

PERDUKNÉ LATOR ILONA,
BRAUN ÉVA

MAGYAR NYELV

**Tankönyv az általános oktatási rendszerű
tanintézetek 9. osztálya számára**

Ajánlotta Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma

ЛЬВІВ
«СВІТ»
2009

УДК 811.511.141(075.3)

ББК 81.665.2я721

Л180

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(№ 56 від 02.02.2009)*

Наказ

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Відповідальні за підготовку до видання:
головний спеціаліст МОН України Ж. О. Кошкіна, зав сектору Інституту
інноваційних технологій і змісту освіти Л. С. Богдан

Лотор-Пердук О. К., Браун Є. Л.

Л180 Угорська мова: Підручник для 9 кл. загальноосвітніх
навчальних закладів із навчанням угорською мовою. – Львів:
Світ, 2009. – 248 с.: іл.

ISBN 978-966-603-600-4.

УДК 811.511.141(075.3)

ББК 81.665.2я721

© Лотор-Пердук О. К.,
Браун Є. Л. 2009

ISBN 978-966-603-600-4

© Видавництво “Світ”, 2009

Bevezetés

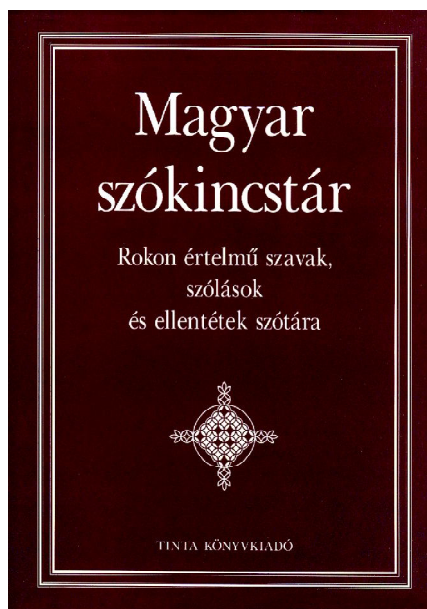
A nemzet érzékszerve és memóriarendszere

A nyelv: érzékszerv és memóriarendszer. Tapogatói átnyúlnak országhatárokon, föltárják, megnevezik és megőrzik a dolgokat és az igazságot. Mert a nyelv: válasz a meghódított mindenségre. A nyelv: közösségi. Tudomást tehát csak arról vehet, amit a létrehozó közösség birtokba vesz, kisajátít. (...)

Az anyanyelv: a nemzet érzékszerve és memóriarendszere. Sokszor és sokan betegítik. Valószínűleg szándéktalanul. Eltömik, megfertőzik. Kétféle ember rontja: az idegen és a tisztátalan. A tisztátalanok vannak többen. Ezek, mert gondolataik, eszméik zavarosak “henye-beszédűek, dadogók. S ha szerephez jutnak a közéletben, kényükre-kedvükre ronthatják anyanyelvünket. Mondhatni: *nyelvünk*ből élnek. Ám a nyelvnek többezeréves immunitása van. Beoltódott az okoskodók ellen is.

Anyanyelvünkben, éppúgy mint nemzeti művészetünkben, népünk sorsa tükröződik. Ha gazdagodik a nép, nyelve sem szegényül. Ha csoportokra szakítják, osztódnia, szakadoznia kell az anyanyelvnek is.

Ratkó József: Az emberi szó jelene és jövője

Gazdag-e a magyar nyelv?

Igen.

A magyar szókincs nagyságáról csupán becslések vannak. Az akadémiai nagyszótár eddigi anyaggyűjtése alapján végzett számítások azt mutatják, hogy a képzéseket, tájszókat, műszókat stb.-t is beleszámítva szókincsünkbe, mintegy 800 000-re tehető a magyar nyelv összes szavainak száma. Ha a *szépen*, *halkan*-féle határozókat és a főnévi meg határozói igeneveket is idevesszük, akkor 1 065 000-re becsülhetjük a magyar szókincs szavainak számát. A magyar szókincsnek az a része, amelyet szótározni szoktak, 230 000 szóra tehető. Tudvalevő, hogy a szótárakban mindig jóval kevesebb szó van, mint amennyi az adott nyelvben valóban létezik.

A magyar életerős nyelv. Ezért szókincse állandóan bővül (mind az alapszókészlete, mind a kiegészítő szókészlete), de állandóan fogy is, „úgy, mint egy folyóban a sziget, amelynek valami szikla az alapja, s állandóan rakódnak rá újabb és újabb elemek, de el is kap belőlük a víz árja szemcséket.

A nyelv hatalmas teljes szókészletének egyetlen beszélő egyén sem lehet birtokában: mindenki csak annyi szót ismer és használ, amennyire szüksége van.

Aktív szókincsnek nevezzük az egyén azon szavainak összességét, amelyeket ténylegesen, gyakran használ. Az aktív szókincsbe az alapszókészlet szavai tartoznak, valamint a kiegészítő szókészlet egy része, amely összefügg az egyén munkájával, szórakozásával.

Passzív szókincsnek nevezzük azt a szómennyiséget, amelyet az egyén ismer, de nem használ, illetőleg csak nagyon ritkán. A passzív szókincs szavai mind a kiegészítő szókészlet állományából valók.

Mind az aktív, mind a passzív szókészlet állandó változásban van. Nyomon követi az egyén életmódjának, foglalkozásának változásait. Normális körülmények között az egyén szókincse az élet folyamán állandóan bővül. De bekövetkezhet az ellentett folyamat is: ha valaki anyanyelve államnyelvből kisebbségi nyelvvé változik, fokozatosan bekövetkezhet a szókincs szegényedése. Sőt, az idegen országba került egyén el is felejtetheti anyanyelvét.

A mai magyar nyelv c. könyv nyomán

Kérdések

1. Hogyan becsülhető fel a magyar szókincs nagysága?
2. Mi bizonyítja, hogy a magyar nyelv életerős?
3. Mi a különbség az aktív és a passzív szókincs között?
4. Mit tudunk az egyén szókincsének változásáról?
5. Mikor fenyegeti veszély az anyanyelvet?

1. Olvad el kifejezően az alábbi szöveget, amely jó példa arra, hogy szláv nyelvi környezetben is szépen megőrizhető az anyanyelv, ha összetartó a faluközösség!

Iskola a nyelvhatáron

A frissdiplomások önbizalmával, elszántságával indultam az addig ismeretlen faluba, hogy megváltsam a világot, s mindenekelőtt ráírnyítsam a gyerekek s általuk a szülők figyelmét is édes anyanyelvünk szépségeire, megőrzésének fontosságára.

Miért indultam el én évekkel ezelőtt ebbe az iskolába, melyre ráillik a megnevezés: „Iskola a határon”? Iskola a nyelvhatáron. (A szomszédos falvak – Remete, Sarkad, Makarja – ukrán anyanyelvűek, így Újfalut csak a délről határos Nagyberég kapcsolja a magyar etnikumhoz.)

Adni akartam, én kaptam. Mert miközben buzgón fújták a tölem tanult szép Kisfaludy-gondolatot, mely szerint „Az a nyelv egy nemzetnek, ami a napfény az eleven világnak”, nap mint nap megajándékoztak egy-egy gyöngyszemmel, addig nem hallott szép szavukkal, melyet számomra máig utánozhatatlan zárt e-vel és ié diftongussal (kettőshangzóval) ejtettek. Felejthetetlenek az akkori gyermekarcok, akiktől először hallottam e szavakat: *fecskepete* (szeplő), *kaszabirick* (tőzike), *lepityke* (lepke), *karalánc* (gyermekláncfű), *surjánc* (vessző), *zádogfa* (hársfa). Szarvasbogarat fogott egy kisfiú. „Isten ökre” – ujjongtak. S az első őszi kiránduláson tanultam meg, hogy őszi éjjel nem a galagonya izzik, mint Weöres Sándor írja, hanem az „isten-gyümölcs”, ami persze ugyanaz. A kis fekete szemű Géza azt is tudta, mit énekel a pacsirta:

*Fölmegyek Istenhez,
Hozok nektek ostort, lovat,
Ekét, magot,
Hogy szántsatok, vessetek,
Hogy jobban élhessetek.*

Így gazdagítottuk egymást. Én a rendhagyó igeragozás érdekességére, Arany János gyönyörű nyelvére nyitottam rá a fülüket-szívüket, tanítványaim pedig ráébresztettek arra, hogy „sok van, mi csodálatos”, de annál, ha a gyerekek természetes módon, ízesen használják édesanyáik nyelvét, semmi sincs csodálatosabb.

Penckóferné Punykó Mária

- Mondd el, hogyan gazdagították egymást a szerző és tanítványai!
- Sorold fel azokat a szavakat, amelyekre rácsodálkozott a szerző!
- Hogyan mondják a felsorolt szavakat a te szülőfaludban?

▲ 2. Olvasd el figyelmesen a következő szöveget, és válaszolj az utána álló kérdésekre!

A szó becsülete

Olyanok a szavak, mint a hírnökök: mindazt a jót vagy rosszat elbeszélik, ami ott honol abban az országban, ahonnét jöttek. Azonban megfüröszthetjük őket, ha fáradtan érkeznek; rendes ruhát adhatunk nekik, ha rongyosak; s jó ételt, ha a szolgálatban elszigorodtak. S főleg üzenhetünk általuk, hadd mondják meg minden magyarnak, ahol szolgálatot hűséggel teljesítenek: becsüljete meg minket, magyar szavakat, hogy egyértelmű és erős nemzeti lelkületet s igazságos magyar társadalmat tudjunk teremteni!

Tamási Áron: Virrasztás

- Keresd meg a bekezdés tételmondatát! Határozd meg a mondanivalóját!
- Keresd a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatában olyan szavakat, amelyek nem, vagy másképpen használatosak az anyaországban?
- Osztályozd a felsorolt szavakat Tamási Áron mércéje szerint!
- Mire buzdítja az író a világban szétszórtan élő magyarságot?

Nyelv, szöveg, kommunikáció

A szöveg szerkezetéről taultak ismétlése

A szöveg szerkezetéről korábban már tanultál. Tudod, hogy a szöveg felosztható egyszerű és összetett mondatokra, mondattömbökre, bekezdésekre és tételmondatokra. Ezeket nevezzük összefoglaló néven a szöveg **mikroszerkezetének**.

A következő kérdések megválaszolása hozzásegít a szövegről szerzett ismereteid felelevenítéséhez:

- Mit tudsz a bekezdés és a mondattömb szövegbeli szerepéről?
- Mi a neve annak a mondatnak, amelyik a bekezdés fő mondanivalóját foglalja össze?

1. Tagold bekezdésekre a következő szöveget, és húzd alá a bekezdések tételmondatait! Határozd meg a szöveg fő mondanivalóját!

Aki a gyermek és ifjúsági olvasmányok kérdését komolyan veszi, be kell látnia, hogy az ilyenfajta olvasmányoknak nem szabad egyszerűen csak a szórakoztatás, gyönyörködtetés célját szolgálnia, hanem észrevétlenül is bele kell lopnia valamit a gyermek gondolatvilágába azokból az eseményekből, amelyek egy közösség, egy nép, egy nemzet tulajdonságai és eszményei. Márpedig a magyar mesékben a magyarság tulajdonságai és eszményei tükröződnek vissza. Derűlátás, törhetetlen akaraterő, céltudat, szótartás, a gyengébbeken való segítség és még mennyi minden olyan tulajdonság árad ezekből a mesékből, amely hiányzik belőlünk és hiányzik abból a társadalomból is amelyben élünk. A népmese azonban nemcsak szórakoztat, nemcsak jellem- és erkölcsnevelő hatása miatt jelentős, de fontos anyagot szolgáltat az ősi hitvilág ismeretéhez is. E hitvilágban a primitív népek hiedelemvilágának mindenütt feltalálható elemei keverednek olyanokkal, amelyek csak a keleti népek, vagy éppen csak a finnugorság világfelfogására jellemzőek. Például a magyar mesei világkép hármass felépítésében az ég, a föld, és a víz képzelete megvan már az asszír babilóniai vallásban is. A tetejetlen

vagy égis éő fa meséjében a mesehősnek a Szél, a Hold, és a Nap birodalmában kell áthaladnia ahhoz, hogy célját elérje.

Szabó T. Attila: Népmeséink sorsa, részlet

2. Olvasd el az alábbi szövegeket! Határozd meg a közlésfajtájukat! Keresd meg a bennük a tételmondatot! Fejtsd ki véleményedet a szövegről!

Többször mondtam: az élet főcélja – tett; s tenni magában vagy másokkal együtt senkinek sem lehetetlen. Tehát tégy! s tégy minden jót, ami tőled telik, s mindenütt, hol alkalom nyílik; s hogy minél nagyobb sikerrel tehess, lelkedet eszközökkel gazdagítani szüntelen igyekezzél.

* * *

Törekedjél ismeretekre! de ismeretekre, melyek ítélet s ízlés által vezéreltetnek. E vezérlés híjával sok ismeretek birtokába juthatsz ugyan, hanem ismereteid hasonlóak lesznek a szertelen sűrű vetéshez, mely gazdag növényű szálakat hoz mag nélkül. Ítélet által rendbe szedett s keresztülgondolt ismeret ver mély gyökeret, s őriz meg a felületességtől; ízlés pedig adja azon kellemes szint, mi nélkül a tudomány setét és zordon: mint a cellába zárkózott remetének erkölcsé.

Kölcsey Ferenc: Parainesis

A bevezetés, a tárgyalás és a befejezés alkotja a szöveg **makroszerkezeti egységét**.

3. Frissítsd fel ismereteidet a következő kérdések megválaszolásával!

- Mi a szerepe a szövegben a bevezetésnek, a tárgyalásnak és a befejezésnek?
- Milyen jellegzetes, hagyományos vagy szokásos bevezetéseket és befejezéseket ismersz, amelyek nyitják vagy zárják a kommunikációt? Mondj minél több példát!
- Miért épp a tárgyalás a legterjedelmesebb része a szövegnek?
- Az itt felsorolt szempontok közül melyik jellemző az elbeszélő, a leíró és az érvelő szöveg tárgyalására?

térbeli elrendezés, elméleti fejtegetés, időrend

Válaszodat indokold példákkal!

▲ 4. Olvasd el a szöveget! Határozd meg stílusát és közlésfajtáját! Elemezd a szöveg mikro- és makroszerkezetét!

Vidékünk gyöngyszeme: a Szinevéri tó

Kristálytisztá víz, körös körül fenyvesek, hegyek, csend és nyugalom. A kies kárpátaljai tájak egyik legszebbike kétségtelenül a Szinevéri tó és környéke. Azt is mondhatnánk, hogy ez a hely egy kis sziget az emberek által, sajnos, immár hihetetlenül beszennyezett, fertőzött, pocskékká tett világban.

A látvány megkapó, a hangulat egyedi. A tavat nem véletlenül emlegetik a Kárpátok tengerszemeként. Mivel a közepén egy kis sziget emelkedik ki a vízből, felülről nézve a tó szó szerint egy szemre hasonlít. Számos monda fűződik kialakulásához, elnevezéséhez. Az egyik helyi monda szerint, ha nagyon alázatosan kérjük, teljesítheti a kívánságunkat, így például szerelmet ajándékozhat...

A tó közepén – az említett kis sziget közelében – a víz mélysége eléri a 44 métert. Különböző apró halak úszkálnak a vízben, s felfel villan pisztrángok teste is. Lenyűgöző a természetvilág gazdagsága, sokfélesége. A tó színe gyakran változik – égszínkéktől kezdve a zöldes tónusokon át a sötétkékig. A csaknem ezer méteres tengerszint feletti magasság érzeteti hatását: este mindig hűvös van. Júliusban az átlaghőmérséklet a tó körül plusz 5 – plusz 8 fok, januárban mínusz 5 – mínusz kilenc fok. A mintegy hét hektár területű tóban a víz ritkán melegszik fel pusztán 11 fokra. A Szinevéri Természetvédelmi Park kelet-nyugati irányban 120 kilométerre terjed. Így akár napokon át bolyonghatunk a hegyek között, anélkül, hogy bárkivel találkoznánk.

Ha már itt járunk, kár lenne kihagyni a tó fölé magasodó Ozernya hegy megmászását. A helybeliek gyógyhatást tulajdonítanak a friss levegőnek, főleg a tbc gyógyításában. A csúcsról mesés kilátás nyílik a Kárpátok vízválasztó gerincének panorámájára, s

tiszta időben elhatol a tekintet az Ivano- Frankivszk megyei Szivulja hegyig is, melynek magassága 1818 méter. Hajnalban a madarak trillázó kórusa ébreszti az embert.

A Szinevéri tó és környéke szó szerint elvarázsolja az embert, megmozdítja a fantáziáját, feltölti energiával. Büszkék lehetünk a Kárpátok e gyöngyszemére!

A Kárpáti Igaz Szó nyomán

5. Idézd emlékezetedbe Petőfi Sándor *János vitéz* című művének bevezető részét! Mit tudsz elmondani róla?

6. Hogyan kezdi az *Egri csillagok* című regényét Gárdonyi Géza?

7. Mivel indítja Móricz Zsigmond a *Légy jó mindhalálig* című művét?

 8. Folytasd A *néhai bárány* című elbeszélést! Írj elképzelt befejezést Mikszáth Kálmán művéhez!

9. Olvasd el az alábbi szöveget, majd válaszolj a kérdésekre! Határozd meg a szöveg fő mondanivalóját!

Globális felmelegedés

Az elemi fizika bizonyítja, hogy szén, olaj és gáz elégetése által keletkező nagy mennyiségű szén-dioxid légkörbe kerülése megnöveli a természetes üvegházhatást, mely több fokkal emeli bolygónk hőmérsékletét, és alapvetően megváltoztatja az éghajlatot.

A kulcsprobléma a világ szén alapú energiatermelése. Mivel az Egyesült Államok ebben is élen jár, neki kellene kezdeményeznie. A világ vezető hatalmában azonban mindenki hozzászokott az olcsó és virtuálisan végtelen energiához. Hatalmas infrastruktúra szállítja az áramot oda, ahol csak szükség van rá. A rendszer annyira beépült már az életünkbe, hogy eszünkbe sem jut, honnan jöhet az energia. Pedig tetemes része fosszilis tüzelőanyagok elégetése útján keletkezik. Minden alkalommal, amikor felkapcsoljuk a lámpát, gyakorlatilag szénigázt bocsátunk a légkörbe. Kevesen vannak tisztában azzal, hogy mennyi energiát is fogyaszt az ország a nap 24 órájában.

Ma nem ismerünk olyan energiaforrást, mely képes lenne kiváltani a fosszilis tüzelőanyagokat és így megállítani az üvegházhatás gerjesztését.

A leggyakrabban említett gyógymódok, a hatásfok növelése, a megújuló erőforrások és az atomenergia nem képes ekkora kihívásra választ adni.

Be kell ismernünk, hogy kihívással nézünk szembe, és szembe is kell néznünk vele! Meg kell alapoznunk a munkát, és utána keményen meg is kell dolgoznunk az eredményért! Ez a jövő, és tennünk kell ellene valamit. A probléma részei szeretnénk lenni, vagy a megoldásé, ez a kérdés. Ha hátradőlünk és hagyjuk a dolgokat a mostani ütemben változni, akkor, a világ összes vezető tudósának egybecsengő véleménye szerint, drasztikus, klimatikus változásokkal kell szembenéznünk. Minden évben nő a gázkibocsátás a világon. Lépésenként, de állandóan csökkenünk kéne a széngáz és egyéb üvegházhatást okozó gázok kibocsátását.

2050-re a légkör szén-dioxid tartalma kétszeresére növekedhet, 2100-ra pedig megháromszorozódhat. A klímaváltozásokkal foglalkozótudósok közötti egyre nagyobb egyetértés a globális felmelegedés valós veszélyéről átterjedt a politikára is, ahol az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentése központi környezetpolitikai eseménnyé lépett elő. A mozgalom középpontjában a Fehér Ház állt. 1997 októberében Clinton és Gore 110 televíziós meteorológust hívott meg egy előadásra, mely a globális felmelegedés veszélyének tudatosítását volt hivatott elérni.

Folyóíratból

Kérdések és feladatok

1. A *Globális felmelegedés* című cikk egyes bekezdéseinek sorrendjét összekevertük. Állítsd helyre a szöveg logikus szerkezetét úgy, hogy megszámozod a bekezdések helyes sorrendjét!
2. Elemezd a szöveg makroszerkezetét!
3. Mi az üvegházhatás és milyen kiváltó okai vannak?
- ▲ 4. Keresd ki értelmező szótárból vagy az idegen szavak szótárából a következő szavakat, és add meg a magyar megfelelőjüket! globális, virtuális, infrastruktúra, fosszilis, drasztikus, klimatikus
- ✎ 5. A szótárhasználati gyakorlat alapján fogalmazd meg nyelvhasználati szabályt, hogy mikor indokolt és mikor indokolatlan az idegen szavak használata!

Szövegértés – szövegalkotás

1. Olvasd el kifejezően a szöveget! Határozd meg a témáját és alapgondolatát!

A teremtő nyelv

Erdélyből érkező barátaim sorra panaszoznak, hogy nagyon sok anyaországi magyarral találkoznak, aki elképedve néz rájuk: úristen, ti még nem felejtettetek el magyarul? Semmi zökkenő, semmi idegenség a hanghordozásokban!

Mit lehet erre válaszolni? Legföljebb nyelni egy nagyot, pironkodni a csodálkozók helyett, és beszélni tovább tisztán, világosan a megszégyenített, kitagadott nyelven.

A megszégyenítés attól súlyos igazán, hogy magyaroktól ered. Mert aki épp az erdélyiekről nem áttall ilyesmit föltételezni, saját tudatlanságát üti dombra. Mit tudhat az ilyen ember az anyanyelvről, a történelemtől: Mátyásról, Dózsáról, Bethlen Gáborról, Apáczai Cseréről, a Bolyaiakról, s mit Adyról, aki nemcsak a zoltáros nyelvet tanulta Erdélyben, de jószerevével mindent, ami magyarságtudatát megalapozta, s egyetemessé tágította. Mit tudhat az ilyen ember a székely népballadákról, a siratókról, a kövek, a hágók, a szakadékok, a fenyvesek, a gyilkos tavak, a hegyi legelők, a havasi temetők évszázadok óta tartó nyelvleckéiről. A szavak zsarnoki, édes rémuralmáról.

Óvakodjunk persze az elérzékenyüléstől. Az anyanyelvet valóban el lehet felejteni. De nemcsak külföldön, idegen nyelvek uralkodói légkörben vagy szomszédságában – el lehet felejteni idehaza is. Ha nem arra használjuk, amire való, a nyelv meghanyatlik. Ha nem az igazat fejezzük vele ki, s ha nem a legsürgetőbb, legizzóbb álmainkat bízuk rá, elsorvad, mint szerelem híján élő nők.

Erdélyben járva, épp azt tapasztaltam, hogy szégyellnivalónk nekünk, anyaországiaknak lehet. Mintha magyarul nem ők, inkább mi felejtettünk volna el. Hozzájuk képest zörgő, aszályos nyelven beszélünk. A domb-

vidékiek, a betonon járók egyhangúságával, a hegyvidékiek változatos széljárta, magaslati szökdeléseivel szemben.

(...) Mert beszélhetünk folyékonyan, szépen, választékosan, akár gyöngyöket szórva is szét mondatainkban, ha nem a nyelv belső tartása, igazságérzete, jelleme indít bennünket útra. Szókinsz? Csak akkor ér valamit, ha értéke elsősorban a gondolatnak van, amit közölni akarunk. (...)

Illyést idézem: „A stílus: maga az ember? Akkor az anyanyelv: maga a nép.” Toldjuk meg Illyést azzal, hogy a nyelvvel törődni tehát semmivel se jelent kevesebbet, mint magával a néppel vagy az igazsággal törődni.

Mindig is ezt jelentette, de manapság mintha súlyosabbak lennének a nyelvre nehezedő körülmények.

Csoóri Sándor

Kérdések és feladatok

1. Jelöld ki szövegben a bevezetést és a befejezést!
2. Értelmezd a szöveg következő mondatát:

„Az anyanyelvet ... el lehet felejtetni idehaza is.”!

▲ Érvekkel alátámasztva írd le véleményedet a szövegről!

2. Olvasd el figyelmesen a szöveget!

A magyar nyelv állapotáról határon innen és határon túl

A magyar nyelv mai állapotának vizsgálatakor tudomásul kell vennünk, hogy egészen más a magyar nyelv helyzete, egészen másak a magyar nyelvet beszélők lehetőségei Magyarországon, mint például a határain túl, Ukrajnában, Romániában, Szlovákiában, Szerbiában élőké.

Magyarországon ugyanis a magyar nyelv államnyelv. A többi felsorolt országban viszont az ukrán, a román, a szlovák, a szerb az államnyelv, a magyar csak kisebbségi nyelv.

„A magyar nyelv Magyarországon teljes hatókörű nyelv, amely a társadalmi és magánélet minden területének valamennyi aktuális nyelvi kommunikációs szükségletét kielégíti. Nemcsak használatának, hanem oktatásának és művelésének sincs akadálya. Mindazt, amit a világ modern államaiban az államnyelvnek használati, oktatási és művelési téren általában megadnak, azt a magyar nyelv megkapja Magyarországon. (...)

A magyar nyelvnek államnyelvként és kisebbségi nyelvként való használata között a legnagyobb különbség a nyelvhasználati helyzeteknek, illetőleg a magyar nyelv funkciókörének eltérő voltában van. Nevezetesen abban, hogy államnyelvként minden helyzetben, tehát valamennyi funkciókörben használják, kisebbségi nyelvként viszont mind a beszédhelyzeteket, mind funkciókörét tekintve többé-kevésbé korlátozottan csupán.” (Kiss Jenő: Magyar anyanyelvűek – magyar nyelvhasználat)

Ennek a korlátozott nyelvhasználatnak nagy veszélyei vannak.

Dobos László író így vall erről:” A határokon kívüli nemzeti kisebbségek történelmi erőszakkal kerültek más helyzetbe, akaratukon kívül kerültek kisebbségbe, kényszerűen kerültek idegen nyelvi közegbe. S ez az idegen nyelvi közeg mindenütt – Erdélyben, a Vajdaságban, a Felvidéken és Kárpátalján – a többség nyelve. S ez a többség államivá, illetve hivatalossá rangosítja nemzeti nyelvét.

Az említett helyeken mindenütt jelen van a többség nyelvi fölénye (...)

Ma már minden nemzetiségi szálláshelyen megfogalmazták: az államnyelve az érvényesülés eszköze.

A nemzeti kisebbségek anyanyelve elveszti társadalmi szerepét, miáltal a nyelv romlása és vesztese pusztító méreteket ölt.

Tapasztalat az is, hogy a többség-kisebbség erőviszonya visszatükröződik a mindennapi nyelvben. A nyelv ez esetben leolvasható szomorú tükör.

A nemzetiség léttapasztalata az is, hogy a művelődés, a műveltség bázisa az anyanyelv. Az államnyelv erőszakolása naponta cáfolja meg ezt az elvet.

Tapasztalat az is, hogy nemzetiségi térfélen a nyelvvesztés a nemzetvesztés első, tragikus állomása. (...)

Lehetne megoldás a kétnyelvűség, a két kultúrával termékenyülő határon kívüli nemzetrészek. Igen, de ez a szándék csak a többség és a kisebbség nyelvének szigorú egyenjogúsításával valósítható meg. Ebben a viszonyban nem lehet alárendelt nyelv. Próbálkozunk ezzel, akarnánk ezt, sajnos, elfogadható, jogilag szavatolt gyakorlatát eddig egyetlen szomszédos országban sem sikerült megvalósítani.” (Egyetemi Fonetikai Füzetek 5. sz. 36-7).

A nyelvromlás és nyelvvesztés veszélye elsősorban a kis létszámú, városokban élő magyarságot veszélyezteti. Egyik kárpátaljai város magyar iskolájában a 3-os gyerekek ilyen mondatokat írtak mesefogalmazványaikban:

*Ekkor kezdett a szakács érteni az állatok beszédjét.
A szakács felültette királylány a lovára.
A boszorkány átváltozott sárkányba.
Az öreg nagyapó nagyon mérgelődött a szép lányról.
A boszorkány átvarázsolta magát egy öreg bábikára.
A bokor közt ült egy gólya.
A királyfi volt nagyon gazdag.
A királyfi megkérte feleségül a szép királylányt.
Még ma is élnek, ha nem meghaltak.*

Kérdések

1. Mi a különbség a magyar nyelvnek államnyelvként és kisebbségi nyelvként való használata között?
2. Hogyan jellemzi a kisebbségi helyzetbe került magyarság anyanyelvét és mit mond várható jövőjéről Dobos László író?
3. Milyen helyzetben van szerinted a kárpátaljai magyarság anyanyelve? Fejtsd ki véleményedet!
4. Milyen nyelvi vétségeket fedeztél fel a 3-os dolgozatokból idézett mondatokban?
5. Melyik nyelv hatása mutatható ki a kisiskolások írott nyelvében? Válaszodat bizonyítsd!
- ✍ 6. Írj fogalmazást az anyanyelv megőrzésének fontosságáról „Nyelvemben él a nemzet” címmel!

A szövegtípusokról tanultak összefoglalása

A szöveget meghatározó kommunikációs funkciók szerint megkülönböztetünk **elbeszélő, leíró és érvelő szövegtípusokat**.

Az elbeszélő szöveg

Az **elbeszélő típusú szövegek** célja elsősorban a **tájékoztatás**, valamely eseménysor elbeszélése.

Az eseménysort elbeszélhetjük a múltból a jövő felé haladva, a jelenből visszatekintve a múltba, vagy „in medias res”, azaz az események közepébe vágva.

Az elbeszélő szöveg a szépirodalmon kívül előfordul természet-tudományos ismertetésekben, és jelen van a személyes közlésekben (levél, napló, önéletrajz, emlékirat) is .

Az elbeszélő szöveg jellemző sajátosságai:

- időbeliségre épül, szerkezete láncszerű
- a benne foglalt történet vezérfonalát maga az esemény adja
- gyakoriak benne a párbeszéddek
- cselekménye fordulatokban gazdag
- élményszerűsége, szemléletessége törekszik
- gyakoriak benne az igék, amelyeknek ideje és személye attól függ, hogy az elbeszélő csupán külső szemlélő vagy részt vesz az eseményekben

1. Olvasd el kifejezően az alábbi szöveget!

Ott ültem az asztal mellett; notesz könyvecske előttem, s valami asztali bor, melyet a Noé torozásán nem illenék elővenni. Az idő délutánba hajlott már. A kert fölött, valahol az országúton, puffogva futott egy teherkocsi. A szomszédban, a csűr tetejére, kuvik szállt: néhányat kuvikolt nagy hegyesen, s majd szelesen tovaszállt. Az eperfán, mely vesztére tele volt gyümölcscsel, szarkák serege csörgött irgalmatlanul; s a fa alól két macska vérszomjasan nézte őket.

Különben csend volt.

S magamban a csendben, melyet emígy pettyezett a hang, tűnődve ültem. Hemperegnek egymáson a színek, s az egyik hang marja a másikat. S az örökös küzdelemben ott izzik mindig a vágy, hogy az összhang ölébe vegye a világot.

Így tűnődtem.

Tamási Áron: Hétszínű virág

- Bizonyítsd be, hogy a szöveg elbeszélő típusú!
- Milyen leíró részletek keverednek a fenti elbeszélő szövegbe?
- Mi kerülne a vászonra, ha meg akarnád festeni a szövegben leírtakat?

2. Olvasd el figyelmesen az alábbi szöveget!

Az újkőkor (a neolitikum) emberének először a földművelés kialakításával sikerült kiszabadulni a természettől való teljes függőségből; a korábbi korszakokat a gyűjtögetésre és vadászatra alapozott élelemszerzés jellemezte. Az emberiség fejlődéstörténete során először – mintegy tízezer évvel ezelőtt a Tigris és az Eufrátesz folyamvidékén – kezdett tudatosan termelni, elsőként feltehetőleg a vadbúzát „házasította”. A földművelés döntően felgyorsította az emberi képességek fejlődését, létrejöhett a társadalmi munkamegosztás; ezzel a mezőgazdaság az emberi civilizáció alapjává vált. Ez az újkőkori „forradalom” – a földművelés forradalma – anyagi és szellemi vonatkozásban a mezopotámiai, az egyiptomi, a kínai, a japán és az ó-amerikai magas fokú kultúrákat megalapozó első és döntő lépcsőfok volt.

A földművelés forradalmával szinte párhuzamosan zajlott a ma ismert és széles körben elterjedt állatfajok többségének házasítása is i.e. 7–4 ezer között; a kutyáé már tizenötezer, a rénszarvasé pedig tizenkétezer éve kezdődött el.

A házasítás során a növények és az állatok alkalmazkodtak az emberekhez és azok céljaihoz. Az állattenyésztés elterjedésével kialakult a kevert mezőgazdaság korszaka, de sok esetben az emberi közösségek földművelőkre és állattenyésztőkre váltak szét, az adott korra jellemző sajátosságokkal.

A mezőgazdasági tevékenységet már az ókorban is sokirányúan szabályozták. A világ talán első szociális indíttatású agrártörvénye Mó-

zestől származik az i. e. 13. századból: „És midőn learatjátok országotok aratását, ne teljesen arasd le meződnék szélét aratásodkor, a szegénynek és a jövevénynek hagyjad azokat.” (Móz II, 23.)

Mindentudás Egyeteme

- Mondd el, miről tájékoztat a szöveg!
- Mi jellemző az időrendjére és szerkezetére?
- Milyen szerepet játszanak az eseménysor elbeszélésében a tételmondatok?

3. Olvasd el kifejezően a szöveget!

Csend volt, és a nyári nap békessége fényben és árnyban rátelepedett a vizekre. Előttük egy kis sík víz, ide vártunk valamit beszállni, hogy szólhasson a puska, de a tisztáson csak egy kacsza sétáltatta apró fiait.

Egyszer csak megszólal Matula:

– Gyere csak – kutya!

A kiskacsák egyszerre eltűntek a tisztásról, mert egy jókora sikló vonaglott felénk, magasra tartott szájában vergődő kis hallal.

– Gyere csak...

Jött is a sikló szépen. Mi szemrebbenés nélkül vártuk az árnyékban, közben Matula hátranyúlt a nádvágó sarlóért. Kezét lassan kinyújtotta, és amikor a kígyó elének ért, meglódult a sarló... Ezek után a kígyó nemcsak haltól, de a fejétől is kénytelen volt megválni.

– Ne, kutya! – kárörvendett az öreg. – Halat pusztítani, embert csábítani?!

Ebből látható, hogy ha olvasni nem is tudott, de a bűnbeesésről és a kígyó kerítő tevékenységéről alapos fogalmai voltak.

Ekkor ijedten kiáltott valahol a nádirigó, és Matula szó nélkül kezembe nyomta a puskát.

Egy héja jött felénk. De milyen alacsonyan! Túl alacsonyan... Öreg tizenkettesem egész utat vágott a ránk boruló nádban, és a héja könnyed libbenéssel, szinte lenézve állt odébb.

Fekete István: Június a berekben

- Hasonlítsd össze ezt a szöveget az előző kettővel. Melyiket tartod mozgalmasabbnak, cselekménydúsabbnak? Válaszodat indokold!
- Milyen események követik egymást gyors egymásutánban?

▲ 4. Bartók Béla életének néhány évét vidékünkön, Nagyszőlősen töltötte. Itt adta első hangversenyét is. Erről szól az alábbi szöveg.

Március 15-én, 1891-ben, az iskola első ízben ünnepelhette nyilvánosan a nemzet nagy évfordulóját. Eddig csak csöndben tarthatták meg az ünnepet, osztályteremben, óra alatt, mert még tanítási szünetet sem adott a minisztérium e napon.

Nagy Gábor igazgató volt az ünnepély rendezője, akinek Paula néni szeretettel ajánlotta fel fia szereplését a műsorban.

Az ünneplő közönség zsúfolásig megtöltötte az iskola dísztermét. A kislányok elénekelték a Nemzeti dalt, ezt háromszor kellett megismételniük.

Ebben a forró hangulatban lépett pódiumra a tízéves Bartók Béla. Számaint megújrálták, egyre több ráadást követeltek az előadó művésztől, aki ráadásként saját műveit adta elő, egyiket a másik után. Maga mondta be a kompozíciók címét is: *Walzer* – ez volt az első, utána a *Tavaszi dal* következett, majd a *Scherzo*. Legnagyobb sikert *A Tisza csobogása* című virtuóz zongoradarabbal érte el; formás kis mű volt ez, melyet kápráztató technikával mutatott be a szerzője.

A közönség egyszerűen nem tudott betelni az előadó szerzővel, tombolva követelt tőle újabb és újabb ráadásokat. Végül Nagy Gábor igazgató ment ki helyette meghajolni, a közönség elnézését kérte a kis művész fáradtságára hivatkozva. (...)

Nagy Gábor igazgatót föllelkesítette a siker. Egy évvel később, 1892. május 1-jén ismét műsoros estet rendezett az iskola, melynek fénypontja ezúttal is Bartók Béla fellépése volt. A bevételt a szegény sorsú tanulók segélyezésére ajánlotta fel a rendezőség. A jótékony célú hangverseny ötven forint anyagi, de jóval tekintélyesebb erkölcsi sikert eredményezett. Kritika is jelent meg az Ugocsa című „társadalmi, vegyes tartalmú, helyi érdekű”, Nagyszőlősen megjelenő hetilapban, a tizenegy éves Bartók első kritikája. A lap lelkesen magasztalta kis másodikos gimnazista előadó és alkotó művészt...

Székelly Júlia: Elindultam szép hazámból

- Milyen eseményekről tájékoztatja olvasóját a szerző?
- Sorold fel a bekezdések tételezmondatait!
- Képzeld magad a tízéves Bartók Béla helyébe, és meséld el a fellépéssel kapcsolatos benyomásaidat, élményeidet!

A leíró szöveg

A **leírás**, mint **szövegfajta** egy-egy tárgy, személy, fogalom bemutatása jellemző jegyeinek felsorolásával.

A leíró szövegek általában **térbeliségre épülő**, láncszerű vagy mozaikszerű szerkezetűek.

A leírás előfordulhat **szóban** vagy **írásban**. Közlésmódja **tárgyilagoss**, nyelvi megformálására jellemző a **névszók túlsúlya**, a **hiányos mondatok**.

Fajtái: **hétköznapi**, **publicisztikai**, **hivatalos**, **tudományos** vagy **irodalmi**.

A leírás általában más szövegtípusok részeként jelenik meg. Önállóan csak meghatározásokban, lexikoncikkekben, értekezésekben fordul elő.

A leírás történhet:

- résztől az egész felé
- egésztől a részletekig
- közelebbitől a távolabbi felé vagy fordítva
- egy pontból kiindulva, koncentrikus körökben
- kívülről befelé
- belülről kifelé
- haladás közben
- meghatározott időben (munkafolyamatok esetében)

5. Olvasd el kifejezően az alábbi szövegeket! Milyen eltérés van a két szöveg stílusa között?

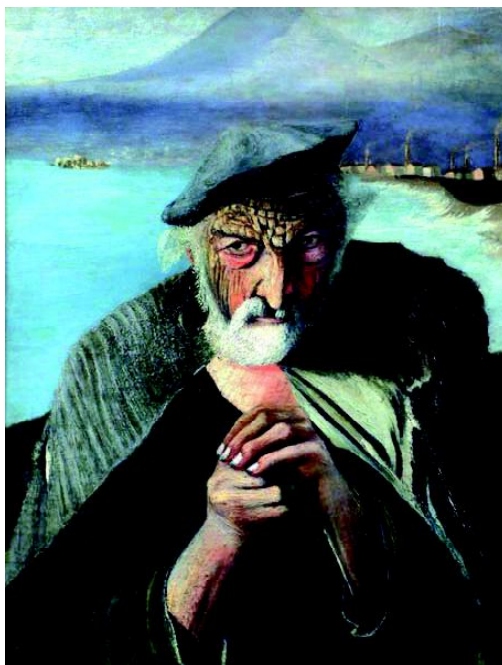
A mosómedve közepes termetű emlős, kisebb medvére, kutyára és borzra egyaránt hasonlít. Testhossza 40–60 centiméter között változhat, testtömege legfeljebb 20 kilogramm; tömzsi testét rendkívül sűrű szőrzet fedi. Könnyű felismerni a szeménél húzódó fekete csíkról, gömbölyű, fényes fekete orráról, és drappfekete csíkos farkáról. Mellső lábai rövidebbek

a hátsónál, emiatt igen mókás a járása. Mancsának rendkívül mozgékony ujjjaival képes megragadni és szájához emelni az élelmet. Kivételesen okos, és fékezhetetlen kíváncsisággal jellemezhető állat. Az északon élő mosómedve-populációk télen üregeikbe húzódva, álomszerű állapotba merülnek.

A világ állatai

* * *

Sovány, ösztövé ember volt az öreg halász, mély ráncok barázdálták a tarkóját. Ábrázata tele volt a jóindulatú bőrbetegség barna májfoltjaival, amit a forróövi tenger vizéről visszaverődő napsugaraktól lehet kapni. Ezek a májfoltok végigfutottak arcának mind a két oldalán, a két kezén pedig mélyen bevágott sebhelyek, hegek látszottak, amiket a nagy, nehéz halaknak és a kötelekkel való bajlódásnak köszönhetett. De nem volt a kezén egyetlen friss sebhely sem. Olyan régi, olyan vén volt valamennyi, mint egy halat soha nem látott sivatag vízmarásai.

Csontváry Kosztka Tivadar *Öreg halász*

Minden öreg volt rajta, csak a szeme nem, mert a szeme párja vidám volt és törhetetlen, s olyan kék, akár a tenger.

Ernest Hemingway: Az öreg halász és a tenger

- Sorold fel, mely szempontok szerint készült a mosómedvről szóló leírás!
- Elemezd a második szöveget a következő szempontok szerint:
 - a személy külső megjelenése,
 - különleges(ebb) ismertető jegyei,
 - összbenyomás

6. Válassz egy ismert novellát vagy regényt, és mutasd be a személyleírás (jellemzés) előforduló módszereit!

7. Olvasd el az alábbi szövegeket! Állapítsd meg közlésfajtájukat, stílusukat! Mi a közös, és miben különböznek egymástól?

Olyan bolond gyanú van elterjedve Csoltón, Majornokon, Bodokon, hogy az öreg Filcsik híres bundája csak képzeletbeli; beszél róla, kérkedik vele, fölteszi, de tulajdonképpen nincs bundája, s talán nem is volt soha.

Márpedig volt. A gózoniak (mert a Bágyon túlról költözött mihozzánk) nagyon jól emlékeznek rá, kivált az öregebbek.

Hosszú, sárga alkotás volt az, széles fekete báránybörgallérral, melynek két végén in natura lóg le a bárányláb körmöstül, bojtnak, s két szép ezüstcsat tartja össze. A bunda két alsó csücskén egy-egy zöld tulipán kihímezve skófiummal. Távolabb különféle madarak valának láthatók, rendesen vörös színben, hátul pedig Miskolc városa számtalan házával és valamennyi templomával: még a kálvinista kakas is ott áll az egyik tornyon.

Igazi remekmű ez, melynél nem kímélt sem fáradságot, sem anyagot a szűcs.

Mikszáth Kálmán: Az a pogány Filcsik

skófium: arany vagy ezüst himzőfonal

* * *

A suba a juh szőrös bőréből készült, ujjatlan, hosszú palást. Készítéséhez a hosszabb, durvább szőrű magyar racka juhok bőrére volt szükség. Szűk subát lehetett készíteni már három és fél juhbőrből is, a bő, ünneplő subákba azonban néha 12–14 bőrt is beledolgoztak.

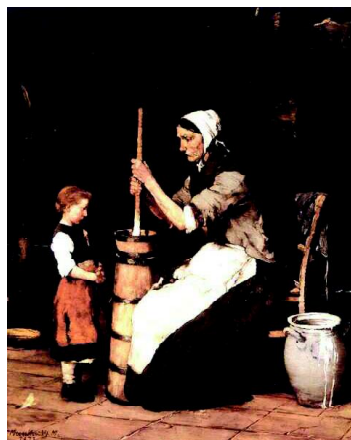
A suba a szabadban élő, dolgozó paraszt-emberek, pásztorok, hosszú utakra járó fuvarosok nélkülözhetetlen ruhadarabja volt. A subát szőrével befelé viselték hidegben, sző-

rével kifordítva eső ellen, mivel a zsíros, természetes gyapjúfűrtökről lepergett az eső. Szőrével kifelé öl-tötték fel melegben is. Az egész nap a nyálat vigyázó pásztoroknak szinte háza volt a suba: benne vészelték át a vihart, esőt, belé burkolóz-va aludtak a földön, az összehajtott subára ültek, néha a kiterített suba volt az asztaluk.

Flórián Mária: Magyar népviseletek

- Keresd ki a Mikszáth-szöveg bevezetését, fő részét és befejezését!
- A leírás mely típusával találkozunk a szövegekben?

▲ 8. Készíts leírást a képről! Írd le a kép alapján a két személy külső és belső tulajdonságait!

Munkácsy Mihály *A köpülő asszony*

9. A leírás elrendezése – a cél és a szövegkörnyezet figyelembevételével – többféle lehet. Mutasd be az iskoládat, az otthonodat a különböző elrendezési lehetőségek alkalmazásával!

✂ 10. Keresd egy olyan helyről készült fotót vagy képet, amely megragadta a képzeletedet!

Írd le röviden annak légkörét (atmoszféráját)

- a) kívülről, úgy ahogy te látod;
- b) beleképzelve magad, leírva, hogy mit látsz magad körül;
- c) egy más – szabadon választott – személy szemével nézve!

11. Olvasd el kifejezően az alábbi szöveget! Állapítsd meg a szöveg közlésdajtaját és stílusát!

A könnyű álmod anyám naphaladáskor az udvaron ígérte meg a cöveklábú asztalnál, amely nyári napokon piros paradicsommal, frissen hámozott uborkával, mezősegi sajttal vár haza engem; ősszel is vár, s olyankor, ha sírós az idő, a tornác fájáról nézem, és igyekszem tanulni valamit tőle. Fűzfalábaival makacsul a földbe kapaszkodik, esőben, jégverésben tisztul, s télen is vár, hóval borítottan, akár egy fehér koporsó.

Az ígéretre felkaptam a fejem, mintha tündéri szót hallanék. De a szó, mit a mesékben az égi magasság szokott küldeni, alantól hangzott, majdnem a föld porából, a mályva, porcsfű és törpebürök szintjéről, ahol anyám rongypokrócon ülve Jóska öcsém ingét foltozgatta. Őlbe emelhető kicsinységében most még soványabbnak láttam őt, kis, pihenő szaladgálásnak a felmelegedett földön. A keszkenő alól kibuggyanó hajtincsében megszámlálhatatlanok már a fe-hér szálak; mint a sokat mosott vászon, a szeme is világosodik. Barna volt, úgy emlékszem, a gesztenye korai változatából.

– Nézz körül az udvaron, azután a faluban, s szólj rólunk. Messzire nem kellett néznem: az udvar zsebkendőnyi. Hajdani jobbágyporta. A ház rajta: kis meleg kemence. Nem a népies hangulat kedvéért, hanem annak okából, amit apám lehetőségnek szokott nevezni. A harmincas években ennyire futotta. Öt ablaka van, négy cserép virággal. Ha valamelyiken kikönyökölnék, a muskátlit “ a népdalbelit “ földre kell állítanom.

– A földre le vele! – szokta mondani anyám. – Ő már eleget látott.

A ház mellett van a deszkából tákolt nyári konyha, odébb az istállóló, egyetlen tehené szálláshelye. Míg tehenünk volt, mindig megcsodáltam, hogy villás fejét ügyesen félrefordítva, minő találékonysággal igazodik az ajtó méreteihez. Odébb egy koffernyi tyúkketrec s parányi akola juhok számára.

A ház és az istálló között kifeszített dróton nyargal a kutya. Tíz méteres szabadságának határait ki tudja, hányadszor veszi már szám-ba. Ahogy a messzeségnek neki-nekilódul, a lánc a levegőbe kapja, torkát fojtogatja. Ettől köhög, és furcsamód prüszköl, mintha szórt nyelt volna. Anyám neveti s rászól:

– Bolond, repülő kutya!

A kert végében szunnyad a kút. Egyetlen embernek az arca fér meg a tükrében. A vizet csak lopni lehet tőle. Szinte lábujjhegyen közele-dünk hozzá a vederrel, mivelhogy minden erélyesebb mozdulatra felkavarodik, elsötétül, békanyál bugyborékol. Kegyelmissé válik a kutak sorába.

Itt látható továbbá egész sornyi félberekedt próbálkozás.

A padlás szájában egy hajdani tajkolóműhely szerszámmaradvá-nyai: apám iparos korszaka. A kert fejében három rozoga kaptár meg egy kucsma formájú, agyaggal tapasztott méhkas: a méhészkorszak. Ezt a foglalatosságot 1927-ben kezdte apám három családdal. Azóta “negyven év alatt” négyre szaporodott az állomány. Az istállóban egy emlékbe költözött tehén tejszája a harmincas évekből; ez a földművelők korszaka. A nyári konyha padlásán cséplőgép-alkat-részek: a nagy vállalkozások korszaka. A tornác végében egy széjjelesett kicsi szőlőprés: a szőlősgazda korszaka. Megannyi kudarcos életforma jegyei. Rímpróbálkozások egy vershez, amelynek boldogság kívánczik a végére.

Miközben így nézelődtem, fokozatosan erősödő, dallamos zúgás keletkezett a fejem fölött. Apám futólépésben közeledett a kert aljából. Diadalmasan jelentette, hogy rajzanak a méhek. (...) Nézelődtem minden irányba. A könnyű álmom reményében ott kellett kezdenem az osztózkodást az otthoni gondban, hogy magam is futásnak eredtem a szálló méhraj után.

Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér

Kérdések és feladatok:

1. Milyen közlésfajták keverednek a szövegben? Keresd ki őket, és mondd el jellemző sajátosságait!
2. A képszerű ábrázolás mely eszközeit alkalmazza az író?
3. Személyesítsétek meg a szövegben szereplő tárgyakat és mutassátok be a szövegben szereplő család múltját és jelenét a következő szereposztásban: Cöveklábú Asztal, Ház, Istálló, Kút, Méhkas! Előadásotoknak adjatok címet!
4. Írjatok a szöveg alapján képzelt párbeszédet, amely az író és édesanyja, az író és édesapja között mehetett végbe!

Az érvelő szöveg

Az érvelő szöveg célja elsősorban nem a tájékoztatás, hanem a **meggyőzés**, a hallgatóra vagy az olvasóra gyakorolt hatás.

Az érvelő szövegek általában **logikai rendre**, ok-okozati kapcsolatra épülő, **láncszerű (lineáris)** szerkezetű szövegek.

Logikai, nyelvi eszközei:

- következtetés, magyarázat, bizonyítás, cáfolat;
- példák, párhuzamok, ellentétek.

Műfajai: tanulmány, esszé, értekezés, szónoklat, felszólalás, előadás, vita, újságcikk.

Az érvelő szövegekben tételmondatokban megfogalmazott **állításokat bizonyítunk vagy cáfolunk**. A bizonyításhoz különféle érveket használunk fel. A szóban elhangzó érvelő szövegnek fontos részei a beszédünket kísérő meggyőző hanghatások, a kifejező arcjáték, a hatásos mozdulatok, a testtartás.

Az érvelő szöveg szerkezete

Bevezetés:

- problémafelvetés (hatásos kérdés, kijelentés, idézet)
- témamegjelölés,
- elővázlat.

Tárgyalás:

- a vélemény, a probléma megfogalmazása;
- a tétel bizonyítása többféle (pl.: ok-okozati, összehasonlító, – általános igazságra épülő) érvel, példával;
- az ellenvélemény cáfolata, a saját vélemény megerősítése.

Befejezés:

- összegzés,
- a téma továbbgondolása,
- érzelmi zárás (idézet, kérdés, felhívás stb.)

12. Olvasd el kifejezően a szöveget! Fejtsd ki saját véleményedet róla! Milyen érvekkel tudnád bizonyítani vagy cáfolni a szöveg állítását!

Az irigységről

Vannak gyógyíthatatlanul sérült emberek, kiket a kapzsiság, a hiúság és az irigység oly mélyen megfertőzött, hogy nincs semmiféle mód rá, megközelíteni és megengesztelni beteg lelküket. Ezeket szánjad, és kerüljed. Nincs az a nagylelkű cselekedet, önzetlen magatartás, bátor és nemes közeledés, ami segíthet az embereken. Különösképpen az irigység kínozza az embereket. Epét hánynak, álmukban felordítanak, hánykolódnak vackukon, mint a nyavalyatörösök, habot köpnek, ha azt látják, hogy valaki munkával vagy a kegyes sors jóindulatával szerzett, elért valamit az életben. Betegek ezek, fertőző betegek. Kerüld a társaságukat, **ne hidd, hogy érvelés, bizonyítás valaha is meggyőzheti őket**. Mintha a leprásnak akarnád bizonyítani, hogy az egészségesek büntelenek és ártatlanok! Nem hiszi el. Ha feltárod előttük betegségük igazi okát, meggyűlölnék. Ha érzéseikre akarsz hatni, fűtykőst ragadnak. Oly mélyen élnek indulataikban, mint a száműzött sorsában: nem ismernek más megoldást, csak a bosszút. Ne alkudozz velük, kerüld őket, s viseld el létezésüket a földön, mint egy sorscsapást.

Márai Sándor: Füves könyv

- Melyik szövegtípusra utal a kiemelt rész? Keress e szövegtípusra jellemző stílusjegyeket a szövegből!

13. Olvasd el a szöveget! Határozd meg a fő mondanivalóját! Elmélkedj az adott témáról, készíts szóbeli fogalmazást!

Bárkivel állasz is szemközt, tudjad, hogy csak ember, akinek a nagyságra egyetlen jogcíme van: az igazságosság.

Mindegy, mit mond, mit tud, mi a rangja? Csak akkor van joga ahhoz, hogy embernek tartsad, ha legyőzi önmagában a hiúságot, a vágyakat, a gőgöt és a kapzsiságot, s igazat szól ügyedben és a világ ügyében, melyről éppen beszéltek. Minden más lehet tetszetős vagy megnyerő, de téged ne félemlítsen és ne is kísértsen.

Márai Sándor: Füves könyv

14. Húzd alá a következő jellemzők közül azokat, amelyek segítenek abban, hogy bárki kellemes vitapartnerre váljon!

határozottság – merészség – logikus érvelés – jó felkészültség – lobbanékonyosság – személyeskedés – udvariasság – meggyőző erő – elfogultság – erőszakosság – tapintat – bölcsesség – elvszerűség

15. Olvasd el kifejezően a szöveget! Határozd meg a szöveg fő mondanivalóját!

Kié a hiba?

Kié a hiba, ha a környezetünk elpusztul, és utódaink számára nem hagyunk mást hátra, mint szennyezett, kirabolt bolygót? Ki a bűnös, ha életfeltételeink megszűnnek, a levegőt és a vizet autók, gyárak, vegyszerek teszik használhatatlanná? Talán a gépjárművek, a gyárak? Nem. Az ember!

Élővilágunkat csak közösen tudjuk megóvni! Összefogás és odafigyelés nélkül semmire sem jutunk, még pusztulásunk idejét sem tudjuk késleltetni! Hiába ismeri mindenki a veszélyforrásokat és azok következményeit, mégsem teszünk semmit! Kényelmünket semmi áron fel nem adjuk, és még magunkat tartjuk a legfejlettebb élőlényeknek, holott elpusztítjuk magunkat! Az emberek közötti hivalkodás, versengés következtében egyre több szennyeződés jut a levegőbe, vízbe. Egymást hajszoljuk a pusztulásba. Ha ez így folytatódik, sorsunk elkerülhetetlenné válik!

Pedig csak egy kis odafigyelésbe kerülne. Ha mindenki fedő alatt főzne, sok energiát takaríthatnánk meg vele. Ha nem öt percenként nyitogatnánk a hűtőt, akkor csökkenne az áramfogyasztás. Ha családonként legfeljebb egy autóval közlekednénk, nem lenne olyan szennyezett a levegő! Ha ... Ha ... folytathatnánk a sort.

Kié a hiba? Miénk, mindnyájunké.

Fogalmazások. ITEM Könyvkiadó

- Végezd el a szöveg makroszerkezeti elemzését!
- Írd ki a bekezdések tételformáit!
- Mit kellene még tennünk környezetünk megmentéséért?

 16. Képzeld el egy olyan szituációt, hogy a ma embere találkozik egy száz évvel később élő emberrel. Beszélgetésük fő témája a Föld megóvása. Írd le a képzelt dialógust érvelő szövegtípusban!

 17. Írj érvelő-meggyőző fogalmazást! Válassz tételmondatot, és fogalmazd meg a tételmondatral kapcsolatos véleményedet! Szövegalkotás előtt gyűjts anyagot az érveléshez és írd vázlatot! Ügyelj a szerkezeti elemek kapcsolatára!

Választható tételmondatok:

- Madarat tolláról, embert barátjáról.
- Jobb adni, mint kapni.
- Szeretettel mindent meg lehet oldani.
- A felnőttek nem értik a serdülőket.
- A Föld nem a miénk.

Vita jellegű párbeszéd szerkesztése

Már tanultad, hogy az érvelő-meggyőző közlésformák egyike a **vita**. A vita két vagy több személy között zajló szellemi küzdelem valamilyen kérdés eldöntésére. A vitában részt vevő személyek érveket sorakoztatnak fel: *bizonyítanak* vagy *cáfolnak* az általuk vélt igazság érdekében.

A vita felépítése:

- a különböző álláspontok megfogalmazása
- érvek ütköztetése: bizonyítás – cáfolás
- a vita lezárása, közös álláspont kialakítása

18. Idézd emlékezetedbe, mit tanultál a múlt tanévben a demokratikus vita elveiről!

19. Gyakoroljátok a kulturált vitatkozást! Készítsetek párbeszédet az ajánlott vitatémák kifejtéséhez, majd olvassátok fel az osztályban!

A viselkedés a műveltség egyik fokmérője.

Milyen a sikeres ember?

Ha többet tanulsz, jobban boldogulsz az életben.

20. Olvasd el a szöveget! Figyeld meg, hogyan érvényesül benne az érvelés három lépése!

Nem baj, ha más vagy!

A Földön nincsenek egyforma emberek, mindenki különböző, tehát bárkire lehetne azt mondani, hogy ő más. Tulajdonképpen mitől lesz valaki más, mint a többiek? Attól, hogy másmilyen színű a haja, a szeme? Furcsán mosolyog, sosem sír? Dehogy! Ennek valami belső, lelki oka van. Akik mások, azok mindent másként látnak, éreznek, gondolnak.

A régi időkben is voltak „mások”, de ők nem szégyellték ezt. Kimondták gondolataikat, megvalósították álmaikat. Feltalálók, tudósok – rájuk gyakran mondjuk, hogy furcsák, pedig egyszerűen csak különbözőek. S ha például Stephenson vagy Fulton nem lett volna „más”, és nem vállalta volna önmagát, akkor ma nem utazhatnál hajón vagy vasúton. Akik nem tudták tetteikkel bizonyítani, azok leírták. Ők a költő, írók. Gondolj csak Ady Endrére!

A világnak tehát szüksége van Másokra, rájuk – ránk. De nekik szükségük van-e a világra? Talán. Elvégre azért különböznek, a többiektől, mert van egy belső, külön világuk, ahol senki sem bánthatja őket. Körülveszik magukat az álmaikkal, élményeikkel, ábrándjaikkal. És vannak olyanok is, akiket már nem köt semmi az olykor fájó valósághoz, könnyen csapdába eshetnek. Önmaguk csapdájába! Ahhoz, hogy ezt elkerüljék, elég lenne csak annyit mondanod nekik: *nem baj, ha más vagy!*

Ugye, nem nehéz megérteni őket? Vagy mondjam így: minket?

Fogalmazások. ITEM Könyvkiadó

21. Vitatkozzatok a fenti témáról!

- Ti milyen érvekkel bizonyítanátok vagy cáfolnátok a szövegben megfogalmazott állítást?
- A vitát előzze meg a vitára való felkészülés, az álláspontok kialakítása.
- A vitában legyen egy vitavezető, aki a beszélgetést irányítja, majd lezárja.

✂ 22. Szerkessz vita jellegű párbeszédet az alábbi szöveg megbeszéléséhez! Fogalmazz tömören és következetesen!

Becsület és lelkiismeret

A **becsület** többet ér minden földi gazdagságnál. A becsület az ember egyik legfőbb értéke, amely párosul a jó hírnévvel és tisztességgel. A becsületesség megbízhatóvá, hitelessé teszi az egyént mások előtt.

A becsület a jó hírnév „ruhája”, azt rágalommal bemocskolni nem szabad!

A becsület magaviseletünk legtagabban értelmezhető vonása, mert beletartoznak az igazmondás, a pontosság, lelkiismeretesség, vagyis mindazon tulajdonságok, amelyek szükségesek ahhoz, hogy gondolataink, szavaink, tetteink összhangban legyenek egymással.

A becsületesség igazi lelki motorja a **lelkiismeret**. Ha ez jól működik, akkor az ember nagy valószínűséggel becsületesen éli az életét.

A lelkiismeret a léleknek az a működőképessége, amellyel az ember meg tudja ítélni az elkövetett (vagy éppen elmulasztott) cselekedet jó vagy rossz voltát. Megszólal bennünk a belső hang: hallgass mindig a „kisbíróra”!

Összefoglaló kérdések

- Melyik a három alapvető szövegfajta?
- Mikor fogalmazunk elbeszélő típusú szövegeket ?
- Milyen lehet az esemény sorrendje az elbeszélő típusú szövegekben?
- Melyik szövegfajtára jellemző a térbeliségre épülő, láncszerű vagy mozaikszerű szerkezet?
- Melyik az a szövegfajta, amelyik logikai rendre, ok-okozati kapcsolatra épül?
- Melyek a jellemző szerkezeti elemei az érvelő szövegfajtának?
- Milyen esetekben van szükségünk érvelő típusú szövegek fogalmazására?
- Melyik közlésformához tartozik a vita?
- Válaszd ki az alábbi lehetőségek közül, mi az érv!
 - a) az ember meggyőződése
 - b) határozott állítás
 - c) alátámasztott bizonyított állítás

Szövegértés – szövegalkotás

1. A következő történetet Kittenberger Kálmán afrikai vadász mesélte el barátjának, Fekete Istvánnak. Olvasd el kifejezően a szöveget! Állapítsd meg stílusát és közlésfajtaját!

– Na! Az oroszlánt meglőttem – egy sörénytelen óriás hím volt –, és az összeesett, de ezzel el is tűnt a magas fűben. Nem is mozdult. Azt hittem, vége; egy gyerek volt csak velem, mert madarásztunk, hát a sörétes puskával és a madarakkal hazaküldtem, hogy hozza az emberek nyúzáshoz.

A gyerek elment, vártam talán öt percig, de a csend valahogy gyanús volt. Az oroszlán sem nem hörgött, sem nem vonaglott, de a magas fűben nem is láttam belőle semmit. A puskát már az előbb beismételtem, hát – gondoltam – óvatosan közelebb megyek, amikor megmozdult a fű, s rekedt hörrenéssel lódult felém. A magas fűben csak akkor tudtam löni, amikor már 5–6 lépésre volt. Ez a lövés azonban csak egy csettenés volt, a patron nem sült el, s a következő percekről magamnak is nehéz beszámolnom. Jobb első lábával úgy leütött, mint egy kuglibábut. Szerencsére nem ágaskodott fel, hanem kiütötte alólam a lábam, és már rajtam is volt. Estemben szájába vágtam a puska csövét, amibe belemart, aztán jobb kezem felé kapott, amivel a fegyver agyát fogtam, s ekkor azt nyomtam a szájába. Hogy ekkor a középső ujjam teljesen átharapta, egyáltalán nem éreztem, s azt sem, hogy az oroszlán félig féloldalt rajtam feküdt, pedig lehetett két mázsa, ha nem több.

Az oroszlán azonban súlyos lövést kapott (nyakán ment be a golyó, és tüdejét is megroncsolta), mert vért hányt, és hörgése borzalmas dögszagú volt. Közben – ezen később magam is sokat gondolkoztam, s erre nagyon világosan emlékszem – folyton a jobb hátsó lábára gondoltam, mert ez a lába félig a hasamon volt. Csak ne rúgjon, csak ne rúgjon – gondoltam –, mert ha hátrafelé kirúg, feltépi a hasamat. Most már éreztem, hogy nagyon nehéz. Fejét ekkor a karomra ejtette, mintha agonizálna, és nyelve bal kezem mellett lógott ki. Az oroszlán füle kicsi, és ennek sörénye sem volt, amiben megkapaszkodhattam volna, hát megrántottam a nyelvét, s ezzel a puska is szabaddá vált. Az oroszlán morgott, de nem mozdult, én pedig egész lehetetlen helyzetből

– mellemen keresztben tartva a puskát
– lassan ismételtam, és bal kezemmel egészen elől fogva a csövet, jobb kezemet hátrahúzva, hogy majd a karom fícamodott ki, szeme elé tartottam a csőtorkolatot, és elhúztam a ravaszt.

Éreztem és láttam, hogy a golyó és a légnymás szinte összetörte a fejét, lelökte rólam a szörnyű fejet, hogy egész teste utána fordult, s azonnal megölte.

Ekkor az volt a gondolatom, hogy fel kellene kelni, és nem keltem fel.

Nem fájt semmim, és jó volt feküdni, sőt valami olyan furcsa érzésem volt, hogy jó lenne aludni.

Nem tudom, talán még feküdtem volna, de amit rám hányt, olyan döglletes bűdös volt, hogy elkezdtem mocorogni, és elkezdtem egyáltalán érezni magamat. (Kittenberger nem dohányzott, és mindenféle szagra károsan érzékeny volt.)

Jobb kezem középső ujja elharapva egy darabka bőrön fityegett, s amikor felálltam, erősen megszédültem. Aztán a puskával botozva elindultam hazafelé.

Hát így volt, és csak később gondoltam rá, hogy nem ez a megmenekülés volt a csoda, hanem az, hogy a fertőzött, nehéz sebeket általános vérmérgezés nélkül úsztam meg. Utána átnéztem a szakirodalmat, és mondhatom, oroszántól eredő ilyen súlyos sebesülésekkel nem maradt meg eddig egyetlen európai ember sem.

Hogy mennyi ideig tartott ez a cécó, akkor sem tudtam, s ma sem tudom, de öt-tíz percnél tovább aligha. Hidd el, olyan nehéz az ilyesmit leírni, hiszen azt sem tudtam, mit miért teszek, és arra sem emlékszem pontosan, hogyan esett rám, és hogy feküdt, amint agonizálva ide-oda vonaglott. És hogy jutott eszembe azt a ronda, érdes, véres nyelvét megfogni... hát ezt ma sem értem. Akkor láttam először, hogy milyen hosszú nyelve van egy oroszlának. És éppen a kezem ügyébe esett...

Egy azonban bizonyos, hogy nagyon meg voltam ijedve, s talán ezért nem féltem.

Fekete István: Kittenberger Kálmán élete

Kérdések és feladatok:

1. Elemezd a szöveg szerkezeti egységeit!
2. Milyen jelentősége van a befejezésnek? Mit tudunk meg belőle?
3. Mely közlésfalta jegyeit viseli magán az utolsó három bekezdés?
4. Jellemezd a szöveget alaptulajdonságai szerint!

beszélt – írott; tervezett – spontán; monológ – párbeszéd

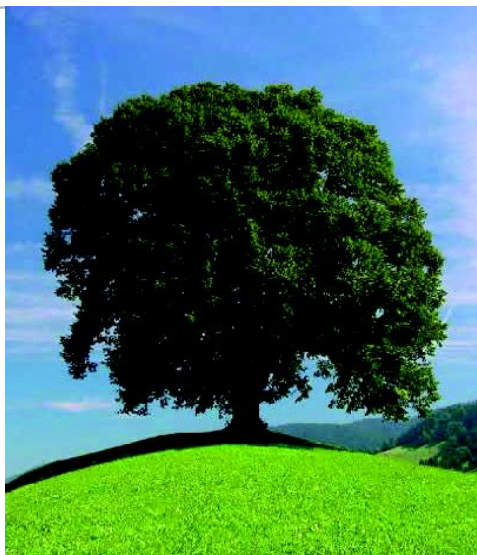
5. A küzdelem elbeszélésébe a vadász magyarázatait, gondolatait is belefűzi. Keresd meg, és írd ki külön ezeket a betoldásokat! Milyen szerepet játszanak az elbeszélésben?
6. Írd le az oroszlánnal folytatott élethalálharcot a később hozzáfűzött magyarázó szövegrészek nélkül! Fogalmazd meg a két szöveg közötti különbség lényegét!
7. Adj leírást a szöveg alapján a vadász jelleméről, az oroszlánról, a színhelyről!
8. Mondd el a történetet egyes szám harmadik személyben!
9. Értékelj Kittenberger Kálmán tettét, és írd önálló következtetést!

2. Olvasd el az alábbi szöveget, és állapítsd meg témáját és mondanivalóját!

Fák

Ez a hársfa a bakony egy völgyében nő, ott, ahol a völgy megszűkül, és a déli oldalon tíz-tizenkét tonnás sziklák a hegyoldalból merednek elő. A Mag két szikla közé esett. Amíg azt a vastagságot, amit a kövek engedtek, elérte, csaknem akadálytlanul nőhetett. De nem tartott soká. Akkor nekifeszült a köveknek, és szétnyomta őket. Most felülről rázuhant egy ház nagyságú szikla és etakarta. A hárs kibújt alóla. Gyökereivel az alsó kövekbe kapaszkodott, és elkezdte a sziklát nyomni fölfelé. Amelyik kő útjában állt, azt megrepesztette. Két helyen közvetlenül a törzs mellett, asztal nagyságú tömbök zuhantak rá. A Fa rájuk borította kérgét, rájuk ömlött, mint az élő láva, és a két tömböt gyszerűen megette. Az alatt levő követ szérmozsolta, úgy, hogy gyökereivel átölelete őket, és szorította, mint az óriáskígyó, míg a kövek megfulladtak, vagyis darabokra omlottak, évekig tartó halálos szorításban kinyomta belőlük az ellenállást. Most a hársnak három derék vastagságú gyökere van. Az egyik több kanyarulat után, amit a sziklatömbök között tesz, egyenesen

belefűrődik a hegyoldalba. A másik szétágazik negyven vagy ötven szálra, ötvenujjú rettentő marok, melynek fogásába belenyög a sziklagerinc. A harmadik gyökér félig meztelen, mert a kövek kigurultak alóla, s a víz a földet kimosta, olyan ez a csupasz gyökér, mint a felvágott hasból kiboruló belek tömege. És fölötté három ember vastagságú négyemeletes egyenes törzs rohan bele a térbe, magával rántja ágainak és leveleinek röppant tömegét, él mint egy halhatatlan nevetés.

Jó lenne tudni, mit gondolt ez a hársfa önmagáról, amikor még mag volt. Szabályos és arányos akart lenni, mint minden fa, mint minden lény, ideális lény. De nem volt álmodó. Egy álmodót a sziklák elnyomtak volna. Nem volt hóbortos. Egy hóbortos türelmetlenségében már megszökött volna. Megszökni annyi, mint a sorsot megtagadni. A sorsot megtagadni annyi, mint gyengének lenni. Gyengének lenni annyi, mint legyőzetni.

Hamvas Béla

Kérdések és feladatok:

1. Állapítsd meg a szöveg fajtáját és stílusát!
2. Elemezd a szöveg makroszerkezeti egységeit!
3. Sorold fel, milyen viszontagságokkal kellett szembenéznie a hársnak!
4. Milyen hasonlóság fedezhető fel a fa és az ember sorsa között?
5. Olvasd fel az írói állásfoglalást tartalmazó részt! Mi a véleményed róla?
6. Válaszd ki az utolsó bekezdés egy mondatát, és kezdeményezz róla vitát!
- ▲ 7. Mondd el a szöveg tartalmát részletesen!
- ✍ 8. Írj fogalmazást *Sohase add fel a reményt!* címmel!

3. Olvasd el kifejezően az alábbi szöveget! Határozd meg a közlésfajtáját és stílusát! Keresd meg a szöveg tételmondatát! Mondd el a tartalmát részletesen!

Az ember, mérhetetlen gögijében és hiúságában, hajlandó elhinni, hogy a világ törvényei ellen is élhet, megmásíthatja azokat és büntetlenül lázadhat ellenük. Mintha a vízcsepp ezt mondaná: „Én más vagyok, mint a tenger.” Vagy a szikra: „Rajtam nem fog a tűz.” De az ember semmi más, mint egyszerű alkatrésze a világnak, éppen olyan romlandó anyag, mint a tej vagy a medve húsa, mint minden, ami egy pillanatra megjelenik a világ nagy piacán, s aztán a következő pillanatban, a szemét- vagy a pöcegödörbe kerül. Az ember, testi mivoltában, nem is magas rangú eleme a világnak; inkább csak szánalmasan pusztulásra ítélt anyagok összessége. A kő, a fém is tovább él, mint az ember. Ezért mindaz, amit testünkön át jelentünk a világban, jelentéktelen. Csak a lelkünk erősebb és maradandóbb, mint a kő és a fém – ezért soha nem szabad másképpen látnunk magunkat, mint lelkünk térfogataiban. Az erő, mely a romlandó testi szövetben kifejezi magát, nemcsak alkatrésze, hanem értelme a világnak. Ez az erő az emberi lélek. Minden más, amit a világban jelentünk és mutatunk, nevetséges és szánalmas.

Márai Sándor

4. Olvasd el a szöveget! Határozd meg közléstípusát, stílusát és mondanivalóját! Foglald össze a szöveg tartalmát saját szavaiddal!

Minden egyes ember, még a legnagyobb is, parányi része az egésznek; s minden rész az egészért lévén alkotva: azért kell munkálnia is. Ki saját jóllétét egyetlenegy főcél gyanánt üzi, nevetségessé teszi magát minden gondolkozó fej előtt. Az emberiség, mint az Óceán, melynek évezredekig, myriádokig tartó élet rendeltetéke: egy ember, mint egy buborék, mely támad, ide s tova hanyatlik, s pillanat múlva széjjel pattan, a megmérhetetlen tömegben eltűnendő.

Ez ellentétben vígasztaló gondolat fekszik. Mert saját kicsiny voltunk érzete, az egész nagyságára vetett tekintet által magasztaltatik fel; s egyszersmind a kétségbeesés keserítő gyötrelmeit szenvedések közepette is elkerülhetjük. Ugyanis, bár minden küzdéseink mellett magunk számára jobb napokat nem vívhatnánk ki: de tisztán érezve, hogy emberi rendel-

tetésünk főcélja nem is ez vala, nem nézünk átokkal vissza a pályára, mely ha nekünk töviset hozott is, nemünknek most vagy jövőendőben virágot és gyümölcset teremhet.

Kölcsey Ferenc: Parainesis Kölcsey Kálmánhoz, részlet

 4. Vesd össze az előző két szöveg nyelvezetét és tartalmát! A különbségekről és hasonlóságokról fejtsd ki véleményed!

5. Olvasd el a szöveget! Határozd meg a közlésfajtáját és a stílusát!

Tornádó, orkán, hurrikán

A tömegtájékoztatási eszközök révén gyakran szerezhetünk tudomást a Föld legerőteljesebb szélviharairól, a tornádókról, az orkánokról, illetve a hurrikánokról. De milyen légköri jelenségekről is van szó?

A tornádó egy több mint 360 km/h területi sebességgel rendelkező, forgó légörvény, melyben a gyors forgás és az általa kialakított alulnyomás hatására kicsapódik a pára, s így az örvény láthatóvá válik. A légtölcser a viharfelhőből ereszkedik

alá a földfelszínre, s ott mindent elpusztít, ami az útjába kerül, ám az átmérője csak több tíz vagy több száz métert tesz ki, így viszonylag kisebb területen okoz károkat. De ahol végigsöpör, ott a szó szoros értelmében kő kövön ne marad. A tornádók a Mississippi medencéjében a leggyakoribbak, és a legerőteljesebbek, ám Európában is előfordulhatnak.

Az orkán olyan vihar, melynek sebessége eléri a szélerősségmérő Beaufort-skála szerinti 12-es erősséget, vagyis a legmagasabb fokozatot, s mintegy 120 km-es sebességgel zúg végig az érintett vidéken. A

tornádóval ellentétben az orkán nagyobb területeket érint, akár fél Európányit is, és kicsavart fákat, megrongált háztetőket, leszagatott villanyvezetéseket hagy maga után.

A hurrikán pedig trópusi ciklon, mely a forró égőv meleg tengerei fölött jön létre, s fejlődése csúcspontján átmérője eléri a néhány száz kilométert. Közepén több tíz kilométeres átmérővel rendelkező felhőtlen zóna található, az ún. ciklonszem. Ekörül

forognak a felhőövek (az északi féltekén az óramutató járásával ellentétben, a déli féltekén pedig vele megegyező irányban), melyek alatt hatalmas árhullámok, özönvízszerű esőzések, viharos erejű szelek csapnak le a vonuló hurrikán által érintett partvidékekre. És mivel a felhőöveket hatalmas viharfelhők alkotják, így bármikor kialakulhat belőlük egy tornádó, még tovább fokozva a hurrikán által okozott károkat.

A trópusi ciklont a Karib-tenger és a Mexikói-öböl térségében hurrikánnak, Kelet-, illetve Délkelet-Ázsiában tájfunnak, a Csendes-óceán déli felén pedig egyszerűen ciklonnak nevezik.

A Kárpáti Igaz Szó nyomán

Kérdések és feladatok:

1. A leírás mely fajtájával találkozunk a szövegben a felsoroltak közül?

hétköznapi, publicisztikai, hivatalos, tudományos, irodalmi

2. Keresd meg a bekezdések tételeit!
3. Írd ki a szövegből a számodra ismeretlen kifejezéseket, és keresd ki jelentésüket az értelmező és az idegen szavak szótárából!

- ▲ 4. Foglald össze tömören a felsorolt viharfajták megkülönböztető sajátosságait! Írd le közös sajátosságaikat is!

6. Ismerkedj meg az alábbi szöveggel!

Frissen mázolvá!

Valakit várnom kellett a Vilmos császár úton. Fárasztott az álldogálás, le akartam ülni egy utcai padra. De nem lehetett, mert a pad egyik végétől a másikig madzag vonult, a madzagon arasznyi távolságokban papírrongyok, mindez azt jelentette, hogy a pad frissen van mázolvá. Nemsokára megjött, akit vártam. Mivel az illető szociológiailag kissé iskolázatlan, és általában az úton-útfélen látható jelenségeket nem tudja a leghelyesebb szempontból nézni, egy kis leckét tartottam vele:

– Mi ez a jelzés a padon? – kérdeztem.

– Ez? Hát ezt a vak is látja.

– Nem hinném. Még az se mindenki látja, akinek ép a szeme. Te például biztosan nem tudod, hogy pontosan mit jelent ez a jelzés.

– Ugyan. Már hogy én ne tudnám. Ez a jelzés azt jelenti, hogy: tessék vigyázni, ne tessék a padra leülni, mert most mázolták be, a festék még nedves, és ha rá tetszik ülni, tönkreteszi a ruháját.

– Itt a tévedés! A jelzés csakugyan ezt jelentené, mondjuk Svájcban vagy Dániában.

– Hát itt nálunk?

– Nálunk: „Tilos ráülni! A festék még nem száradt meg, és ha ráül, ruhájával leszedi a festéket!”

Nagy Lajos: Képtelen természetrajz

Kérdések és feladatok

1. Állapítsátok meg szöveg stílusát!
2. Milyen közlésfajták leverednek benne?
3. Milyen szerepe van a szövegben a következő kommunikációs funkcióknak és feltételeknek?
felhívás, érzelemkifejezés, kapcsolatteremtés, kapcsolattartás
4. Milyen két erkölcsi felfogást ütköztet a szövegben az író?
5. A két különböző erkölcsi nézőpontot védve a tanulók folytassanak vitát egymással!
6. A vita végén a tanulók indokolják meg, hogy a két társadalmi nézőpont közül melyik az emberi értékekre jobban odafigyelő, fejlettebb etikai mércét tükröző nézőpont!

A stílusokról tanultak összefoglalása

A társalgási stílus

A **stílus** az a sajátos mód, ahogyan közölnivalónkat nyelvi eszközök megválogatásával kifejezzük.

A **társalgási stílus** a beszédbeli érintkezés nyelvhasználata. A mindennapok és az emberi kapcsolatok közlési formája.

Legfontosabb jellemzői:

- a közvetlenség,
- a kötetlenség,
- a természetesség.

Szókincsének sajátosságai:

- megtalálhatók benne a csoportnyelvi, tájnyelvi, zsargon-, argó-, és idegen szavak;
- kedveli: a tréfás, gúnyos, sőt durva, vulgáris szavakat; a becézés, kedveskedés, udvariaskodás nyelvi kifejezőit; a nagytásokat, túlzásokat.

Mondattani sajátosságai:-

- egyszerű, könnyen érthető, rövid mondatok,
- egy szóból álló nem teljes vagy hiányos mondatok (ezek a beszédhelyzetben kiegészülnek),
- közbevetések, félbeszakítások használata.

A beszélt nyelvi szövegek lazábbak, szerkesztésük szabálytalanabb, mint az írott szövegeké. Gyakoriak bennük a nyelvhelyességi hibák.

Az írók főként a jellemzés és a reális ábrázolás céljából élnek a társalgási stílus adta hatáskeltő elemekkel.

A társalgási stílus írásban megjelenő változata a **levélstílus**.

A levélstílusra is jellemzőek a társalgás stílus jegyei: a könnyed és természetes nyelvi eszközök használata. Mivel azonban írott formában él, szókincsében és mondatfűzésében megtalálhatjuk az írott stílus jegyeit is.

A levél stílusa nagymértékben függ attól, hogy ki, kinek – magán-személynek vagy hivatalnak – írja a levelet.

Megkülönböztetünk **magánlevelet** és **hivatalos levelet**.

A magánlevél jellemzői:

- személyes kapcsolat
- egyéni kifejezés mód
- érzelmi megnyilatkozás
- formai kötetlenség

A hivatalos levél jellemzői:

- a személyes kapcsolat hiánya
- érzelemmentesség
- háttérbe szorul az egyéni hangvétel
- formai kötöttségek, szabványok

1. Olvasd el a következő szemelvényt!

- A gyereket ki köll hozni – mondta Rózsa Sándor.
- Ki? A gyereket?
- Az öcsémet.
- Az öcsédet?
- Szögedrül.
- Szögedrül?
- A tömlöcbül.
- A várbul? – döbrent meg Török Samu.
- Csak a városrul.
- Úgy. A városrul...

Hallgattak.

Akkor Török Samu kezdte: – A városrul löhet.

Móricz Zsigmond

- Melyek a párbeszéd legfontosabb jellemzői?
- Elemezd szókincsét és mondattani sajátosságait! – Figyeld meg, hogyan változik benne az ismert és az új rész!

- ▲ 2. Keressétek ki Móricz Zsigmond *Hét krajcár* című elbeszélésének azon részleteit, amelyben az anya kisfiával beszélget!
- Milyen az anya és fia beszédstílusa?
 - A stílusfajtákról tanultak felhasználásával elemezzétek a dialógusrészleteket!

3. Olvasd el a következő levelet, amelyet Juhász Ferenc költő írt Latinovits Zoltán színművészhez!

Budapest, 1971. szeptember 21. Kedd

Kedves Barátom, kedves Zoltán!

Írok röviden, mert túlságosan is szemérmes vagyok: hogy elmondhassam, mit éreztem vasárnap este, hallván versemet, az *Anyámat* szádból ömleni, patakzani, szavaiddal megáldani. Mondjam, hogy könnyeim jöttek, pedig én sírós nem vagyok! És szívemre vigyázni kellett nagyon, nehogy összetörjön: írtam amikor a verset, mert hiszen a megfogalmazás kemény tisztesség és gyémánt-köteleesség. De így meztelenül, kiszolgáltatva megrendítő versmondásod komor és üdvöztető tisztaságának, csak motyogtam magamban a versemet, mondván utánad, mint a gyermek.

Köszönöm Zoltán, hogy vállaltad az *Anyámat*, és kívánok még Neked nagy erőt és nagy munkát, hogy elvégezhesd, amire a Sors a Létből kiválasztott.

Ölöllek sok nagy szeretettel:

Juhász Ferenc

- Jellemezd a levél stílusát és állapítsd meg a fajtáját!

4. Az aradi vértanúk egyikének, gróf Leiningen-Westerburg Károlynak a felesége, férje kivégzése után a következő levelet írja Haynauhoz:

„Nagyméltóságú uram!

Egy kérést merészkedem nagyméltóságod szívéhez intézni: szeretnék szerencsétlen férjem naplójának birtokába jutni. Ezek az utolsó gondolatok és szavai, végtelen, felbecsülhetetlen értékűek van a feleség – az özvegy számára!

A kérés teljesítését hálásan remélve maradtam tisztelettel:

gróf Leiningen Károlyné”

- A levél stílusjegyei alapján állapítsd meg a fajtáját!

A szépirodalmi stílus

A szépirodalmi stílust írónemzedékek sora teremtette meg tudatos munkával, így ez a stílusréteg a legváltozatosabb, leggazdagabb.

Legfőbb jellegzetességei:

- a képszerű ábrázolás
- a legválasztékosabb nyelvi-stilisztikai eszközök felhasználása
- a művészi hatásra való törekvés
- érzelmi, hangulati gazdagság
- az írói, költői egyéniség dominanciája

A szépirodalmi alkotások nyelvezetét a **képszerű ábrázolás** teszi szemléletessé és hatásossá. A képszerű ábrázolás eszközei a szóképek: a metafora, a megszemélyesítés, az allegória, a szimbólum, a metonímia, a hasonlat stb.

A **szókép** egy fogalom, jelenség nevének átvitele egy másik fogalomra, jelenségre a köztük fennálló valamilyen kapcsolat alapján.

5. Keresd ki az ismert szóképeket a következő versidézetekből!

Szeme, mint az acél, a szikrát úgy hányja,
Ütni készül ökle csontos buzogánya;

Arany János: Toldi

Sóhajtanak a bútorok ropogva,
Titkos szavaktól reszket a homály...

Kosztolányi Dezső: Lefekvés után

Csendes a ház, ah de nincs nyugalma,
Fölveré azt szerelem hatalma.

Vörösmarty Mihály: Szép Ilonka

Az Ér nagy, álmos, furesa árok, ...
De Kraszna, Szamos, Tisza, Duna
Oceánig hordják a habját.

Ady Endre: Az Értől az Oceánig

Kezében óriás rostával
Áll az Idő és rostál egyre,
Világokat szed és rostál ki
Vidáman és nem keseregve
S busul csak az, akit kihullat.

Ady Endre: Az Idő rostájában

Tündöklik, mint a gondolat maga,
a téli éjszaka.

József Attila: Téli éjszaka

Hosszában dől el a tompa sugár,
piszkosszürke hóban motoz a szél,
arkangyal ül a lélek kapuján,
kormos kályhánkban duruzsol a tél.

Czébely Lajos: Az a hosszú álmatlan tél

Mint oldott kéve, széthull
Nemzetünk.

Tompa Mihály: A gólyához

6. Olvasd el kifejezően a szöveget!

A lélek fészken még ott ül a madár. Hogyne, hiszen csak a nyáron szállt oda. Nem is a nyáron, hanem már a végén a nyárnak. Egy meleg napon, amikor majdnem együtt kelt a nap a holddal. A nyugalom és a nyugtalanság, mint a tűz és a víz, úgy küzdött egymással. A szellő, s néha szél, csipkét teregetett a levegőben, egyszer arany színűt s máskor az ólom nehéz színéhez hasonlót. A föld szomjasan várta, hogy a csipkéken keresztül vizet öntsenek a felhők; de bizony a felhők, mint a lompos égi kutyák, falkában ödöngtek leginkább, s eget szimatolva csak néha szakadoztak széjjel.

Most is látja őket a megülő madár.

S gyöngykerek szemével engem is lát, aki üldögéltem a fa alatt.

Tamási Áron: Hétszínű virág

- Milyen példákat találsz a képszerű ábrázolásra?
- Mihez hasonlítja az író a felhőket?

7. Elemezd a versrészletben a művészi hatás nyelvi eszközeit:

- a magán és másalhangzók hatását;
- a szavak hangalakjának és jelentésének összefüggését;
- a különböző szófajú szavak arányának szerepét!

S az ószin égből, a halk éjszakában
táncolva, zengve és zenélve lágyan,
fehér rózsaként hull alá a hó.

Kosztolányi Dezső: Téli alkony

▲ 8. Az alábbi szép gondolatok egy vadászat alkalmával, a lesen várakozva születtek Fekete István agyában. Olvasd el kifejezően!

Csend. Ág se rezdül. Mitől is rezdülne? Megállt az idő. Megálltak a felhők, dermedten hallgatnak a fák, a szél, Isten tudja, hol kóborol, csak a szívem ver figyelő élenkséggel. Hallgatom a szívem, mintha nem is az enyém lenne. Nem tudom, mikor indult el, és nem tudom, mikor áll meg.

Hallgatom a szívem.

Ha majd egyszer megáll és elszakad a testemtől, az, ami én vagyok, lehajolok még egyszer, és megcsókolom a szívem; megcsókolom, mert szeretett engem, és szerette az egész világot.

Jól tudom, a fényt a szemem itta, a dalt a fülem fogta, a simogatást a kezem érezte, szép utakon a lábam vitt, és a gondolatok a fejemben születtek, mint az ég távoli villámai, de mindezt a szívem gyűjtötte össze, és belőle lett minden, ami Szeretet.

Fekete István: Kittenberger Kálmán élete

- Mely szóképek lelhetők fel a fenti szövegben?
- Mi biztosítja a szöveg választékosságát?
- Bizonyítsd be, hogy az idézett szövegben az író művészi hatásra törekedett!
- Milyen hatással van az író természet- és szabadságszeretete a szöveg érzelmi-hangulati gazdagságára?

9. Írd át Fekete István szövegét úgy, mintha barátjának mondta volna el gondolatait beszélgetés közben!

10. Készíts humoros írást Fekete István szövegéből *Ábrándozás a lesen* címmel!

A publicisztikai stílus

A publicisztika feladata, hogy tájékoztassa a társadalom tagjait a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális élet időszerű eseményeiről.

A jó publicisztika:

- tárgyilagos,
- őszinte és érthető,
- kendőzetlenül bemutatja a valóságot,
- nyelvileg igényes, választékos,
- megfelel a választott műfaj tartalmi és formai követelményeinek.

A publicisztikai stílus jellemző vonásai:

- a közérthetőség,
- a meggyőzés,
- a közvetlen hatásra való törekvés,
- az érdeklődéskeltő cím.

A legismertebb tájékoztató műfajok: a hír, a tudósítás, a riport, az interjú.

A **hír** az újságírás, a rádió és a televízió egyik alpműfaja. A jó hír **friss, közérdekű és fontos**. Négy kérdésre kell választ adnia: **kivel** vagy **mivel, hol, mikor, mi történt** vagy **mi fog történni**.

A **tudósítás** a hír rokona, és szintén válaszolnia kell a négy alapvető kérdésre. **A tudósítást készítő a helyszínről tájékoztat** a saját maga által látott, hallott, tapasztalt, átélt eseményről.

Az **interjúban** párbeszédes formában hangzanak el érdekes információk egy-egy közérdekű dologgal kapcsolatban.

A **riport** valóságban megtörtént eseményről, cselekményről tudósít. Az újságíró részese az eseményeknek, de sohasem avatkozik bele. Kérdéseivel, leírásával, a riportalanyok megszólaltatásával láttatja az eseményeket. A riportból a riporteri kérdések kihagyhatók, de az interjúból nem.

Állásfoglaló, meggyőző műfajok: a kommentár, a cikk, a vezércikk, a jegyzet, a glossza.

A **kommentár** hírek, információk megértését elősegítő háttérmagyarázat, hírmagyarázat. Lehet tárgyilagos, tényszerű vagy személyes hangnemű.

A **cikk**ben összefonódik a korrekt, tényszerű közlés a cikkíró elemzésével, véleményével.

A **jegyzet** rendszerint **egyetlen gondolatkör kifejtése**. Általában az élet mindennapi dolgairól szól. Hangvétele lehet **komoly** és **humoros**, **lírai**, **drámai** vagy **ironikus**. Az író célja, hogy hasson az olvasó érzelmeire és gondolkodásra készítse.

A **glossza** olyan rövid, ironikus, csattanóval záruló publicisztikai műfaj, amely valamilyen kigúnyolható, kritikára érett valós jelenségből indul ki. Személyes hangvételével az olvasóra kíván hatni. Többnyire csípős kritikát tartalmaz

11. Elemezd egy általad kiválasztott újság híryanagát tartalmi szempontból!

12. Határozd meg az alábbi sajtóműfajok típusát! Válaszodat indokold meg!

Új vasúti alagút

Kárpátalját és Lviv megyét a közeljövőben új vasúti alagút köti majd össze. A Beszkidek alatt létesítendő átjáró leendő nyomvonalának tavaly augusztusban megkezdett domborzati és földtani feltérképezése most fejeződött be.

Az alagútépítési tendert már kiírták, az ígéretek szerint a kivitelező kilétét hamarosan nyilvánosságra hozzák. Az alagút építését egyébként az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Banktól felvett hitelből finanszírozzák. A tervezés és a kivitelezés költségeit 40 millió dollárra becsülik. A létesítménytől a teherforgalom növekedését remélik az európai-ázsiai tranzitútvonalon.

Kárpáti Igaz Szó

Felavatták a munkácsi turult

Hivatalosan is felavatták 2008. április 18-án a helyreállított millenniumi emlékművet a munkácsi várban.

Az 1896-ban a hét millenniumi emlékmű egyikeként felállított munkácsi turulszobrot a csehszlovák hatóságok 1924-ben bontatták le, majd 1945-ben a Vörös Hadsereg beolvasztatta a közel egytonnás bronzmadarat. A magyar történelemben oly fontos szerepet játszó munkácsi várban álló 25 méter magas emlékmű újjáépítését, tetejében a majd 4,5 méter szárnyfesztávolságú bronz turulmadárral, a Munkácsy-gyűjteményéről ismert Pákh Imre New Yorkban élő magyar vállalkozó és a Pákh Sándor Alapítvány finanszírozta.

A Munkácsról származó Pákh család és a város önkormányzata közösen végezte el a helyreállítást. A régi turul hű mását Mihajlo Beleny helyi szobrász formázta meg, s Kijevben öntötték bronzba.

A Kárpátalja c. hetilap nyomán

- Mondd el, hogyan keverednek a hír és a kommentár elemei a turulról szóló szövegben!

13. Írj az alábbi címekhez híreket!

Veszélyben a jegesmedvék
Az aradi vértanúkra emlékeztek
Új határátkelők nyitásáról is tárgyaltak
Csempészek támadtak vámosokra

14. Válassz egy újságot (hetilapot), és sorold fel, milyen műfajú írásokat tartalmaz!

- Elemezz néhány címet! Hogyan valósul meg bennük a téma megjelölése és az érdeklődés felkeltése?
- Az első oldalról gyűjtsd össze azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyek jelzik, hogy napjainkban keletkezett szövegről van szó!

15. Olvasd el az alábbi tudósítást! Figyeld meg, miben különbözik a hírtől?

Író-olvasó találkozó Gáton

A Gáti Kovács Vilmos Középiskolában 2008. április 16-án Király Katalin igazgatóhelyettes szervezésében író-olvasó találkozóra került sor Vári Fábián László József-Attila díjas költő és Bakos Kiss Károly költő részvételével.

Az iskola tanulói irodalmi műsort adtak elő Vári Fábián László költeményeiből, aki ezután Kovács Vilmos életéről, munkásságáról tartott előadást, hálás és elismerő szavakkal emlékezve a költőre. Szólt az ungvári Forrás Stúdióról is, melynek munkájában, mint az ungvári egyetem diákja, ő is részt vett. Tagjai, ideértve idősebb mentorukat, Kovács Vilmost, az a nemzedék voltak, akik már nem akartak félteni az elnyomó, az irodalmi életet teljesen kommunista ideológia céljaihoz kötni akaró szovjet rendszertől. Kovács Vilmos szakmai tanácsaival igazgatta a lassan kialakuló fiatal írói nemzedék útját, s ösztönözte őket a népköltészet gyűjtésére is. Ennek eredményeként nagy értéket képviselő anyag gyűlt össze, melyet *Vannak ringó bölcsők* c. könyvben tettek közzé.

Végezetül Vári Fábián László arról beszélt, hogyan sikerült rábukannia a néhai Drávai Gizellának, Kárpátalja neves magyar szakos pedagógusának könyvtári hagyatékában Kovács Vilmosnak egy, a tanárnőhöz címzett, 1960-ban keltezett levelére. A nyolcoldalas levél érdekessége, hogy a költő ebben vall arról, mikor és milyen körülmények hatására döntött úgy, hogy végül poéta lesz. A közönség részleteket hallhatott a levélből, majd Bakos Kiss Károly olvasta fel néhány legújabb versét.

Az író-olvasó találkozó végén a vendégek válaszoltak a diákok kérdéseire, majd Vári Fábián László értékes könyvcsomagot adott az iskolai könyvtárnak.

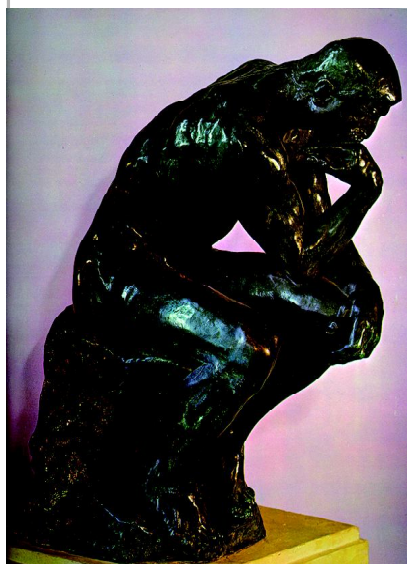
A *Kárpátalja* c. hetilap nyomán

▲ 16. Készíts tudósítást egy iskolai rendezvényről, eseményről!

17. Válassz egy tetszés szerinti természettudományos témát, és próbálj arról egy mások figyelmét felkeltő újságcikket írni!

✎ 18. Olvasd el az alábbi szöveget! A szépirodalmi stílus milyen sajátosságai találhatók a szövegben? Készíts belőle tudósítást, interjút, riportot vagy hírszöveget!

Az élet szobra

(...) Tehát Rodin megfaragta a modern ember szobrát, a modern ember monumentumát. Meztelen óriás, bronzember ül a bronzsziklán. Megedzett, meghúzott, megpróbált, erős izmú, erős csontú ember. Éppen tán az idegei lehetnek megtépettek kissé. Az ember pihen. Térdére teszi a könyökét, a tenyerébe a fejét. Arca a megfeszültségnek, az erőgyűjtésnek s mindenekfölött a töprengő gondolkozásnak, az útkeresésnek arca. Ezen az arcon a mai élet viharzik és rángatózik. És ragyog. Nem össze-roskadt ember ez, nem kétségbeesett, nem elfáradt, de tragikusabb

ennél. Ecce homo... Ez az ember nem ülhet itt sokáig. Kenyér kell, cipő kell. Élni kell. Hajrá... Minden pillanatban várjuk, hogy most a megfeszülten gondolkozó ember hirtelen fölemelkedik, s elvegyül az életbe, látni, futni, dolgozni, settenkedni, birkózni... Élni... Miért ült le egy percre? Miért az arcán az a kétségbeejtő töprengés? Miért? Tudjuk. A legerősebbet is megállítja egy percre a világ, amelyben mi, mai emberek élünk. Soha még komplikáltabb, útvesztőbb, többet követelő világban nem élt Plátó két lábú tollatlan állatja. Minden idegszálunknak meg kell feszülnie, minden erőnköt össze kell szednünk, hogy kétségbe ne essünk, el ne tévedjünk, össze ne roskadjunk. Hogy élni tudjunk, megélni és megmaradni. A legerősebbnek is meg kell állania egy percre olykor, egy sziklára ülni s gondolkozni, hogy: hogy, mikor és merre?...

Ez a Rodin szobra, ez az élet szobra...

Ady Endre (Jövendő, 1904. július 24.)

19. Olvassátok fel szerepek szerint az alábbi interjúrészletet!

Hitel: egy folyóirat, amelynek hitele van

(Interjú Görömbei András irodalomtörténésszel, a Hitel c irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat főszerkesztő-helyettesével)

– *Hogyan határozná meg a **Hitel** „műfaját”?*

– A *Hitel* olyan irodalmi és művészeti folyóirat, amely az irodalmat és a közösség dolgát nem választja külön. Folyóiratunk az irodalmat a magyarság legfontosabb önismereti és életalakító eszközének tekinti, ezért nagyon szívesen foglalkozik erkölcsi és közügyekkel. Azt a hagyományt próbálja meg folytatni, erősíteni és kiteljesíteni, amelyet Balassi Bálint, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc és mások képviseltek, s melyet a 20. században Ady, Móricz, Illyés, Németh László, Nagy László, Nagy Gáspár és mások vittek tovább megújítva. Mindenképpen szeretnénk korszerű válaszokat adni a mai idők kihívásaira. A kezdetektől nagyon jó társaságunk van a *Hitelnél*. (...) Munkatársaink között minden határon túli területről találunk költőket, írókat. Így a kárpátaljai Vári Fábián László vagy Penckófer János is nagyon kedves munkatársunk.

– Mennyire érvényesül a **Hitel** szellemiségében a nagy elődök, például Illyés Gyula, Sütő András, Németh László öröksége?

– Nagyon fontosnak tartjuk, hogy az ő szellemiségüket megújítva, az új idők kihívásait elfogadva továbbvigyük. Ugyanakkor az is fontos, hogy tisztán őrizzük meg alapelgondolásaikat. Illyés Gyula, Sütő András és a többiek egyfajta belső örökséget is jelentenek a számunkra. (...) Ugyanígy nagyon komolyan vesszük a Németh László-i hagyományt. A nemzetért érzett felelősségét örökségként vállaljuk. Próbáljuk továbbvinni Nagy László örökségét, erkölcsi tartását, költészetének értékeit...

– Véleménye szerint van-e még igény napjainkban egy olyan klasszikus formákat és értékeket felmutató folyóiratra, mint amilyen a **Hitel**?

– Azt látom, hogy igenis nagyon nagy szükség van a folyóiratra, és semmi mással nem pótolható. Ez abban is megnyilvánul, hogy februári számunkat immár hagyományosan nyilvánosan, nagyközönség előtt is bemutatjuk a budapesti testnevelési főiskolán, s erre a találkozóra legutóbb is legalább 7-800 ember jött el. Rengeteg visszajelzést kapunk olvasóinktól. A 2004. december 5-i szégyenletes népszavazás után nagyon elke-

seredtünk. Csoóri Sándor viszont azt mondta, hogy a bánat helyett a februári számot szenteljük ennek a témának. Ezek után a 2005. februári számunkban negyven írás ítélte el azt, ami történt. A legkülönbébb évjáratú és szemléletű emberek fogtak össze, hogy ezt a nemzeti szégyent elítéljék, ebből kivezető utat mutassanak... Nagyon fontos tehát, hogy legyen olyan folyóirat, amelyiknek hitele van.

A *Kárpátalja* c. napilap nyomán

- Jellemezd, értékelj az interjút, és mondd el, mennyire felel meg a vele kapcsolatos műfaji követelményeknek!
- Milyen az interjú fajtája: *informatív* vagy *személyre vonatkozó*? Válaszodat indokold meg!

▲ 20. Készíts a fenti interjúból hírt, tudósítást és kommentárt!

✎ 21. Olvasd el még egyszer a *Kittenberger Kálmán élete* című műből vett szövegrészt! (Megtalálod a 23-24. oldalon.) Készíts képzeletbeli interjút a mű főszereplőjével! Átgondolt, érdekes kérdéseket fogalmaz! Interjúdat írd le, majd olvassátok fel az osztályban szerepek szerint!

✎ 22. Egy képzelt interjú bevezető sorait olvashatod. Állítsd össze azokat a kérdéseket, amelyeket feltennél az interjúalanynak! Adj címet az interjúnak!

A világraszóló nándorfejérvári győzelem után özönlöttek az újságírók a győztes csata színhelyére. A mi újságírónkat olyan megtiszteltetés érte, hogy személyesen tehette fel kérdéseit a győztes magyar sereg vezérének, Hunyadi Jánosnak. A beszélgetést teljes terjedelmében adjuk közre mai számunkban.

Összefoglaló kérdések és feladatok

- Sorold fel a társalgási stílus legfontosabb jellemzőit!
- Melyek a szépirodalmi stílus legfőbb jellemzői?
- Fogalmazd meg, milyen a jó hír!
- Miben különbözik egymástól a tudósítás, a riport és az interjú?
- Melyek a tényközlő és melyek a véleményközlő műfajok. Mi a különbség közöttük?

A tudományos stílus

A **tudományos stílus** a tudományos és a tudományos ismeretterjesztő művek (monográfia, tanulmány, tudományos cikk, referátum, korreferátum, recenzió stb.) jellemző nyelvhasználata.

A tudományos stílus jellemzői:

- az érvelő bizonyítás megléte
- az érzelmi és festői hatású stíluselemek hiánya
- az egyértelmű, pontos fogalmazás
- a szakszavak (terminus technikusok), definíciók, képletek gyakori használata
- a ténymegállapító, kijelentő tartalmú, racionális mondatstruktúrák túlsúlya
- a világos, áttekinthető szórend
- az alárendelő összetett mondatok, a többszörös alárendelések használata
- a mellérendelő mondatok közül a következtető és magyarázó mondatok használata
- a kötőszók fontos szerepe a tagmondatok következtető és fűző szerepének összekapcsolásában
- figyelemfelkeltő kérdések, idézetek, hivatkozások gyakori használata.

1. Olvasd el kifejezően az alábbi szövegeket! Határozd meg a közlés-típusukat, majd válaszolj a kérdésekre!

A digitális forradalom

A mai számítógépek rengeteg különböző típusú információ kezelésére képesek, például szavakkal vagy képekkel is dolgozhatnak; eredetileg azonban arra találták ki őket, hogy számtani műveleteket nagyon gyorsan végezzenek el.

A számítógépek rendszerint nem a megszokott, tízes alapú (decimális) számrendszerben, hanem a kettes alapú (bináris) rendszerben működnek, melyben csupán két számjegy van: 0 és 1. 1, 2, 3, 4, 5 számaik a

kettes számrendszerben így néznek ki: 1, 10, 11, 100, 101. Az elektronikában ez azzal az előnnyel jár, hogy az 1 és 0 könnyen megjeleníthető egyetlen áramkörrel: vagy van benne áram vagy nincs. Egy mikrochip, melynek felszínén apró áramkörök milliói találhatók, tömegtelen számot képes tárolni és kezelni. Bináris rendszerben más módszerekkel is tárolhatók a számok, így egy magnószalag mágnesezett, illetve nem mágnesezett részein, vagy egy papírszalag fekete, illetve fehér szakaszain.

Ezen az ötleten alapszik a vonalkód. A nagy áruházakban szinte minden árun megtalálható, de még a könyv hátulján is. A vonalkód tartalmazza minden árucikk azonosító számát, bináris formában. A vonalak elrendezése olyan, hogy a feketéről fehérre, vagy a fehérről feketére váltás bináris 1-et jelent. Ha az egymás melletti csíkok azonos színűek, ez bináris 0-at jelent. A pénztárnál egy forgó tükör lézersugarat futtat végig a vonalkódon. A visszavert fényimpulzusokat érzékelők fogják fel, melyek ezt az információt egy számítógépbe juttatják. A számítógép kapcsolatban áll a kijelzővel.

Charles Taylor – Stephen Pople: A tudás birodalma

* * *

Csak az az élőlény tud valamilyen cél érdekében cselekedni, amelyik el tudja gondolni a célt. (...) A cél elgondolása ... feltételezi az adott pillanattól való elszakadás képességét, egy *jövőbeli, egy nem létező helyzet, tényállás ábrázolását*. Ilyen ábrázolásnak az eszköze az emberi nyelv, s ez az, amire egyetlen állati kommunikációs rendszer sem alkalmas, hiszen egyetlen állati nyelven sem lehet jövőről, múltból, a valóságban nem létező helyzetekről közléseket alkotni.

Az emberi nyelv szerepét, funkcióját tekintve lényegesen különbözik az állati „nyelvektől” (kommunikációs rendszerektől), mivel csak az emberi nyelv alkalmas múlt, jelen és jövő idejű valóságos és képzelte helyzetek ábrázolására. Az emberi nyelvnek ez a többlete az állati kommunikációs rendszerekhez képest mérhetetlenül nagy jelentőségű. Emberi nyelv, azaz ábrázoló funkcióval rendelkező kommunikációs eszköz nélkül ugyanis elképzelhetetlen bármiféle céltudatos, akaratlagos tevékenység, elképzelhetetlen bármiféle munka. Munka nélkül viszont elképzelhetetlen bármiféle tárgyi és szellemi kultúra létezése – a leg-egyszerűbb kőszerszámoké és barlangfestményeké éppen úgy, mint a modern technikáé, az absztrakt festészeté vagy a matematikai logikáé.

Kenesei István (szerk.): A nyelv és a nyelvek

Kárpátalja földrajzi helyzetéből adódóan florisztikailag igen gazdag terület. Több mint 2600 növényfajt tartanak itt számon, köztük számos egyedül itt előforduló növényt. A botanikai védett területek

közül említést érdemel a Nagyszőlős melletti Fekete-hegy reliktum sztyeppi növényzete, a Huszt közelében található nárciszmező, a széleslonkai bükkös, az ugolykai tiszafás, a Hoverla alatti ősfenyves stb. Az őshonos növényeken kívül kb. 400-féle betelepített növény is akklimatizálódott. Kárpátalja földjéről mintegy 300 gyógynövény ismeretes.

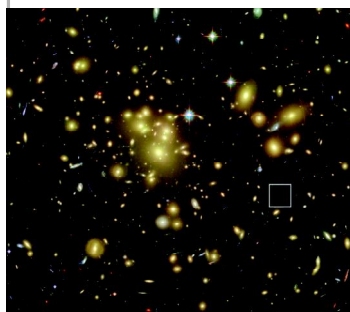
Ugyancsak híresen gazdag a terület *állatvilága*. A 80-féle őshonos emlősfaj közül a legértékesebbek a szarvas, az őz, a vaddisznó, a barnamedve, a nyest, a vidra és a hermelin. Elterjedt a róka, a nyúl, a borz, a hiúz, a görény, a menyét és szórványosan még előfordul a Közép-Európa más részeiről már kipusztított farkas. A területen 21 denevérfaj, 22-féle rágcsáló, sokféle rovarrevő emlős, ezen kívül 200 madárfaj, 10-féle hüllő, 15-féle kételtű és 60-féle hal fordul elő. Sok ritka állatfaj védelem alatt áll. Az utóbbi években több zoológiai rezervátumot is kijelöltek, főleg a még kevésbé feltárt vidékeken (Fagyalos, Popágya, Szinevér környéke, a lengyel határvidéke).

Hajdú-Moharos József: Kárpátalja leírása

- Állapítsd meg, hogyan jelennek meg a tudományos stílus jellemző vonásai a fenti szövegek
 - a) szóhasználatában,
 - b) mondszerkesztésében,
 - c) az egyszerű és összetett mondatok fajtáiban,
 - d) kötőszóhasználatában,
 - e) az érvelő bizonyítás meglétében!

▲ 2. Olvasd el figyelmesen az alábbi szöveget! Határozd meg a témáját és a mondanivalóját, majd válaszolj a kérdésekre!

A semmi és a végtelen között

A Nap, Hold, az öt bolygó és a kristályszférába ágyazott csillagok örök és változatlan arisztotelészi világa helyét egy különleges és különleges módon változó objektumokkal teli dinamikus, óriási laboratóriumnak tekinthető univerzum foglalta el.

Az ember egy közepes galaxis szélén elhelyezkedő közepes csillag egyik kisebb bolygójáról szemléli az egész Univerzum életének isteni színjátékát. Nyugodtan mondhatjuk, minden csepp vérével beletartozik a kozmikus történések folyamatába. A biológusok visszanyomozzák eredetét az ősi fehérjemolekuláig, de testének hidrogénje részt vett az Univerzum őszállapotának folyamataiban is, a vérében levő vasatommagok egy nagy tömegű csillag belsejében alakultak ki, keresztülmentek egy szupernóvarobbanáson, majd egy újabb csillag fejlődésén keresztül váltak szilárd Földünk alkotórészeivé, és vesznek részt és vállalnak most is fontos szerepet életfunkciójában.

Az emberi történések nagysága eltörpül, jelentéktelenné zsugorodik, elvész az Univerzum nagy folyamataiban. Jelentőségét mégis az adja meg, hogy az Univerzum minden csodálatos objektuma mellett, a pulzárok, kvazárok, fekete lyukak mellett a Világegyetem nagy vajúdása megszülte a legcsodálatosabb objektumot, az emberi agyat, az emberi tudatot, amely a végtelen nagyot és a végtelen kicsit egyaránt be tudja fogadni.

Simonyi Károly: A fizika kultúrtörténete c. könyvből

- Hogyan valósítja meg a tudományos értekező próza műfaji követelményeit a részlet szöveg-és mondatszerkesztése?
- Mi jellemzi a szöveg szókincsét?
- Írd ki a számodra ismeretlen kifejezéseket, és keresd meg jelentésüket az *Idegen szavak* szótárában!

A tétel

A **tétel** valójában kifejtendő tétel, állítás, amelyet be kell bizonyítani. A tanító, oktató irodalom része, mert a szerző az igazoló történetet keresi a bizonyítandó eszméhez.

Iskolai feladatokban gyakran találkozol hasonló megfogalmazásokkal:

Indokold meg, miért tartod Petőfi Sándort a legnagyobb magyar költőnek!

Győzd meg barátodat a Kis herceg c. regény életfilozófiájának aktualitásáról!

Indokold meg, miért tartják Széchenyi Istvánt a legnagyobb magyarnak!

Az így megfogalmazott témák előre felállított téziseket foglalnak magukba, amelyek így fogalmazhatók meg:

Petőfi Sándor a legnagyobb magyar költő.

A Kis herceg erkölcsisége fontos helyet foglal el a mai ember életében.

Széchenyi Istvánt tartják a legnagyobb magyarnak.

A tétel valójában ellenőrzött ismeretet tartalmazó ítélet. Így a feladat elvégzésekor ezeket a téziseket érvekkel kell bizonyítanunk. Vitathatjuk is a téziseket, ha nem értünk vele egyet, de a feladatot, az érvek felsorakoztatását nem kerülhetjük meg.

3. Olvasd el a szöveget, és írd ki a tételét!

Be akarom bizonyítani azon erős meggyőződésből folyó állításom igazságát, miszerint a német nyelv kötelezett tantárgyképpen való tanítása, nemzeti létünket illetőleg, káros, veszedelmes. (...)

A kettős, magyar-osztrák birodalom másik felében, Ausztriában nem rendel törvényt, hogy (a paritás elve szerint) bizonyos iskolákban a magyar nyelv taníttassék, tudniillik ugyanazon iskolai osztályokban, melyekben nálunk a német nyelv tanulása parancsoltatik.

Ha kölcsönöséségből, szoros igazság szerit történnék Ausztriában éppen úgy, mint mit Magyarországbán: senkinek nem lehetne ellene alapos kifogása.

Ugyanis: a közös ügyeket intéző egyének szoros igazság szerint nem járhatnának el dolgaikban, ha csak mind a két államnak politikai vagy törvényes közös nyelvét nem tudják; ha a közös ügy hivatalos nyelve egyedül német, igazságtalanság történik a másik fél, a magyar állam iránt; ha pedig a közös ügy nyelve magyar, igazságtalanság történik az osztrák állam iránt; mind a két fél (magyar és osztrák) csak akkor lehet kielégítve ha az ügyeket vezető férfiak mindkét nyelvet bírják, s annálfogva vagy két nyelven vitetnek az ügyek, vagy pedig egyik esztendőben magyarul, másikon németül, és ha a németek (bizonyos iskolai osztályokban) nem köteleztetnek kölcsönöséségből magyarul tanulni, a dolgoknak csak németül kell vezetettetniök. De akkor a magyar alája van a németnek rendelve. És van-e oly férfiú, ki azt bírná állítani, hogy az a magyar nemzetre nézve hasznos, ha ő a németnek alája van rendelve. Eszerint, ha az ügyeket németek intézik, nem mondhatja-e akármelyik magyar ember, hogy az osztrák alá süllyedt, mert neki németek s német nyelven parancsolnak. Világos, kézzel fogható tehát, hogy hogy ha az osztrákok nem tanítják s nem tanulják kölcsönösen a magyar nyelvet, s mi pedig az ő nyelvüket tanuljuk: idő folytán azt mi magyarok megszokjuk úgy, hogy természetesnek fogjuk találni, ha Ausztriába olvadtunk. De akiben csak egy cseppje van még a magyar vérnek, akarhatja-e ezt?

Táncsics Mihály, 1871

- Állapítsd meg a szöveg közlésfajtáját s stílusát!
- Írd ki vázlatosan, milyen érveket sorakoztat fel a szerző tézise mellett!
- Van-e aktualitása a ma embere számára a tézisnek? Fejtsd ki ezzel kapcsolatos véleményedet! Véleményed mellé sorakoztass fel érveket!

A téziseket néha önállóan kell megfogalmaznunk. Ha a témát kérdésként fogalmazzuk meg, először a kérdésre kell igenlően vagy tagadólag válaszolnunk, s ebbe a válaszba foglaljuk bele tézisünket.

4. Olvasd el az alábbi két szöveget! Alakítsd át a fenti elmélet szerint úgy, hogy válaszolj a címbeli kérdésekre igenlően vagy tagadólag. Válaszodba foglald bele a szövegből következő tézisedet!

Hallanak-e a teknősök?

A teknősöket hosszú időn át süketnek gondoltuk, bár azt tudtuk róluk, hogy van fülük, hogy olykor mély, nyöszörgő hangot is hallatnak. Csak nemrég derült ki, hogy e hangok bizonyos szabályosságot mutatnak, és hogy a teknősök a levegőben és a vízben terjedő hangok széles skáláját képesek felfogni. A legtöbb fajnak a látása is egyformán jó vízben és szárazon, s kiváló a színérzékelésük és a szaglásuk.

Harciasak-e a gorillák?

Az állatokról megjelenésük alapján, sok tévhit terjedt el, ám egyiküket sem ismerték annyira félre, mint a gorillát.

Ezekről a kihalófélben levő hegyi állatokról – hosszas megfigyelések alapján – elmondható, hogy nem harcias vadállatok, hanem békés vegetáriánusok.

A hatalmas termetű hím gorilla félelmetes tépőfogaival és hangos, fenyegető üvöltéseivel inkább blöfföl, mint támadásra készül. Ha izgatott két mancsával veri a mellét, hangos üvöltéseket hallat, növényeket vesz a szájába, bele-beleharap a környező növényzetbe, két lábra állva és zajosan csörtetve megindul a bozótosan át, de kiszemelt „áldozatáig” csak ritkán jut el. Ijesztő viselkedése ugyanis rendszerint elűzi a hívatlan látogatót, legyen az gorilla, más nagyobb állat vagy ember.

A természet ABC-je

5. Írj olyan téziseket, amelyeknek kifejtésekor támaszkodni lehet különböző szaktekintélyek véleményére!

A jegyzetelés

A tanulás során gyakran kell egy előadás vagy beszámoló lényegét hallás után rögzíteni. Ezt a munkát **jegyzetelésnek** nevezzük.

Az elmúlt tanévben megismerkedtél az anyaggyűjtéssel és a cédulázással, amely megkönnyíti a vázlatkészítést.

A vázlatíráshoz hasonló művelet az **előbeszéd (előadás) utáni jegyzetelés** is, csak ez lényegesen nehezebb feladat. Nagy **figyelem-összpontosítás, memória** és a témához kapcsolódó **előismeret** kell hozzá, hogy a **gondolatmenetet, a szerkezetet átláthassa** a jegyzetelő. A jegyzet általában sokkal bővebb, mint a kész művekről írt vázlat, hiszen hallgatás, írás közben igen nehéz a válogatás.

Aki jegyzetel, az tulajdonképpen számot ad szövegértési és szövegalkotási képességéről. A jegyzet készítőjének egyrészt figyelnie, értelmeznie kell az elhangzott szöveget, másrészt azonmód írásban kell rögzítenie az elhangzottakat. Jól az jegyzetel, akinek sikerül a hallott szöveg leglényegesebb részeit lejegyeznie.

A jegyzet – a cédulázáshoz hasonlóan – utólag rendezhető, tömör vázlattá alakítható.

Hogyan jegyzeteljünk?

Jegyzeteléskor nagyon fontos, hogy képesek legyünk kiszűrni az elhangzott szöveg tételmondatait. Ezeket azonnal írjuk le, s köréje csoportosítsuk a vele kapcsolatos következtetéseket, gondolatokat. Különböző jelek, betűk segítségével ábrázolhatjuk a leírtak közötti összefüggéseket, azaz a szöveg szerkezetében elfoglalt helyüket.

A főbb állításokat kiemelhetjük nagybetűvel, esetleg római számokkal, a nekik alárendelt megállapításokat, példákat stb. kisbetűvel, esetleg arab számokkal jelölhetjük.

Jegyzeteléskor a sokszor előforduló szavakat tanácsos rövidítenünk.

Nagyon fontos, hogy egy tantárgyat mindig külön füzetbe jegyzeteljünk. Így anyagunk hozzáférhető és könnyen rendezhető lesz..

Próbálkozzatok ti is jegyzeteléssel a tanítási órákon. Az elhangzottak jegyzetei később nagy hasznokra válhatnak a tanulásban.

Még egy jó tanács: lehetőleg még a jegyzetelés napján nézzétek át az anyagot. Ilyenkor még emlékeztek az elhangzottakra, és könnyen ki tudjátok egészíteni a jegyzeteket.

Feltétlenül szükséges jegyzet készítése például az interjú, a riport, tudósítás készítése közben. A jegyzetkészítést még a magnetofonfelvétel sem pótolhatja, hiszen annak utólagos leírása igen hosszadalmas, fárasztó munka, ha nem jegyezzük fel legalább a csomópontjait az elhangzott beszédnek.

6. Olvasd el a következő szöveget! Állapítsd meg közlésfajtáját és stílusát!

A jegyzetírás fortélyai

Tanulni kell, sokat, gyorsan, s ha lehet, akkor a lehető legkevesebb energia ráfordításával, igen, szerintem sokak számára ismerős a képlet. A történelemkönyv fölött töltött hétvégéről már nem is beszélve, amikor megfogadja az ember, hogy inkább jegyzeteket készít, helyett, hogy az órán beszélgetne. Íme, tehát néhány jó tanács, hogyan készítsünk jegyzetet!

Kezdjük talán az első és nagyon fontos szabállyal, amiről én nem egyszer megfeledkeztem, mégpedig azzal, hogy próbáljunk meg szépen és olvashatóan írni. Tudom, hogy egy kicsit nehézkes a dolog, főleg amikor a tanár úgy hadar, hogy nem győződ körmölni a mondatokat. Ez azért fontos, mert a tanulás során rengeteg energiát elvesz, ha úgy kell kisilabizálnod, hogy az most Hitler vagy Himmler, arról nem is beszélve, hogy így akár hibásan tanulhatsz meg néhány dolgot. S most térjünk vissza még egy kicsit az órán elhangzottakra, vagyis arra, hogy a tanár mondandójából mi lehet számodra fontos. Igen, igazad van, ezt valóban nehéz megállapítani, viszont a jegyzetnek nem az a lényege, hogy leírjunk A-tól Z-ig mindent, amit a tanár mond.

Ki kell tehát szűrni a lényeget, ez persze nem fog mindjárt elsőre sikerülni, gyakorolni kell, s ha már jól megy a dolog, akkor meglátod,

a következőt sem lesz nehéz betartani, vagyis azt, hogy ne használjunk a jegyzetekbe barokk körmondatokat, hiszen azok nem átláthatók. Arra akarok ezzel célozni, hogy rövidítsünk mindig, amennyire csak lehetséges, szem előtt tartva azt, hogy a rövidítésekből azért számunkra érthető legyen, hogy mire akartunk ott utalni, s ne kelljen mindenféle keresztrejtvényt megfejteni ahhoz, hogy megértsük mondjuk az első világháborús konfliktusokat. Persze az sem árt, ha használunk kiemeléseket, aláhúzásokat, nyílakat, stb., hiszen ha azokról tudjuk, hogy mi célt szolgáltak a jegyzetünkben, már szemünkkel átfutva is be fog ugrani, hogy miről is szól az adott tananyag. Mindig a lényeg, fontos dátumokat, eseményeket, személyek nevét emeljük ki, s próbáljunk meg információkat kötni hozzájuk, akár úgy is, hogy zárójelbe kulcsszavakat írunk, s máris tudjuk, ki és milyen okból is volt fontos azokban az irodalmi vagy történelmi mozzanatokban. Ha könyvből készítünk jegyzetet, ne felejtjük el, hogy nem kell lemásolni szó szerint, ami a tankönyvbe le van írva. Ott is mindig a lényeg, próbáljuk meg kiszűrni, persze azt mindenki tudja, hogy az apró betűs részeket sem szabad átugorni, hiszen ahogy a töri tanárom mondta régen: „a lényeg az apró betűs részben van.” Szóval aki nem szeretne órai feleletre egyest kapni, az semmiképpen se hagyja ki ezeket a részeket, nézze át azokat is jó alaposan. Ja, és még egy jó tanács: készíthetünk kis kártyákat is, amelyekre fogalmakat, évszámokat, személyek neveit, stb. írhatjuk, s ha már megtanultuk a leckét, ezekkel próbára is tehetjük tudásunkat. Mintha kérdezz-felelek játékot játszanánk, csak közben megtanulja az ember a tananyagot, s akkor nem lehet gond másnap a történelem nagydolgozattal.

Sulinet

- Mivel indokolja a jegyzetkészítés fontosságát a szerző?
- Mit tudunk meg az egyetemi hallgató személyes tapasztalataiból?
- Sorold fel, milyen tanácsokkal látja el a jegyzetelőket!
- Írd le azokat a tanácsokat, amelyeket te is fontosnak tartasz a jegyzetelés szempontjából!
- Hányféle jegyzetelést különböztet meg a szerző?
- Jellemezd a szöveget nyelvi szempontból!

A referátum (kiselőadás)

A **referátum** egy adott téma részletének – gyűjtőmunka alapján történő – rövid kifejtése, magyarázata. Alkalmazható bármely tantárgy anyagának kiegészítésére. Lényege a téma egyéni megközelítése, szemléletes, érdekes előadása.

Ez a közlésfajta az írásbeliség és a szóbeliség határán helyezkedik el, nyilvános felolvasásra szánt értekezés. Célja adott témával kapcsolatos ismeretek (nézetek) feldolgozása.

Attól függően, hogy a szerző a saját vagy mások nézeteit tárgyalja-e, a referátum alkotó vagy beszámoló jellegű.

Hogyan készülhetsz fel kiselőadás megtartására?

1. Válaszd ki az előadás témáját, amellyel szívesen foglalkoznál!
2. A következő lépés az anyaggyűjtés. Látogass el a könyvtárba, használd a kézikönyveket, lexikonokat, folyóiratokat, a számítógépes adatbázist, az internetet, gyűjts megfigyeléseket!
3. Az összegyűjtött anyag elrendezése, a kiselőadás vázlatának kidolgozása.
4. Az előadás megfogalmazása, a végzett munka ellenőrzése.
5. Tanuld meg a kiselőadást, és készülj fel arra a kommunikációs helyzetre, amelyben ezt előadod! (kifejezés mód, hangerő, gesztus)

A munka kezdetén készíts elővázlatot, amely segítségedre lesz az anyaggyűjtés során.

Az adatgyűjtés azt jelenti, hogy felkutatod azt a könyvet, folyóiratot, internetes helyeket, ahol a témáddal kapcsolatos írásokat megtalálod. Ekkor következik a számodra hasznos adatok kijegyzetelése. Ha a **jegyzeteket** külön cédulákra írod, akkor ezt cédulázásnak nevezzük.

A jegyzetcédulákon mindig pontosan fel kell tüntetned

- a könyv szerzőjének címét,
- a mű címét, alcímét,
- a könyv kiadóját, a kiadás helyét, évét,
- az oldalszámot, ahonnan idéztél.

A kimásolt szöveget idézőjelbe tesszük!

A kiselőadás talán legnehezebb része az összegyűjtött anyag formába öntése a megszerkesztett vázlat alapján. Ennek során törekedned kell az előadásmód jó fölépítésére, tagolására, a helyes nyelvezetre, a megfelelő stílusra.

Fontos, hogy a kész előadás szövegét többször elolvasd, így ellenőrizvén önmagadat. A hangos olvasás során derül ki például, jó-e a kiselőadás időbeosztása.

Ha mindent jónak találsz, hozzákezdhetsz a szöveg megtanulásához. Olyan szövegismeretre kell szert tenned, hogy az írott szövegtől elszakadva, szabadon is képes legyél elmondani a kiselőadást.

Fontos figyelembe vened, hogy kinek adsz elő. Másképp kell ugyanis felépítened és formába öntened ugyanazt a témát szakembereknek és a nem hozzáértőknek.

A kiselőadás felépítése:

- I. Bevezetés:** a téma megnevezése
a témaválasztás indokolása
a kifejtés menetének vázlata
- II. Tárgyalás:** a téma kifejtése – alátámasztása érvekkel, ellenérvekkel, példákkal
- III. Befejezés:** összegzés, értékelés

7. Olvasd el a szöveget!

A számítógép és a megismerés

Az internetes információktól kezdve a modern információhordozók működtetéséig számos területen nélkülözhetetlen a számítógép. A diákok számára része az életnek úgy is, mint segítő adattár, az információkhoz való hozzáférési műveletek lehetőségeinek tárháza. Ugyanakkor olyan módon is részévé vált mai iskolánknak (és ebből a szempontból ezzel együtt otthonunknak), hogy jelentősen kitágította a megszerzett információkkal végezhető műveletek körét.

Első látásra a számítógép adatkezelésében a korlátozás nélküli szabadság uralkodik. Eszerint a monitor előtt ülő személy (felnőtt is, gyerek is) a tetszése szerint csoportosíthatja, egymáshoz kapcsolhatja, felbonthatja vagy összevonhatja, átalakíthatja ezeket az adatokat stb. Az akár csekély átalakítás is megváltoztathatja az adatok sorrendjét, de alkalmas arra is, hogy akár jelentősebb mennyiségi és minőségi változtatásokat hajtson végre.

A számítógépes szövegszerkesztésről szóljunk külön is. Már csak azért is, mert a felhasználók jelentős számban szövegalkotásra alkalmazzák a gépet. Erre a célra a modern gépek a különböző típusú és forrású információkat, adatokat, összefüggéseket, feldolgozásokat egy-egy időben tárják a felhasználók elé. Ez az egyidejűség, szimultaneitás kitérít a lehetőségeket a korábban megszokott linearitáshoz képest. A szimultán, a monitor különböző pontjain elhelyezett információk multimedialitás lehetőségei szerint ötvöződnek grafikával, ábrával, színekkel, hangzó anyagokkal is.

A mai számítógépes szövegalkotásban a tipizálás és a tipizálódás eredményeként számos nyelvi – és legalább ugyanennyi nem nyelvi – panel alakult ki. Ezek a bármikor felhasználható elemek, egységek, elrendezési megoldások, együttesek gyökeresen megváltoztatják magát a szövegalkotás folyamatát egészében is részleteiben is. A folyamat egészét és részleteit azért, mert mind tartalmi, mind formai összetevőit alkotó módon kombinálják a szukcesszív és szimultán lehetőségeket.

Az adott, de igény szerint újra létrehozható, megváltoztatható, csoportosítható vagy szétagolható panelek éppen az átalakítások lehetőségeinél fogva hasznos segítői a kreativitásnak. Különösen azért hasznosak, mert a felhasználói alkalmazások és beavatkozások számára elsősorban a lehetőségek közül történő választásra és a teremtető, létrehozó aktusokra van szükség.

A számítógép használója – különösen a géppel való ismerkedés fázisában és a korai tapasztalatok birtokában „mintha főként a lehetőségek tengerét érzékelné. Később következik számára a felismerés, hogy a gép alkalmazásának milyen korlátai, megkötései érvényesek. Melyek a szoftverek felhasználási szabályai, milyenek a memóriahatárai, hogyan tünteti el a felülírás az adatokat, szövegdarabokat stb. A korlátozások tehát a maguk előírásainak keretei közé szorítják a lehetőségeket. S bármilyen sok van ezekből a lehetőségekből a gép hard-

verének és szoftvereinek korlátozásai között érvényesek a kombinálás lehetőségei.

A kombinálás azonban a számítógép segítségével magát a gépet, a gépen elérhető lehetőségeket is meghaladhatja. Éppen azért teheti ezt, mert a géppel el nem végezhető kombinációkat is számításba veheti. Ilyen módon az adott szoftver ki is tágítja a kreativitás terét, de indirekt módon újabb kreatív lehetőségek előtt is megnyitja az utat.

Nagy L. János – Péntek János: *A kreatív nyelvhasználat és az iskola*

Kérdések és feladatok

1. Jegyzeteld ki a szövegből a számodra ismeretlen szavakat, majd az *Idegen szavak szótárát* használva állapítsd meg jelentésüket!
2. Jelöld be a szöveg megfelelő helyére a kiselőadás felépítésének szerkezeti egységeit!
3. Keresd ki és írd ki a bekezdések tételmondatait!
4. Készítsd el a szöveg vázlatát kulcsszavakkal!
5. Mi jellemző a kiselőadás
 - mondatszerkesztésére,
 - az egyszerű és összetett mondatok arányára és fajtáira,
 - kötőszóhasználatára?
6. Mutasd ki benne az érvelő bizonyítás meglétét!

▲ 8. Készíts referátumot két-három forrásmű alapján etikai, magatartási témában! A témaválasztás után készíts vázlatot! Figyelj arra, hogy a forrásművek tartalmát hitelesen add vissza! Idézz pontosan, a forrás megjelölésével! Szövegalkotás közben tartsd szem előtt a referátum szerkezeti felépítésével szemben támasztott követelményeket! Ne feledd el a befejezésben összegezni, tanulságokat, következtetéseket levonni, esetleg határozd meg a további tennivalókat!

Összefoglaló kérdések:

- Sorold fel a tudományos stílus legfontosabb jellemzőit!
- Mi jellemzi a tudományos stílus szókincsét?
- Mi jellemzi a tudományos stílus mondatszerkesztését?
- Milyen szerepük van a kötőszóknak a tudományos stílusban?
- Mi a tézis?
- Hogyan készíthetsz jó jegyzetet?
- Hogyan készülhetsz fel kiselőadás megtartására?

A hivatalos stílus szabályai és sajátosságai

A **hivatalos stílus** a törvényalkotás, a rendeletek, a közlemények, általában a hivatalos érintkezés nyelvhasználata.

A hivatalos szövegeket a hivatalok, az intézmények használják egymás között és az ügyfelekkel való érintkezésben. Fő céljuk a **tényközlés, a tájékoztatás**.

Jellemző műfajai: hivatalos levél, kérvény, rendelet, felszólítás, pályázat, jegyzőkönyv, tájékoztatás, beadvány.

A hivatalos stílus jellemzői:

- a távolságtartó, személytelen nyelvi formák
- a sablonos megfogalmazás
- a jogi szaknyelvből kölcsönzött kifejezések
- bonyolult mondszerkezetek
- terpeszkedő, fontoskodó kifejezések használata.

A hivatalos szövegek kizáróan írásban készülnek, de előadhatók.

1. Idézd emlékezetedbe, mit tanultál korábban a kérvényről és a meghatalmazásról!

Írj egy kérvényt az iskola igazgatójának, amelyben engedélyt kérsz, hogy részt vehess egy iskolán kívüli sportversenyen!

2. Olvasd el a következő határozat szövegét, és mutass rá a nehezen érthető, „hivataloskodó” részekre!

„A döntőbizottság alperes ezen védekezését nem vehette figyelembe, mert megállapítást nyert az, hogy felek eredetileg a felperes által szolgáltatott tervek alapján egy berendezés elkészítéséhez szükséges alkatrészek szállítására és azoknak felszerelésére vállalkoztak, amely vállalkozást a felek módosították, mely szerint a szerelési feladatot felperes más vállalatra bízta.”

- Javítsd a bonyolult mondszerkezeteket, a terpeszkedő kifejezéseket, és írd át a szöveget helyes magyarsággal!

3. A következő szemelvényt Lőrincze Lajos nyelvész *Édes anyanyelvünk* c. könyvéből idézzük:

„Bizonyosan megfigyelték már, hogy sokan szívesen választják az egyszerű kifejezés helyett a körmönfontat, a körülményeskedőt, hogy ezáltal mondanivalójuk a nagyobb fontosság látszatával tűnjön ki. Azt mondják vagy írják: *a színmű előadásra kerül, az összeg levonásra kerül, valamit előjegyzésbe vesznek, kifejezésre juttatnak, valami befejezést nyer*; pedig többnyire így is elég volna:...”

- Folytasd a szöveget a helyes válaszok megadásával!

4. Milyen hibákat fedeztél fel a következő mondatokban? Írd le a mondatokat helyesen!

„Még nem határozott a hivatalos szerv, hogy az ügyészség felé fog-e lépéseket tenni?”

„Kérjük a postai küldeményünket átvenni és a tankönyveket még a folyó iskolai tanévben a tanulók felé forgalomba hozni szíveskedjék.”

„Kérelmét nem továbbítottuk az illetékesek felé.”

Lőrincze Lajos: *Édes anyanyelvünk*

A kérvény

A **kérvény** valamilyen hivatalos kérés írásban történő megfogalmazása.

A kérvény írójának a címzetthez való viszonya meghatározza az írásmű stílusát, hangnemét és szókinsét.

Életünk során gyakran kerülünk olyan helyzetbe, hogy kérvényt kell írunk. Ezért is fontos, hogy tisztában legyünk a kérvényírás tartalmi és formai követelményeivel.

Kérésünk akkor lesz jó, ha ügyelünk a kérvény általános szabályaira, s kívánságunkat ügyesen indokoljuk, megfelelő érvekkel támasztjuk alá.

5. Figyeld meg, formailag milyen eltérések vannak a magyar és az ukrán nyelven írt kérvények között!

6. Olvasd el a következő kérelmet! Figyeld meg, milyen tartalmi és formai részei vannak!

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektorának Beregszász	Fejléc Címzett				
Tisztelt Rektor Úr!	Megszólítás				
Papp Dániel III. éves magyar-történelem szakos hallgató, azzal a kéréssel fordulok Rektor Úrhoz szíveskedjen engedélyezni, hogy tanulmányaimat a 2008 2009-es tanévben szüneteltethessem, és évhalasztással 2009-ben folytathassam a IV. Évfolyamon. Az évhalasztást azért kérem, mert 2009 szeptemberétől lehetőségem nyílik rá, hogy egy évig külföldön idegen nyelvet tanuljak, s ez későbbi elhelyezkedésem és életpályám szempontjából is kedvezőbb kilátásokkal bíztat. Indokaim mérlegelése alapján kérem Rektor Úr kedvező döntését.	<table border="0"> <tr> <td data-bbox="847 770 1050 920"> A kérés előadása: ki a kérelmező mit kér </td><td data-bbox="1050 770 1216 1400" rowspan="3"> Az üzenet szövege </td></tr> <tr> <td data-bbox="847 1039 1050 1115"> Az indokok felsorolása </td></tr> <tr> <td data-bbox="847 1272 1050 1384"> A kérés megismétlése, nyomtatékosítása </td></tr> </table>	A kérés előadása: ki a kérelmező mit kér	Az üzenet szövege	Az indokok felsorolása	A kérés megismétlése, nyomtatékosítása
A kérés előadása: ki a kérelmező mit kér	Az üzenet szövege				
Az indokok felsorolása					
A kérés megismétlése, nyomtatékosítása					
Tisztelettel: Beregszász, 2009. május 15. <i>Papp Dániel</i> III. évfolyamos hallgató	<table border="0"> <tr> <td data-bbox="847 1426 1050 1458"> Elköszönés </td><td data-bbox="1050 1426 1216 1650" rowspan="3"> A levél záradéka </td></tr> <tr> <td data-bbox="847 1503 1050 1534"> Keltezés </td></tr> <tr> <td data-bbox="847 1579 1050 1610"> Aláírás </td></tr> </table>	Elköszönés	A levél záradéka	Keltezés	Aláírás
Elköszönés	A levél záradéka				
Keltezés					
Aláírás					

▲ 7. A 9. osztály befejezése után a Munkácsi Katolikus Líceumban szeretnéd folytatni középiskolai tanulmányaidat. Írj egy olyan kérvényt, amelyben kollégiumi elhelyezést kérsz az intézmény igazgatójától!

Az önéletrajz

Önéletrajzot általában iskolai felvételik, új munkahelyek megpályázása, valamilyen pályázati anyag mellékleteként készítünk.

Az **önéletrajz** személyünk, iskolai végzettségünk, tanulmányaink, szakismeretünk, munkásságunk, munkahelyeink, érdeklődési körünk bemutatása.

Az önéletrajz leggyakrabban alkalmazott típusai: az **általános** és a **szakmai** önéletrajz. Mindkettő íródhat **hagyományos**, illetve **modern** formában.

A **hagyományos önéletrajz** írója **összefüggő mondatokban** tudósít önmagáról, képet ad személyisége alakulásáról, szakmai, emberi fejlődéséről, az életét befolyásoló tényezőiről.

A hagyományos önéletrajz tartalmi vázlata:

- Személyi adatok: születési hely, idő, család és adataik
- Az iskolák adatai: neve, az ott töltött idő, szaktárgyak iránti vonzalom, elért eredmények
- Elért szakképzettség: hol, mikor, milyen szakképzettség
- Munkahely, beosztás, eredmények, kitüntetések
- Nyelvismeret: a nyelv megnevezése, a nyelvismeret szintje, hivatalos minősítés
- Szakmai munkásság: elért eredmények, tanulmányutak
- Szabadidős és egyéb tevékenységek, érdeklődési körök
- A cél kiemelése: (miért készült az életrajz, hivatásválasztás, a pályázat indoklása)

A fenti sorrend az önéletrajz írásának célját figyelembe véve változtatható, illetve bizonyos részek elhagyhatók belőle.

A modern (amerikai) típusú önéletrajz rövid, áttekinthető, vázaltszerű. Nincsenek benne összefüggő, egymásra épülő mondatok. Fő célja az adatok tényszerű, rövid közlése.

A modern típusú önéletrajz tartalmi vázlata:

- Fejléc, (fent, jobb oldalon) az író nevével, lakcímével, telefon-számával, esetleg fax, illetve e-mail címével
- Középre mint cím: Önéletrajz
- Pontokba szedve alá: a megírás célja, tanulmányok, szak-ismeret, gyakorlat, képzettség(ek) és eddigi munkahely(ek), nyelvismeret, képzettség, tisztség(ek), referenciaszemélyek (akik információt adhatnak az életrajz írójáról)
- Személyes rész: név, születési idő és hely, a család és azok adatai (Ez a rész kerülhet az első pontba is.)

Egy önéletrajz sokat elárul írójáról, nyelvi, helyesírási készségéről, sőt igényességéről is.

Az önéletrajzot többnyire kézzel, fehér A/4-es lapra szokás írni. Egyre gyakrabban elfogadják azonban a számítógéppel készített változatot is.

Mindkét változatnál ügyelni kell a helyes, arányos elrendezésre.

Az önéletrajzról nem hiányozhat a személyes aláírás és a keltezés időpontja.

A **szakmai önéletrajz** abban tér el az előbbiektől, hogy a személyes részeket a lehető legrövidebben közli, és inkább a szakmai munkásságnak, a pályakép bemutatásának szentel nagyobb teret. Ismerteti a jelentősebb eredményeket, felsorolja a fontosabb publikációkat, találmányokat, beszámol ezek fogadtatásáról.

Önéletrajz

1993. február 17-én születtem Ungváron. Szüleim Papp Gábor és Molnár Anna, mind a ketten általános iskolai tanárok. Egy nővérem van, aki az Ungvári Drugeth Gimnázium ötödik osztályos tanulója.

Jelenleg az Ungvári 10. számú Dayka Gábor Középiskola kilencedik osztályos tanulója vagyok. Tanulmányi eredményem minden évben kitűnő vagy jeles volt. Érdekel a biológia, ezért tagja vagyok az iskola Kis biológusok körének. Több biológiai tárgyú versenyen is elindultam, ezeken első és második helyezést értem el. 2004-ben természetvédelmi táborban vettem részt a Latorca-völgyében. Ekkor gondoltam arra, hogy a biológiát és a természetvédelmet hivatásul választom, és olyan középiskolába jelentkezem, ahol biológiai tagozaton tanulhatok tovább.

A biológia mellett kedvenc tantárgyaim közé tartozik a magyar nyelv és az irodalom is. Tagja vagyok az iskola színjátszókörének. Több versenyen is részt vettem. 2006-ban a megyei helyesírási versenyen második helyezést értem el.

Szabadidőmben szívesen hallgatok zenét, zongorázok, olvasok és sportolok. Kedvenc sportom a kézilabda. Az iskola kézilabdacsapatának tagjaként több megyei versenyen is részt vettem.

A biológia iránti érdeklődésem miatt középiskolai tanulmányaimat a debreceni Ady Endre gimnázium biológia tagozatán szeretném végezni.

Ungvár, 2009. március 13.

Papp Dániel
Ungvár, Petőfi tér 25.

Papp Dániel
Ungvár, Petőfi tér 25.
Tel.: 6-1- 33-24
E-mail: papp@uzhorod.ua

Önéletrajz

Cél: A debreceni Ady Endre Gimnázium biológia tagozatán szeretném középfokú tanulmányaimat végezni.

Iskolák:

1999- 2008. Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Középiskola

Érdeklődés:

Biológia, természetvédelem

2003-tól a Kis biológusok körének tagja

2004 nyara: természetvédelmi tábor a Latorca-völgyében

Tanulmányi versenyek:

2005. Kis biológusok megyei versenye, első helyezés

2006. Megyei helyesírási verseny, második helyezés

Nyelvismeret:

Angolul középszinten írok és beszélek

Szabadidős tevékenység:

Zenehallgatás, zongorázás, olvasás, kézilabdázás

Személyes rész:

1993. február 17-én születtem Ungváron

Szüleim: Papp Gábor és Molnár Anna, általános iskolai tanárok.

Nővérem: Papp Tímea, az Ungvári Drugeth Gimnázium ötödik osztályos tanulója

Ungvár, 2009. március 13.

Papp Dániel

9. Hasonlítsd össze az alábbi önéletrajzokat! Állapítsd meg a közlés fajtáját és stílusát!

Önéletrajz a doktori vizsga letételéhez

Születtem Szombathelyen, 1913. június 22-én. Életem nagy részét Csöngén, egy Vas megyei kis faluban töltöttem, hol apám közbirtokos. Az elemi falumban, a középiskolát a soproni reálban végeztem; reáliskolai érettségim van, benne maturus voltam.

Gyermekkorom óta foglalkozom irodalommal, főként versírással. Leginkább a Nyugat folyóiratba írok. Több tanulmányutat tettem három világrészben.

Irodalmi munkásságom eddig három verskötet (*Hideg van*, 1934, *A kő és az ember*, 1935, *A teremtés dicsérete*, 1938) és egy tanulmány (*A vers születése*, 1939).

Szüleim mindketten élnek, testvérem nincsen.

(1939)

Weöres Sándor

Egyperces életrajz

Amikor megszülettem, olyan feltűnően szép voltam, hogy a főorvos karjára vett, és szobáról szobára végigmutogatott a klinikán. Azt mondják még mosolyogtam is, amitől a többi mamák irigyen felsóhajtottak.

Ez röviddel az első világháború kitörése előtt történt, 1912-ben, s azt hiszem ez volt egyetlen teljes értékű sikerem. Ettől kezdve életem folytonos dekadencia. Nemcsak szépségemből vesztettem, fogaimból s hajamból hullattam el, hanem a külvilággal szemben is egyre inkább alulmaradtam.

Se akaratomnak nem tudtam érvényt szerezni, se tehetségemet kihasználni. Hiába tudtam, hogy író akarok lenni, apám patikus volt, s ahhoz ragaszkodott, hogy én is az legyek. S még ez sem volt neki elég! Arra vágyott, hogy több legyek nála, s amikor patikus lettem, még egyszer egyetemre küldött, hogy vegyészmérnök is legyek. Újra várhattam négy és fél évig, amíg szívvel-lélekkel az írásnak szentelhettem magam.

De meddig? Alig vettem néhány mély lélegzetet, amikor kitört a háború. Magyarország hadat üzent a Szovjetuniónak, s engem kivittek a frontra, ahol hamarosan megverték a mi hadseregünket, engem pedig elfogtak az oroszok. A fogságban megint eltöltöttem négy és fél évet, de hazatérve, újabb viszontagságok vártak, amelyek nem könnyítették meg az én írói pályámat.

Már ebből is mindenki láthatja, hogy amit ilyenformán a világra sikerül hoznom – néhány kisebb-nagyobb regényt, öt-hat novella kötetet, két színdarabot –, úgyszólván titokban írtam, néhány szabad órámban, melyeket sikerült ellopnom a történelemtől. Talán ez az oka, hogy mindig szűkszavúságra törekedtem, rövidsége, pontosságra, a lényegre keresve, sokszor kapkodva, minden csöngetéstől összerezzenve, mert sem a postástól, sem más érkezőtől nem sok jót várhattam.

Ez a magyarázata annak is, hogy újszülöttként talán elértem a tökéletességet, de aztán csak koptam, csúsztam, bukdácsoltam, és bár egyre jobban kitanultam a mesterségemet, önmagam, a bennem rejlő beteljesülést mindig elérhetetlennek éreztem.

Örkény István

Összefoglaló kérdések:

- Milyen más stílusokkal van kapcsolatban a hivatalos nyelvhasználat?
- Melyek a hivatali nyelv nyelvtani-stilisztikai jellemzői?
- Sorold fel a kérvény formai követelményeit!
- Sorold fel olyan helyzeteket, amikor önéletrajzot szoktunk írni!
- Hasonlítsd össze a hagyományos és a modern típusú önéletrajzot!
- Miben különbözik, és miben hasonlít formailag a hagyományos és a modern típusú önéletrajz?

Szövegértés – szövegalkotás

1. Olvasd el kifejezően az alábbi szövegeket! Határozd meg közlés-fajtájukat és stílusukat! Készítsd el a szövegek vázlatát! Fejtsd ki, mi a közös bennük!

A legkiválóbb út: a szeretet

Szóljak bár az emberek vagy angyalok nyelvén, ha szeretet nincs bennem, olyan vagyok, mint a zengő érc vagy pengő cimbalom.

Legyen bár prófétáló tehetségem, ismerjem akár az összes titkot és minden tudományt, és legyen bár olyan teljes a hitem, hogy a hegyeket áthelyezzem: ha szeretet nincs bennem, semmi sem vagyok. Osszam el bár egész vagyonomat alamizsnaként, és adjam át testemet, hogy dicsekedjek: ha szeretet nincs bennem, semmit sem használ nekem.

A szeretet türelmes, a szeretet jóságos, nem féltékeny, nem kérkedik, nem fuvalkodik fel, nem tapintatlan, nem keresi a magáét, nem gerjed haragra, nem feltételezi a rosszat, nem örül a gonoszságnak, de együtt örül az igazsággal; mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel.

A szeretet soha meg nem szűnik. A prófétálások véget érnek, a nyelvek megszűnnek, a tudomány elenyészik. Mert töredékes a megismerésünk, és töredékes a prófétálásunk: amikor pedig eljön majd a tökéletes, a töredékes véget fog érni. Amikor gyermek voltam, úgy beszéltem, mint a gyermek, úgy éreztem, mint a gyermek, úgy gondolkoztam, mint a gyermek; amikor pedig férfivá lettem, felhagytam azokkal a dolgokkal, amelyek gyermekhez valók. Most ugyanis tükör által, homályosan látunk, akkor pedig majd színről színre. Most töredékes az ismeretem, akkor pedig úgy fogok ismerni, mint ahogy én is ismert vagyok.

Most tehát megmarad a hit, a remény, a szeretet, ez a három; de ezek közül legnagyobb a szeretet.

(Pál apostol I. Korintusi levele)

* * *

Szeretni az emberiséget: ez, minden nemes szívnek elengedhetetlen föltétele*. Az emberiség egésze nem egyéb számtalan háznépkekre oszlott nagy nemzetségnél, melynek mindegyik tagja rokonunk, s szeretetünkre és szolgálatainkra egyformán számot tart. Azonban jól megértsd! az ember véges állat**, hatása csak bizonyos meghatározott körben munkálhat. Azért ne hidd, mintha isten bennünket arra alkotott volna, hogy a föld minden gyermekeinek egyforma testvérök s a föld minden tartományainak egyforma polgárunk legyünk. A nap temérdek égi testeket bevilágíthat; de a világegyetem minden részeire még sem hat ki: így az ember, ha nagyobb erőt nyert örökölni, s erejének megfelelő állást vőn a sorstól, ezrek, sőt milliók előtt jótékony napként világíthat; de az egész emberi nemre jóltevő behatást gyakorolni, az a nagyok legnagyobbikának sem adaték. Soha nem tudtam megérteni: kik azok, kik magokat világpolgároknak nevezik.? Az emberi tehetség parányi lámpa, mely egyszerre keskeny kört tölthet meg fényével; s ha egy helyről másra hurcoltatik, setétséget hagy maga után. Bizonyos helyhez kell azért kapcsoltatnunk, hogy azt jótékony világítással állandóul boldogíthassuk. Minden, ami szerfeletti sok részre osztatik, önkicsinységében enyészik el. Így a szeretet.

Kölcsey Ferenc: Parainesis Kölcsey Kálmánhoz, részlet

Kérdések és feladatok:

1. Tartalmilag milyen eltérés van a két fenti szöveg között?
2. Milyen cél elérésére törekedett Pál apostol és milyenre Kölcsey?
3. Milyen eltérés van a szövegek nyelvi-stilisztikai eszközei, képszerű — ábrázolása között?
4. Melyikre jellemző inkább a művészi hatásra való törekvés, az érzelmi-hangulati gazdagság?
- ▲ 5. A második szöveg tartalmát írd le saját szavaiddal, mai nyelvhasználat szerint!
- ✍ 6. Írj elbeszélést arról, hogy számodra mit jelent a szeretet! A szövegalkotás előtt készíts vázlatot!

* törekvése, elhatározása

** élőlény

5. Olvasd el kifejezően az alábbi szöveget! Határozd meg közlésfajtáját és stílusát! Mi a szöveg mondanivalója?

Kozmikus környezetvédelem

Közismert az a tény, hogy az emberi tevékenység környezetromboló hatása általában megkésve tudatosul, a károkozó tevékenység megszüntetése és a környezet eredeti állapotának helyreállítása pedig egészen lassú, ha egyáltalán megvalósítható folyamat. Ezért is rendkívül fontos az esetleges környezetszennyezés korai felismerése, amely néha egészen aprólékos tudományos módszerekkel már akkor is eredményre vezet, amikor a köznap ember számára az ártalom még fel sem tűnik.

A 90-es évek elején a Nemzetközi Csillagászati Unió (IAU) – az UNESCO és az ICSU közreműködésével – kiállítással egybekötött konferenciát szervezett, amelyen a csillagászatra és a Föld körüli kozmikus térségre ható káros környezeti tényezőket mutatták be. A környezetszennyező hatások egy része „csupán” a csillagászati kutatásokat hátráltatja vagy teszi lehetetlenné, más részük viszont olyan mértékűt ölt, hogy az emberiségnek érdemes komolyan venni a csillagászok fenyegető jelzéseit.

Az égbolt vizsgálatának leghagyományosabb ága az optikai csillagászat. A látható fény tartományában végzendő égi megfigyeléseket azonban egyre fokozódó mértékben gátolja az ún. *fényszennyezés*. A környezetszennyezésnek ez a kevésbé ártalmasnak tűnő fajtája súlyos anyagi következményekkel jár. A lakott települések növekvő kivilágítása

ezért egyúttal gazdasági kérdés is. Ha valahol igazán érvényes a „sok kicsi sokra megy” közmondás, akkor az éppen ez a terület. Amerikai világítástechnikai szakemberek körültekintő számítása szerint csupán az Egyesült Államokban évente egymilliárd dollárt fordítanak az éjszakai ég megvilágítására. Ez a milliárdos pazarlás egyszerűen annak a következménye, hogy közvilágítás és az

épületek külső megvilágításának tervezésekor a gazdaságosság nem lényeges szempont. A tervezőknek és a felhasználóknak mindegy, hogy a fényforrás nemcsak az utcát, az épület homlokzatát, a kertet, stb. világítja meg, hanem az energia (és pénz) egy részét haszontalanul, a felfelé irányuló fénynyalábok révén az ég megvilágítására fordítják. (...)

Mesterséges holdakról készített éjszakai fény-térképek megdöbbentő képet tárnak elénk. A civilizációs fényár következtében éjjel is lehet látni mindent odafentről, nemcsak a nagyvárosokat, hanem a többi települést és az azokat összekötő úthálózatot is. A fénytérképek bizonyossága szerint a fénnel való pazarlás nem csupán az Egyesült Államokra jellemző. Európa éjjeli térképe is jól kirajzolódik fentről: fekete alapon millió kisebb-nagyobb kiterjedésű világos folt, a fényszennyezés ragyogó de költséges példái. A szakemberek szerint az európai országok közül leginkább Belgium van túlvilágítva. A városlakók többsége elől a csillagos ég látványa örökre rejtve marad, s akinek nincs módja az égbolttal megismerkedni, fel sem fogja, hogy az emberi kultúrkins milyen fontos elemétől van megfosztva.

Ilyen körülmények között a néhány évtizeddel ezelőtt létrehozott csillagászati obszervatóriumok az optikai tartományába eső kutatásaik korlátozására kényszerülnek. (...)

A fényszennyezés nemcsak az éjszakai égi háttérfényesség megnövekedéseként jelentkezik. Az elmúlt évtizedekben a mesterséges holdak is megjelentek az égen, és számottevő tudományos, sőt a hétköznapi életbe is áttevődő hasznuk ellenére zavaró fényforrást is képeznek az égbolt megfigyelésekor. Ez különösen igaz azokra az égitestekre, amelyek már befejezték aktív működésüket.

Szabados László nyomán

Kérdések és feladatok:

1. A szöveg mely jellemző sajátosságai segítettek stílusa meghatározásában?
- ▲ 2. Írj vázlatot, és készítsd el a szöveg kivonatos tartalmi ismertetőjét, megtartva a tudományos stílus nyelvi sajátosságait!
- ✎ 3. Írj fogalmazást *Mit jelelnek nekem a csillagos égbolt?* címmel! A fogalmazás stílusa legyen szépirodalmi. Legyenek benne leíró és érvelő-meggyőző részek is.

19. Az alábbi rádióriportból hiányzik a témát bevezető valamint a témát befejező, lezáró rész. Az idézett párbeszédész rész azonban tartalmazza a riportra jellemző sajátosságokat. Olvasd el figyelmesen!

– Na, miről beszéljessünk?

– Hát, mondjuk állatokról. Például a macskák érdekelnek, mert olyan aranyosak.

– *Van macskátok?*

– Igen, kettő. Mindig én engedem be őket az erkélyre, akkor a homokjukat is én szoktam takarítani. Meg az ennivalójukat is én hozom be nekik. És én tudom utánózni a macska nyávogását.

– *Na, utánózd!*

– Miauuuuú. És olyan aranyosak, amikor dorombolnak. Így mozog a gégéjük ott.

– *Te kivel szeretsz beszélgetni, Péter?*

– A macskákkal, mert mindig válaszol rá a Szurti. Nyávogással, és kérdeztem tőle, hogy öreg cica vagy? És azt mondta, így, hogy nyeeem.

– *Azt mondta?*

– Lehetett érteni, hogy, nem. És még megkérdeztem, hogy fáj a hasad, mert neki szokott fájni, és ő azt mondta, hogy nyiig. És olyan aranyos, mindig dorombol.

– *A családban nincs olyan ember, akivel szeretsz beszélgetni?*

– Á. Apukámat megkérdezem, úgysem mondaná el.

– *Mit?*

– Hát, amit kérdezek. Mindig mondta, hogy kérdezzem, amire kíváncsi vagyok, és akkor mond választ. Ezt mindig mondja mások előtt, de otthon sose csinálja meg.

– *És szoktál tőle kérdezni?*

– Nem.

– *Csak akkor beszélsz, ha kérdeznek?*

– Igen. Meg hogyha valami bánt. Például, hogyha az Attila szemtelenkedik, akkor megmondom. De apu úgyse hiszi el.

– *Attila az öcséd, ugye?*

– Igen.

– *Mennyi idős ő?*

– Hatéves lesz.

– *Elsős?*
 – Igen.
 – *És te hatodikos vagy?*
 – Igen.
 – *Veszekedtek az öcséddel?*
 – Nagyon sokat. Ő csak úgy el kezdi mondani, hogy szemüveges majom vagyok, meg ilyesmiket szokott.
 – *És ez téged bánt?*
 – Nem. Az bánt, ha az apu megtiltja, hogy megbüntessem őt.
 – *Mivel büntetnéd meg?*
 – Hát... jól megverném. De nem úgy, hogy valami törés lenne, csak zsibbasztót adnék neki, meg hőmé, meg hocit.
 – *Az mi?*
 – A zsibbasztó az, hogy ide belerúgnak térdde, nem nagyot, csak egy kicsit, és attól úgy lezsibbad a lába, hogy nem tud lépni vele. A hőmé meg ide kell, ide adni neki.
 – *Tehát a homlokod közepére kell ütni.*
 – Igen. És a hockos pedig a sima ütés.
 – *Te ilyeneket szoktál kapni valakitől?*
 – Igen. Például a nagyoktól.
 – *És aputól ki szoktál kapni?*
 – Ki.
 – *Miért?*
 – Például, hogyha az Attilát megverem, vagyis meglököm. Hogyha hazudok neki.
 – *Te szoktál hazudni?*
 – Tegnap is hazudtam neki. (...)
 – *Szigorú veled az apu? Sokat büntet és keveset jutalmaz?*
 – Igen.
 – *Mivel szokott büntetni?*
 – Például nem nézhetek tévét. Ez már olyan sűrűn van, hogy nem is tudom, hogy mikor néztem utoljára tévét. És még megver a szíjjal. És elveszi az összes pénzemet, de nem mindig adom oda neki mindet. És akkor Attilának megengedi, hogy turkáljon a fiókomban.
 – *Az egy büntetés?*
 – Igen, mert Attila mindig belenyúlhat a fiókomba, hogyha mondjuk elcsavizok.

– *Gyakran csavizol el?*

– Igen, és volt már olyan, hogy tizenegykor mentem haza, vagy később, mert zárva volt a kapu. Moziban voltam fél kilenctől tizenegyig.

– *És nem gondoltál arra, hogy közben nagyon aggódnak érted otthon?*

– Nem, mert nem aggódnak.

– *Nem aggódnak?*

– Nem.

– *Ezt honnan veszed?*

– Mert tudom.

– *Miből tudod?*

– Például onnan, hogy apukám egyáltalán nem ideges, amikor hazamegyek.

– *Nyugodtan fogja a szíjat, és elver?*

– Igen. Hogyha ideges, akkor olyan hangosan beszél, hangosabb a hangja, és dühösebb. Például mondjuk, hogyha nem hagyjuk dolgozni. Akkor mindig ideges szokott lenni. Nem tudom hogy, de meg tudom állapítani.(...)

– *De az apu nem mérgesen üt meg téged?*

– Nem.

– *Téged mi bánt jobban, hogyha idegesen ver el, vagy ha nyugodtan?*

– Egyik sem. Már nem is fáj. Nem fáj már.

– *Mi az, ami fáj neked?*

– Ha nem engedik meg, hogy játsszam a cicával... A legjobb barátaim a macskák.

– *Jobb barátaid, mint apu vagy Attila?*

– Jobb. És én jobban is szeretem a macskákat meg az állatokat.

– *Jobban szereted az állatokat mint az embereket?*

– Mondjuk. Azért nem minden emberrel van így.

– *Van olyan ember, akit nagyon szeretsz? Akit jobban szeretsz, mint a macskákat?*

– Igen. Ica nénit, És még ki is? Ja , és van még egy, a Zsiga bácsi.

– *Zsiga bácsi kicsoda? Ica néniről tudom, hogy ő a bábszakkör vezetője.*

– A Zsiga bácsi az egy rokonunk, és valahol messze él. Nem is tudom, hol...

– *És anyu?*

– Őt még jobban nem szeretem...

– *Hogyhogy még jobban nem szereted?*

– Hát úgy, hogy amikor lefekszünk, akkor nem lehet egyből elaludni hanem mindig odajön, és elkezd ordítani.

– *Miért ordít?*

– Én nem tudom. Különféle okból.

– *Azt már látom, hogy szüleidet nem nagyon szereted.*

– Nem. Pedig mással kedvesek.

– *Csak veled nem?*

– Nem tudom, nekem vannak mindig olyan érzéseim, hogy a rendes embereket megérzem...

(Részlet a Neveletlenek című rádióműsorból. Riporter: Gáspár Sarolta)

Kérdések és feladatok:

- Gondolkozz el azon, milyen társadalmi-etikai kérdéseket vet fel az írás? Fejtsd ki véleményedet a szövegről!
- Milyen tapasztalatok, élmények határozzák meg Péter viszonyát az állatokhoz és családtagjaihoz?
- Milyen hatással van Péterre a felnőttek magatartása?
- Milyen gondolatok, érzések támadtak benned, megismerkedvén Péter sorsával?
- Mennyire tipikus Péter sorsa mai társadalmunkban? Véleményedet támaszd alá saját élményeiddel!
- Jellemezd a riportalanyt és családtagjait!
- ✍ Készíts monológot a riportból!
- Te még milyen kérdéseket tennél fel a riportalanynak?
- Figyeld meg a riportalany szókincsét! Írd ki a szövegből a társalágási stílusra jellemző kifejezésmódokat!
- Milyen szerepe van a riportban a metakommunikációnak?
- Olvasd fel a riport azon részeit, amelyekből következtethetünk Péter gesztusnyelvére!
- Fejezd be a riportot!
- Adjátok elő a riport párbeszédét szereposztásban!
- ▲ Készíts képzeletbeli interjút Péter családtagjaival a riport alapján!

Ismétlés

1. Állapítsd meg a versrészletek mondatainak fajtáit a beszélő szándéka szerint! Elemezd a mondatokat szerkezetük és logikai tartalmuk szerint!

Hírhedett zenésze a világnak,
Bárhová juss, mindig hű rokon!
Van-e hangod e beteg hazának
A velőket rázó húrokon?
Van-e hangod, szív háborgatója,
Van-e hangod, bánat altatója?

Vörösmarty Mihály: Liszt Ferenchez

Tán a tudománynak éljek?
A tudósok mind szegények.
Nem írok, nem olvasok.
Én magyar nemes vagyok!

Petőfi Sándor: A magyar nemes

2. Írd ki a versrészletekből a szó szerkezeteket, és állapítsd meg a fajtájukat! Nevezd meg a szerkezet alaptagját és meghatározó tagját! Állapítsd meg a szerkezet tagjainak szófaját!

Ereszkedik le a felhő,	Az óra jó későre jár.
Hull a fára őszi eső,	Barna kislány, alszol-e már?
Hull a fának a levele,	Hallod-e a fülemilét,
Mégis szól a fülemile.	Fülemile bús énekét?

Petőfi Sándor: Ereszkedik le a felhő...

Húzd rá cigány, megittad az árát,
Ne lógasd a lábadat hiába;
Mit ér a gond kenyéren és vizen,
Tölts hozzá bort a rideg kupába.

Vörösmarty Mihály: A vén cigány

3. Olvasd el a szöveget! Milyen közlésfajták keverednek benne?

Az ég kék arca be van esve. Csipkék úsznak előtte. A nap közöttük baktat a déli tetőre.

Szeptember vége van.

A város arca is be van esve. Csipkék úsznak terein. Bors Feri közöttük baktat a főtéri sarok felé.

Délelőtt tíz óra van.

Feri megáll a sarkon. Az embereket hömpölygeti el mellette a gond és a vágy. Egy láthatatlan és megbolondult folyó hömpölygeti őket. ...

Feri áll, és csírázik a lelke, mint az elültetett babszem.

Kicsi, barna és buksi.

– Szervusz, Batu kán! – köszönt rá valaki.

– Szervusz, Dénkó!

Dénes ügyvéd és szomszédfalusi.

– Vársz valamire? – kérdi.

– A világ végire – mondja Feri.

– Ha meghalok, segítek neked.

– Akkor én is igen a férgeidnek – szúrja vissza Feri.

– Egészségesen, darabosan nevetnek.

– Festettél-e sok képet a nyáron? – érdeklődik Dénes.

– Még festhetek – mondja Feri.

– Hát állj neki, s fess!

– Hányat?

–Egyszer egyet, s ismét egyet.

Feri úgy nézi Dénest, mint a bolondot. Nézi, és kacag. Arca kipirul, szeme nedves lesz.

Tamási Áron: Dög a természetben

- Elemezd a mondatokat a beszélő szándéka szerint!
- Keresd meg a tagolatlan és a hiányos mondatokat!
- Keresd ki a halmazott mondatrészeket! Mely mondatrészek vannak halmazva!
- Keresd meg azokat a mondatokat, amelyekben az alany odaértett!
- Melyik mondatban van megszólítás?
- Írd ki az egyszerű mondatokat, elemezd őket, és rajzold fel a szerkezeti ábrájukat!

4. Olvasd el kifejezően a szöveget! Határozd meg a közlésfajtáját és a stílusát, majd végezd el a feladatokat!

Káprázatos templom!

Hajója az égtájak felé szabadon kiterjed. Oszlopa nappal fény, éjjel álom. Falai építettek világ kezdetekor. Alapzata ezerszínű virággal vagyon kirakva és millió mozaikkal, melyek az életörömtől néha megindulnak. Mennyezete kék némely napokban, s rajta a fények apja ragyog, vagy a gyermekes csillagok nagy serege. S más napokban hamuszínű eme templomnak kárpítja, vagy éppen feketekék acélos a színe, és hűvösség jelzi, hogy prédikálni fog a nagy papifejedelem.

Csodálatos templom!

Oltárán harmat a neve a bornak. Orgonáján szelek játszanak lágyan vagy tomboló gerjedelemmel. Szertartásának nyelvén az ember, az állatok, a növényfélék és a föld egyformán beszélnek. Mély, mint az ismeretes tengerek együtt. Magas, mint a végtelen űr, és tornyának tetején eleven angyal trombitál.

Fényes templom: ez a havasi mező!

Tamási Áron: Havasi mező

- Keresd ki az alanyi-állítmányi részre nem bontható tagolatlan mondatokat!
- Írd ki a szövegből és ábrázold:
 - a) a predikatív szószerkezeteket;
 - b) a példákat az alárendelő szószerkezetek valamennyi fajtájára;
 - c) a mellérendelő szószerkezeteket, és állapítsd meg fajtájukat!
- Írd ki a szövegből az állítmányokat!
- Határozd meg az állítmányt kifejező szó szófaját és az állítmány fajtáját!
- Elemezd a mondatok alanyát!
 - a) Határozd meg az alany szófaját!
 - b) Van-e a szövegben odaértett alany?
- Készítsd el a szöveg egyszerű mondatainak szerkezeti rajzát!

5. Egészítsd ki a hiányos eszközhatározókat a megfelelő névutókkal!

Megkaptam a barátom a csomagot.

Apróhirdetésismerkedtek meg.

Tamás tudatta velük a jó hírt.

Egy kisvállalatrendelték meg a számítógépet.

6. Olvasd el a közmondásokat, és magyarázd meg a jelentésüket!

Könnyű a lágyba harapni.
A más kezével csak a tüzet jó kaparni.
Idővel, dérrrel a kökény is megérik.
Disznóra gyömbért ne vesztegess!
Szüleidnek átka ostort fonhat nyakadra.

- Keresd meg a közmondásokban a határozós és a jelzős szószerkezeteket, elemezd és ábrázold őket!
- Elemezd a mondatok alanyát!
 - a) Határozd meg a kifejezőeszközüket!
 - b) Mondd meg, milyen jeleket kaphat az alany!
 - c) Melyik mondatnak van odaértett alanya?
- Állapítsd meg az állítmányok fajtáját és kifejezőeszközzeit!

7. Állapítsd meg, mely mondatrészek vannak halmozva a versrészletben!
Az elsőből írd ki a tárgyas szószerkezeteket, elemezd és ábrázold őket!

Tanulj dalt a zengő zivatartól,
Mint nyög, ordít, jajgat, sír és bömböl,
Fákat tép ki és hajókat tördel,
Életet fojt, vadat és embert öl...

Vörösmarty Mihály: A vén cigány

A lelkem ódon, babonás vár,
Mohos, gögös és elhagyatott.

Ady Endre: A vár fehér asszonya

Uralkodjék köztünk ész, érdem, igazság,
Törvény s egyenlőség, s te, áldott szabadság!

Batsányi János: A látó

És megvakultak
Hiú szemeim. Meghalt ifjúságom,
De őt, a fényes, nagyszerűt,
Mindörökre látom.

Ady Endre: Az Úr érkezése

8. Olvasd el a szöveget! Határozd meg a közlésfajtáját és a stílusát, majd végezd el a feladatokat!

Megsárgul a gyümölcs, egy kicsit gondolkozik, s azután lehull. Ilyen volt már a nyár is. Az út mellett immár sárgába vont mindenütt a határt, s talán gondolkozott is azon, hogy az idő tengerébe nemsokára le kell hullania.

Szél nem járt, az öreg föld felett puha fészékben nyugodott a fény. A nap szállásra készült lassan, itt-ott tenyérnyi felhők várták a sorsát.

Szomorúság illata érzett.

A csendet valami szekér zörgése zavarta csupán. Lassan döcögött a rossz úton, ahol a kövek között vastagon lapult a por. Kicsi volt a szekér, rozoga módon és unottan zörgött. Ingatag nádfedél borította, s olyan rongyos volt szegény, hogy mint a százlábú bogárnak, száz szeme volt a nádfedélnek. Egyetlen lovacska vont a szekeret. Apró hegyi ló, sovány pejgebécske, dús szőrzetű, szomorú állat.

Vásáros fogat volt.

Tamási Áron: Virágszál gyökere

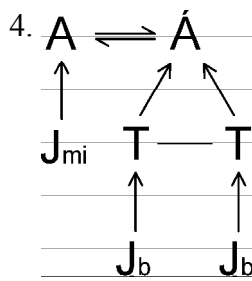
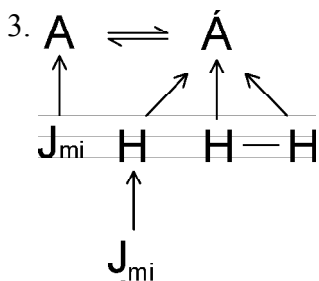
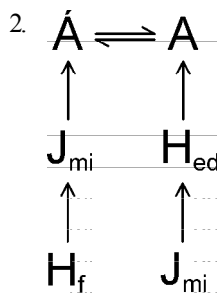
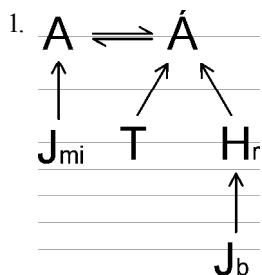
- Keresd meg a mondatokban az állítmányt! Határozd meg az igei állítmány módját, idejét, számát és személyét! Állapítsd meg, hogy mit fejeznek ki az igei állítmányok!
- Elemezd a mondatok alanyát!
- Írd ki a mondatokból tárgyias és a jelzős szószerkezeteket, és ábrázold őket!
- Írd ki a határozókat, állapítsd meg fajtájukat és kifejezőeszközüket!

9. A versrészlet összetett mondatait bontsd egyszerű mondatokra! Elemezd aláhúzással a mondatokat! Készítsd el a mondatok szerkezeti rajzát!

A hazatérő félve, csöndben lép,
retteg zavarni az út szűzi csendjét,
az ébredő nesz álmos, elhaló.

Kosztolányi Dezső: Téli alkony

10. Alkoss olyan egyszerű mondatokat, amelyeket a következő szerkezeti ábrákkal lehet szemléltetni!

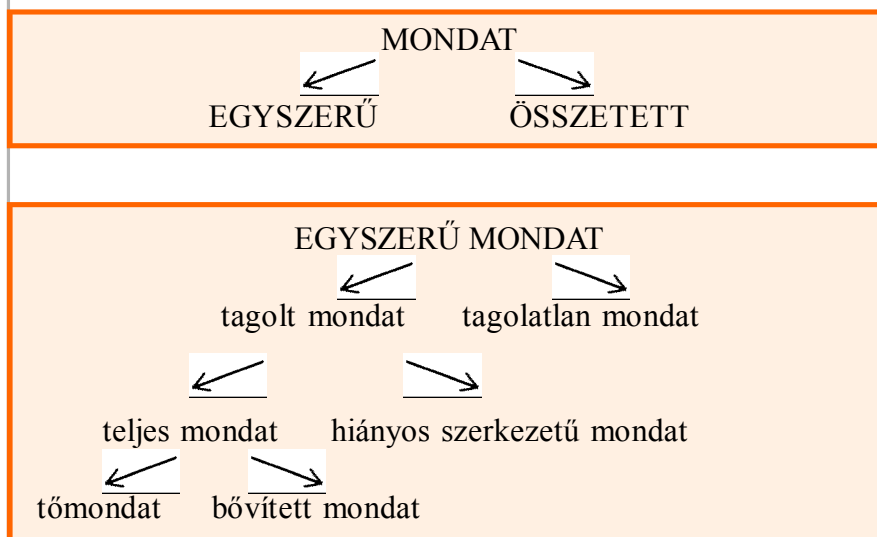
▲ 11. Húzd alá a versrészlet mondataiban az alanyt és az állítmányt!

Hallgassatok, ne szóljon a dal,
Most a világ beszél,
S megfagynak forró szárnyaikkal
A zápor és a szél,
Könyzápor, melyet bánat hajt,
Szél, melyet emberszív sohajt.
Hiába minden: szellem, bűn, erény;
Nincsen remény!

Vörösmarty Mihály: Az emberek

- Állapítsd meg az alanyok kifejezőeszközeit!
- Mely mondatok tartalmaznak kitett és melyek odaértett általános alanyt?
- Elemezd az állítmányokat!
- Mely mondatrészek vannak halmozva a mondatokban?

A mondatok szerkezet szerinti csoportosítása

Összefoglaló kérdések:

- Milyen mondatfajtákat ismersz a tartalom és a beszélő szándéka (a kommunikációs szerepe) szerint?
- Milyenek lehetnek a mondatok logikai minőségük szerint?
- Hogyan csoportosítjuk a mondatokat szerkezetük szerint?
- Nevezd meg a szószerkezetek fajtáit!
- Hogyan kapcsolódnak egymáshoz a mellérendelő szószerkezetek?
- Nevezd meg az állítmány fajtáit!
- Milyen szófajok fejezhetik ki az alanyt?
- Sorold fel az alany fajtáit!
- Mi a kitett és az odaértett alany?
- Hogyan egyezik az alannyal az igei és a névszói állítmány, az igei-névszói állítmány?
- Milyen szófajjal fejezhetjük ki a tárgyat?
- Milyen mondatrészlet alkot tárgyas szószerkezetet a tárgy?
- Mit fejez ki a határozó?
- Milyen mondatrészt bővít a határozó?
- Mely határozók jellemzője az irányhármasság?
- Milyen fajtái vannak a jelzőnek?
- Mit tudsz a jelzők használatának nyelvhelyességi kérdéseiről?

Az összetett mondat

1. Olvasd el a versrészletet! Mondd meg, hány mondatból áll, és miben térnek el a mondatok egymástól!

*Kövér rajokban égre kelnek,
s az őszi légben énekelnek
az őszi vándormadarak.
Keringenek még a magasban.
Nem a tél jön, itt tavasz van,
és mindörökre az marad.*

(Juhász Ferenc: Délnek húz a fecske...)

Az idézett versszak három mondatból áll.

Az első mondat két részre tagolható:

*Kövér rajokban égre kelnek, | s az őszi légben énekelnek az
őszi vándormadarak. |*

A harmadik mondat három részre tagolható:

Nem a tél jön, | itt tavasz van, | és mindörökre az marad. |

Figyeld meg, mi jelzi a tagmondatok határát!

Az olyan mondatot, amely két tagmondatból áll, **összetett mondat**nak nevezzük. Ha a mondat **kettőnél több tagmondatot** tartalmaz, akkor **többszörösen összetett mondat**nak nevezzük.

Az összetett mondatok annyi tagmondatra oszlanak, ahány alanyi-állítmányi (predikatív) szószerkezet van bennük.

Az összetett mondat tagmondatait éppen úgy elemezhetjük, mint az egyszerű mondatokat.

Én hallgatók, ¹ | susog a hűs avar. ² | (Juhász Gyula)

Zengettük a jövő reményit, ¹ | Elsírtuk a múlt panaszát. ² |

(Arany János)

2. Olvasd el kifejezően a verset, majd végezd el a feladatokat!

Erdei virradat

A tisztás fölött csillagok,
és lemenőben hold ragyog.
Ébrednek a kis patak
bokraiban a madarak.
Derengeni kezd a fák hegye,
és már ellátni messzire.
A legnagyobb hegy tetején
most veti lábát meg a fény.
Kapaszkodik a virradat
vitézéként a nyári nap.

A tisztás fölött nyári kék
A tisztáson már őzikék
ízlelgetik a csillagok
s a hold hullatta harmatot.
Köztük egy suta két fülét
antennaképpen tárja szét.
Fülel, szimatol: nincs-e vész;
még a nappal is szembenéz.
Őrködik, hogy a többiek
békében legelhessenek.

Kányádi Sándor

- Keresd meg a vers mondataiban az alanyi-állítmányi (predikatív) szó szerkezeteket, és ábrázold őket!
- Hány összetett mondatot találtál a versben?
- Készítsd el az első versszak mondatainak szerkezeti rajzát!
- Keresd meg azokat a mondatokat, amelyekben mellérendelő szó szerkezet van!
- A képszerű ábrázolás mely eszközeit használja a költő?

3. Bontsd egyszerű mondatokra az összetett mondatokat! Írd ki és ábrázold a predikatív szó szerkezeteket!

Minden érezte az isten közeledő látogatását, a libák felriadtak éji fekhelyeiken, és felrepülve gágogtak, a fák recsegve hajladoztak, a szél összesöpörte az utak porát, s haragosan csapkodta fölfelé. Csökéné asszonyom sárga kakasa fölszállt a házfedélre, és onnan kukorikolt, a lovak nyerítettek az istállóban, a juhok pedig egy csomóba verődve riadoztak az udvarokon. (...)

Piszkosan hömpölygött alá az ár, s a partok tömött fűzbokraiból nemcsak a leveleket tépdelte le alul, de a kérget is lehámozta, itt-ott kirepedt az olvadékony földből egy darab, s elmállott a vízben. Hajnalra szélesebb csipke szeli majd a határt, s a cikcakkjai is újak lesznek!

Mikszáth Kálmán: A néhai bárány

4. Egyszerű vagy összetett mondat? Válaszolj a predikatív szó szerkezetek megjelölése után!

1. Sűrű, sötét az éj, dühöng a déli szél. (*Arany János*)
2. A sűrű, sötét szélben dühöng a déli szél.
3. A dühöngő déli szél félelmetessé teszi a sötét éjszakát.
4. Az a kor, amelyben a „Légy jó mindhalálig” című regény keletkezett, nem kedvezett az igazi eszményeknek.
5. A kor eszményei nem kedveztek Móricz születő regényének, a „Légy jó mindhalálig”-nak.
6. Vagy megvárod Zsuzsa nénit, vagy később visszanézel.
7. Vártalak sokáig, de nem jelentkeztél.

▲ 5. Keresd meg az idézetekben az egyszerű és az összetett mondatokat! Jelöld függőleges vonallal a tagmondatok határát! Húzd alá a predikatív szó szerkezeteket!

A gyökérben erő surran,
erőt iszik, földdel él,
és az álma hófehér.

Radnóti Miklós

Öreg vagyok, lerombolt arcomon
csupán a víz ijesztő pusztasága.

Pilinszky János

Száll az este. Hollószárnya
Megrezzenti ablakom.
Ereszkedik lelkem árnya,
Elborong a multakon.

Arany János

Harminckét évem elszelelt,
s még havi kétszáz sose telt.

József Attila

Csöndesen elmosolyodott,
s ült egy kicsit a félhomályban.

József Attila

Az összetett mondatok osztályozása

6. Bontsd tagmondatokra a versrészletek összetett mondatait! Melyik összetett mondat tagmondatai értelmesek külön-külön is, és melyiké nem?

*Beszélget a kályhánál a család,
a téli alkony nesztelen leszállott.*

(Kosztolányi Dezső: *Téli alkony*)

*Nagy munkát vállal az magára,
ki most kezébe lantot vesz.*

(Petőfi Sándor: *A XIX. század költői*)

Az első összetett mondat tagmondatai között csupán tartalmi kapcsolat van. A tagmondatok önállóak, és egymással egyenrangúak. Ez a **mellérendelő összetett mondat**.

A második összetett mondat tagmondatai nem önállóak. Ha szétbontjuk őket, azt vesszük észre, hogy a tagmondatok nemcsak tartalmilag, hanem szerkezetileg is szorosan összetartoznak. Az egyik tagmondat alá van rendelve a másiknak. Ez a mondat **alárendelő összetett mondat**.

- Figyeld meg, hogyan jelöljük a **mellérendelő** összetett mondatot!

Beszélget a kályhánál a család, ¹ | a téli alkony nesztelen leszállott. ² |

Jelölésük: 1 — 2

Az **alárendelő** összetett mondat jelölése a következő:

Nagy munkát vállal az magára, ¹ | ki most kezébe lantot vesz. ² |

	főmondat	mellékmondat
Jelölése:	1 	2 A

Az alárendelő összetett mondatok **főmondatból** és **mellékmondatból** állnak. A mellékmondat a főmondatból hiányzó mondatrészt fejezi ki tagmondat formájában.

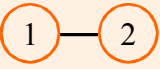
A főmondatban **utalószó** mutat rá a mellékmondatra (**az**).

ÖSSZETETT MONDAT

mellérendelő

alárendelő

A mellérendelő összetett mondatok sajátosságai:

- tagmondatai egyenrangúak
- csak tartalmi kapcsolat van a tagmondatok között
- jelölésük:

Az alárendelő összetett mondatok sajátosságai:

- tagmondatai: nem egyenrangúak (fő- és mellékmondat)
- tartalmi és nyelvtani kapcsolat van a tagmondatok között
- jelölésük:

főmondat:

1

mellékmondat:

2

A mellérendelő és alárendelő összetett mondatokon kívül szólnunk kell a **többszörösen összetett mondatokról**. Ez a fajta összetett mondat állhat kettőnél több mellérendelő, alárendelő, vagy vegyes mondatból.

A jónak torkán akadt a panasz, és száraz volt az idő szája, mint a deres erdei tűzhely, hol a fa s az állati csont együtt égett el síró fuvallattá. (Tamási Áron: Ecet és vadvirág)

7. Állapítsd meg, milyen összetett mondatok alkotják az alábbi verset! Jelöld a tagmondathatárokat függőleges vonallal! Húzd alá az alanyi-állítmányi szó szerkezeteket!

Távolból

Suhogó jegenyék állnak a tó partján,
a tanyánk tetejét már onnan meglátnám.
Gólya a fedelén, fecske az ereszen,
füstöt vet a kémény.

Suhogó jegenyék állnak a domb szélén,
a tanyánk tetejét már onnan megnézném.
Varrogat jó anyám, szántogat jó apám,
almát szed a néném.

Weöres Sándor

8. Csoportosítsd a néprajzi szöveg mondatait (egyszerű mondatok, alárendelő összetett mondatok, mellérendelő összetett mondatok, többszörösen összetett mondatok)!

A *lekvárfőző* a szilvaszedéssel kezdődött. A fákról leverték a *gömbejeg* szilvát, felszedték, az asszonyok *megmogolták*, vagyis kiszedték a magvát, és egy nagy rézüstben odatették főni. Közben persze állandóan *kavarni* kellett a *habaróval*, nehogy odaégjen. Ahol eladó lány volt, ott nem lehetett gond a kavarással, mert estefelé a barátnők mind összegyűltek, jöttek a fiúk is, és felváltva kavartak. Amikor már félig megfőtt a lekvár, tálakba szedtek ki belőle. Ezt hívták *ciberének*. Friss kenyeret sütöttek hozzá, azzal mártogatták. A lekvárfőzőbe zenészt csak ritkán hívtak. Énekeltek, viccelődtek, beszélgettek a fiatalok. A legények tréfából bedugták a füstlyukat, hogy a lányok prüszköljenek, köhögjenek a tűz mellett, csípje a szemüket a füst. Az ötvenes-hatvanas években az volt a szokás, hogy este a legények dinnyét loptak a kolhozmezőről a lányoknak. A fiatalok éjfélig maradtak fenn. Ha addig nem főtt ki a lekvár, akkor a szülők vették át a kavarást.

Móricz Kálmán: Nagydobrony c. monográfiájából

▲ 9. Szerkezetileg milyen mondatok alkotják a versrészleteket? Keresd meg a tagmondathatárokat! Írd ki a mondatokból a predikatív szószerveketeket!

Új rablói vannak a Nyárnak,
Csattognak az új héja-szárnyak,
Dúlnak a csókos ütközetek.

Ady Endre: Héja-nász az avaron

Az Úr Illésként elviszi mind,
Kiket nagyon sújt és szeret:
Tüzes, gyors szíveket ad nekik,
Ezek a tüzes szekerek.

Ady Endre: Az Illés szekerén

Fosztja az ősz a fákat, hűvösödik már,
be kell gyűjtani.

József Attila

Idejárnak szomszéd nádasokból
A vadlúdak esti szürkületben,
És ijedve kelnek légi útra,
Hogyha a nád a széltől meglebben
Petőfi Sándor: Az alföld
Reszket a bokor, mert
Madárka szállott rá.
Reszket a lelkem, mert
Eszembe jutottál...

Petőfi Sándor: Reszket a bokor, mert...

Erdő, mező, merre nézek
Egy nehéz, bús előérzet.
Hosszú árny kísért a réten;
Szél sohajt az erdőn, mélyen....

Vajda János: Sirámok

✎ 10. Írj fogalmazást nyári élményeidről. Fogalmazásodban használj egyszerű mondatokat, összetetteket (alá- és mellérendelő összetett mondatokat) illetve többszörösen összetett mondatokat!

A kötőszó az összetett mondatokban

A kötőszók mondatokat vagy mondatrészeket kapcsolnak össze. A mondatban nincs önálló mondatrészi szerepük, toldalékot nem kaphatnak.

A kötőszók, aszerint, hogy milyen mondattani viszonyt fejeznek ki, lehetnek **mellérendelők** és **alárendelők**.

A **mellérendelő kötőszók** mondatokat vagy mondatrészeket kapcsolnak össze. Ilyenek: **és, is, meg, de, mégse, hát, hiszen, hanem** stb.

*Dalos Eszti szépleány volt, **de** árva.*

(Arany János: Tengeri hántás)

Kifoszthatna engem,

***hisz** védekezni nincsen semmi kedvem...*

(József Attila)

Az **alárendelő kötőszók** csak mondatokat kapcsolnak össze. Ilyenek: **hogy, ha, mint, mintha, mert, mivel, bár, jóllehet, noha**.

Zavarva lelkem, mint bomlott cimbalom;

(Arany János)

*Fa leszek, **ha** fának vagy virága...*

(Petőfi Sándor)

Jegyezd meg!

A kötőszók előtt vesszőt teszünk. Kivétel az **és, s, meg, vagy** kötőszó, amely elé csak akkor teszünk vesszőt, ha tagmondatokat köt össze, vagy ha ismétlődik.

11. Bővítsd a következő egyszerű mondatokat mellérendelő összetett mondatokká! Milyen kötőszókat használtál?

Az emberek legalább a környezetüket védenék!

A fontoskodónak minden fontos.

Valamihez képest mindenki óriás.

12. Bontsd tagmondatokra a következő összetett mondatokat! Milyen nyelvi jelről ismered fel az alárendelő vagy mellérendelő összetett mondatokat?

Gyenge, setétedő nyári este volt, ahogy a szekér megállott a vastag, oszlopos, ócska kapu előtt. Vizsgáltam, hogy elég jó házban lakunk-e? A kapu elég jó volt, de az udvaron nagyon sok volt a gyerek, és mind idegen. Mikor a gyerekek odafutottak a szekérszörgésre a kapuhoz, ni egy ismerős! Pista visítani kezdett, hogy édesanyám, Zsiga!

Móricz Zsigmond: Életem regénye

- Írd ki azt a mondatot, amelyben mellérendelő szó szerkezet van!

13. Olvasd el a szöveget! Keresd meg a szövegben a kötőszókat! Csoportosítsd őket aszerint, hogy milyen mondattani viszonyt fejeznek ki! Mely kötőszók kapcsolnak össze tagmondatokat és melyek mondatrészeket? Elemezd a mondatokat szerkezetük szerint!

Mindennap hűvösebbre vált már az egek sírása, és fonnyadozott a fák reménye. Hallgató hálával, örömeiket ölelgetve szorgosan takarodtak a népek az őszhatárról. A visszatekintő nap fényében itt is, ott is szekérre hajítva megvillant egy-egy búzakéve, mint örömet hirdető életdobogás. A nap megcsókolta a földet, és visszakérte a világosságot, hogy gondját viselje éjszakára, és jó reggel sok örömmel visszahozza. A zsindeyes házak tetején és összeboruló lombok között towarezgett a harang estéli szava: megkereste és maga köré gyűjtötte a szíveket. Aztán nyugodalmas jóéjszakát köszönt Isten a falunak.

Tamási Áron: Mikor az erdő ébred

14. Pótold a szöveg hiányzó kötőszavait a zárójelből (*amíg, és, ahol, és, mint*)! Állapítsd meg, hogy milyen mondattani viszonyt fejeznek ki!

A városka kőfallal volt kerítve, ... két kapuja mellett zömök bástyák őrködtek. Észak felé az égbe nyúló Kárpát kékes-zöldes köntösében kúszott az országút, ... egy világos szalag, ... elveszett a hegység hófödte kebelében. Dél felé nyájas völgyek, kerek halmok mutatkoztak, ... vadalmafák virágoztak, ... rózsaszínű bokrok között kolompoló nyájaikat terelgették a pásztorok.

Krúdy Gyula: A középkori város

▲ 15. Húzd alá az idézett verssorokban a predikatív szó szerkezeteket! Karikázd be a kötőszókat! Tagmondatokat vagy mondatrészeket kapcsolnak össze?

Vágyaimnak sólyomszárnya támadt,
S odahagytam őslakom s anyámat.

Petőfi Sándor: Távolból

Őrizz és védj, fehérítő fájdalom,
s te hősín öntudat, maradj velem.

Radnóti Miklós

A mélyben néma, hallgató világok,
üvölt a csönd fülemben s felkiáltok,
de nem felelhet senki rá a távol,
a háborúba ájult Szerbiából
s te messze vagy.

Radnóti Miklós: Levél a hitveshez

Húzódzkodj össze,
s rám ne haragudj.

József Attila

Állok az ablak mellett éjszaka,
S a mérhetetlen messzeségen át
Szemembe gyűjtöm össze egy szelíd
Távol csillag remegő sugarát.

Tóth Árpád: Lélektől lélekig

✂ 16. A következő szöveg egyszerű mondatait fogalmazd át úgy, hogy összetett mondatok legyenek!

Az őszi vigasságok közé tartoztak a szüreti multságok is. Tartottak látványos szüreti bált. A szüreti multsághoz lovas felvonulások tartoztak. A termeket, lugasokat szőlőfürtökkel ékesítették. Néhányan loptak a szőlőből. Nekik büntetést kellett fizetniük. Az ünnepséget tánc követte.

- Folytasd a szöveget összetett mondatokkal! Húzd alá a mondatokban a kötőszókat!

A mellérendelő összetett mondat

17. Olvasd el a versrészletet! Bontsd tagmondatokra az összetett mondatot, és figyeld meg a tagmondatok között viszonyt!

*És nőtt a gyermek, lángra lobbant
Meleg keblén az ifjúkor...*

(Petőfi Sándor: Jövendölés)

Azokat az összetett mondatokat, amelyekben a tagmondatok egymással egyenrangúak, **mellérendelő összetett mondatoknak** nevezzük.

A mellérendelő összetett mondat tagmondatai között **tartalmi** (logikai) **kapcsolat** van. Szerkezetileg **függetlenek egymástól**. Könnyen szétbonthatók egyszerű mondatokra.

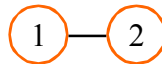
Leült az almafa alá, ¹ | kicsi mezei botját a térde közé fogta. ²

(Tamási Áron)

1. tagmondat: *Leült az almafa alá.*

2. tagmondat: *Kicsi mezei botját a térde közé fogta.*

A mondat ábrázolása:

A mellérendelő összetett mondatokban a tagmondatok összetartozását jelölheti **kötőszó**, de állhatnak a mellérendelő mondatok kötőszó nélkül is.

Elért az Ősz, és súgott valamit.

(Ady Endre)

*Háború van most a nagyvilágban,
Isten sírja reszket a szent honban.*

(Vörösmarty Mihály)

- Milyen kötőszót tehetnénk a második versrészletben a tagmondatok közé?

A mondatok tartalmi kapcsolata nem függ a kötőszótól, a kötőszó csupán a tagmondatok összetartozását emeli ki.

18. Bontsd tagmondatokra a szöveg mellérendelő összetett mondatait! Hogyan (kötőszóval vagy a nélkül) kapcsolódnak egymáshoz a tagmondatok?

És a brezinai völgy csendes azóta, kövér fűvét nem tapossa sem ember, sem állat; jönnek-mennek, a vadkörte meghozza gyümölcsét, meg elhullatja, a fa megnő és kiszárad, csak egy nagy fekete, négy-szögletű folt nem zöldül ki soha. Ki tudja, miért nem?

Mikszáth Kálmán: Az a fekete folt

▲ 19. A következő idézetekben kötőszó nélkül fordulnak elő a mellérendelő mondatok. Tudnál-e kötőszót tenni közéjük? Jelöld a tagmodathatárokat!

Ma már nyugodtan ejtem a neved ki,
ma már nem reszketek tekintetedre...

Juhász Gyula: Anna örök

Éjfél ütött egy régi falióra,
a lámpa fénye sápadt és beteg.

Wass Albert: Éjféli hangulat

Szilaj nótát füttyörésznek a szelek,
Lelkem, testem majd megveszi a hideg...

Petőfi Sándor: Hortobágyi kocsmásné...

Égig röpült a bűvös ének,
Lehozta a hír csillagát...

Petőfi Sándor: Jövendölés

✂ 20. A következő mondatpárokból alkoss mellérendelt összetett mondatokat! Milyen kötőszókat használtál?

Jó volna moziba menni. Ilyenkor már nem lehet jegyet szerezni.
Ajándékot vegyek az öcsémnek? Pénzt adjak neki a születésnapjára?
Délután szétnézek a városban. Holnap is ráérek dönteni.
Holnap dolgozatot írunk. Délután gyakorolnom kell.
Kaptam egy új farmert. A régi teljesen tönkrement.

A mellérendelő összetett mondat fajtái

A mellérendelő összetett mondat tagmondatai között hasonló kapcsolatok figyelhetők meg, mint a 8. osztályban. megismert mellérendelő szószerkezeteknél.

21. Idézd emlékezetedbe, mit tanultál a múlt tanévben a mellérendelő szószerkezetekről! Alkoss két-két mondatot a mellérendelő szószerkezetek valamennyi fajtájával!

A mellérendelő összetett mondatoknak tartalmi kapcsolatuk szerint **öt fajtáját** különböztetjük meg: **kapcsolatos, ellentétes, választó, magyarázó, következtető.**

- **Kapcsolatos:**

Kicsi híján ötven holdat tett ki az erdő, s mind igazi, jó bükkfa az egész. (Tamási Áron)

- **Ellentétes:**

*Matula ijedten kapott utánam, **de** nem lehetett akkor már engem megállítani... (Fekete István)*

- **Választó:**

***Vagy** lesz új értelmük a magyar igéknek,
Vagy marad a régiben a bús, magyar élet. (Ady Endre)*

- **Magyarázó:**

*Fölösleges dolog sütnie oly nagyon,
A juhásznak **úgyis** nagy melege nagyon. (Petőfi Sándor)*

- **Következtető:**

*Ez volt a legszínesebb magyarázat, **tehát** ezt hitték el.
(Mikszáth Kálmán)*

Jelölésük:

Kapcsolatos	1 — 2
Ellentétes	1 ↔ 2
Választó	1 ~ 2
Magyarázó	1 ← 2
Következtető	1 → 2

22. Alkoss 2-2 mondatot a mellérendelő összetett mondatok valamennyi fajtájával

23. Milyen tartalmi összefüggés van az alábbi mellérendelő összetett mondatok tagmondatai között?

Hagyjon kend föl, apjok, azzal a haraggal,
Hiszen ott kinn csak nem hagyhattam vesztére...

Petőfi Sándor: János vitéz

Már ég a lámpa, de még nem világít.

József Attila

Fürdik a holdvilág az ég tengerében,
Méláz a haramja erdő közepében:

Petőfi Sándor: Fürdik a holdvilág az ég tengerében...

Ülj egy sarokba, vagy állj félre...

Kosztolányi Dezső

▲ 24. Figyeld meg a következő mondatokat! Írd ki külön a mellérendelő összetett mondatokat, és külön azokat az egyszerű mondatokat, amelyekben mellérendelő szószerkezetek vannak!

1. Pusztá, füves helyeken kanyarodott az út, de mind gyakrabban sűrű erdőkön keresztül is. *(Kós Károly)*

2. Vajon nem magyar tüzérek vagy utászok gyakorló lövésztáborozása okozta-e a közeli becsapódásokat? *(Csere Tibor)*

3. Az éji pihenés nem tartott négy óránál tovább, a huszároknak rövid kürtbészlet után portyára kellett indulniuk. *(Csere Tibor)*

4. A sík vizeken egy kis szél járt, és a tocsogós, iszapos ruhában fájni kezdtem. *(Fekete István)*

5. A falusi ház nyitott ablakán keresztül már reggeliben muzsikát hallok és éneket. *(Tamási Áron)*

6. A halom gyomrából sós patak fakadt, s kereste útját kanyarogva az aljban. *(Csere Tibor)*

7. Száraz meleg nyár volt, de az udvaron mindig kellett sárnak lenni. *(Móricz Zsigmond)*

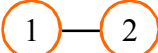
8. A jó tanuló udvariasan és végtelen megértéssel köhög. *(Karinthy Frigyes)*

A kapcsolatos mondat

A **kapcsolatos** mellérendelő összetett mondatban a második tagmondat **továbbfűzi** a megkezdett gondolatot vagy egy újabb mozzanattal **kiegészíti**, esetleg **fokozza** azt.

A kötőszó nélküli mellérendelő mondatokban a tagmondatok között a kapcsolat lazább, mint a kötőszós összetett mondatokban.

Én hallgatók, ¹| susog a hűs avar. ²| (Juhász Gyula)

Jelölésük:

Leggyakoribb kötőszavai:

- egyesek: **és, s, meg, is, sőt**;
- egyesek vagy párosak: **is, sem, se; is – is, sem – sem, se – se**;
- párosak: **nemcsak – hanem – is, hol – hol**.

Kigyúlt a víz alatt a tűz, és sűrűbb lett a parti fűz.

(Radnóti Miklós)

*Nemcsak érteni kell a nyelvtant, **hanem** be **is** kell gyakorolni.*

*Az ellenfelek kibékültek, **sőt** jóbarátokká lettek.*

A kapcsolatos mondat legfontosabb altípusait saját kötőszavaik alapján különböztetjük meg.

Az **egyszerű kapcsolatos viszonyban** a tagmondatok tartalma között *térbeli* és *időbeli* összefüggés van: kifejezhetnek egymásmellettséget, egyidejűséget vagy egymásutániséget. Ezért legtöbbször az **és** vagy az **s**, ritkábban a **meg** kötőszó jelöli, de gyakoriak a kötőszó nélküli kapcsolatos mondatok is:

A tanár leül, és maga elé teszi a noteszt..

(Karinthy Frigyes: A rossz tanuló felel)

Kiegészítő (hozzátoldó) kapcsolatos viszonyban a második tagmondat kiegészítést fűz az elsőhöz. Leggyakoribb kötőszava: **is, még.**

*Táskáját az asztalra dobta, kabátját **is** levetette.*

Az **ellentétes természetű hozzátoldást** a **nemcsak ... ha.. is** kötőszók jelzik.

*A skorpiók **nemcsak** szúrni, **hanem** harapni **is** tudnak.*

A **fokozó kapcsolat** esetén a második tagmondat az előző tagmondat tartalmának a fokozását fejezi ki. Kötőszava a **sőt**, amely gyakran az **is**-sel fordul elő:

*Futott, **sőt** úszott is a versenyen.*

25. Olvasd el, hogyan készítették régen Nagydobronyban a hímestojást! Utána válaszolj a kérdésekre, és végezd el a feladatokat!

A húsvéti hímestojás úgy készült, hogy nyers tojásra viasszal rárajzolták a mintát. Vízbe hagymahéjat tettek, és hozzá egy kevés piros festéket adtak. Felfőzték, és abba rakták a megrajzolt tojásokat. Kis idő múltán a tojást kiszedték a forró vízből, és melegen letörölték róla a viaszt. Hideg vízbe tették, majd megszáritották. A legelterjedtebb díszítés a tulipános, a rózsás, a lepkés és a *kacsabiris* (hóvirágos) volt. A lányok 50-60 hímestojást maguk festettek a húsvét előtti napokban. Nemcsak a fiúk kaptak belőle, hanem a kereszty gyermekek is egy-két párt a keresztszülőktől. Legtöbbször a kislányokkal küldték el, húsvét második napján, zsebkendőbe kötve.

Ez a szokás napjainkban is él, de most már más ajándékkal is kiegészítik a hímest.

Móricz Kálmán: Nagydobrony c. monográfiája nyomán

- Határozd meg a szöveg közlésfajtáját és stílusát!
- Írd ki belőle a mellérendelő összetett mondatokat, bontsd őket tagmondatokra, és karikázd be a kötőszókat!
- Állapítsd meg, milyen tartalmi kapcsolat van a tagmondatok között!

26. Tegyé! az alábbi mellérendelő összetett mondat tagmondatai közé egyszerű, majd fokozó kapcsolatos viszonyt kifejező kötőszót! Megváltottatta-e a mondatok stílusát a két fajta kötőszó! Olvasd fel a mondatokat hangosan, hangszíneddel érzékeltetve a stílusváltást!

1. Okos gyerek, ... jószívű is.
2. Tegnap vittem neki enni, ... a szobát is rendbe tettem.
3. Utolérte a rablót, ... le is fegyverezte.
4. Elfogadta a virágot, ... pusztit is kaptam érte
5. Fát vágott, ... még a kertet is felásta.

 27. Állapítsd meg, hogy az alábbi kapcsolatos mondatokban a második tagmondat továbbfűzi, kiegészíti vagy fokozza az első tagmondat tartalmát!

1. Valami sístergő zúgás közeledett felénk, és én feszült idegekkel kaptam fel a puskát. *(Fekete István)*

2. A hagyomány szerint a mongol pusztítást jóval megelőzőleg is jöttek be (Magyarország területére) kisebb kun rajok, sőt Anonymus szerint már a honfoglalók között is voltak kunok. *(Györffy István)*

3. Az út kanyarogva kapaszkodott fel a hegyre, és a lovak szaporán kaptattak rajta. *(Kós Károly)*

4. A hold éppen akkor lépett ki a Marmara tengerből, és rápiroslott a fejedelem fáradtan lecsüggesztett fehér fejére. *(Móra Ferenc)*

5. Csak a szemét kell lehunyni, s egyszerre otthon van a Mikes-portán. *(Móra Ferenc)*

7. A lövés moraja még ott bujkált a nádas mögött, és a héja máris felbukant újra. *(Fekete István)*

8. Némely szitakötő 40-nel cirkál, sőt hirtelen nekirugaszkodásai közben 55-65 km/óra sebességre is felgyorsít. *(A természet ABC-je)*

9. A hím farkasok nem csupán védelmezik családjukat, hanem húst is visznek a szoptató anyának és kölykeinek. *(A természet ABC-je)*

 28. Szerkessz az alábbi két egyszerű mondatból minél több kapcsolatos mellérendelő mondatot! A mondat szerkesztéshez használd a következő kötőszókat: és, is, is...is, se...se, nemcsak... hanem ...is!

Szép időnk volt. Jól éreztük magunkat.

- Mi a különbség a különféle kötőszókkal szerkesztett kapcsolatos mondatok jelentése között?

Az ellentétes mondatok

Az **ellentétes** mellérendelő összetett mondatokban olyan tagmondatok kapcsolódnak egymáshoz, amelyeknek tartalma között valamilyen **ellentét** (ellentmondás, szembeállítás) van.

A tagmondatok ellentétes tartalmát jelezhetjük kötőszóval vagy kötőszó nélkül.

Szüülőházam nem volt apám tulajdona, ¹ | de szülőföldben páratlan örökséget kaptam. ² | (Illyés Gyula)

Jelölésük: $\textcircled{1} \leftrightarrow \textcircled{2}$

Az ellentétes mellérendelő összetett mondatok **kötőszavai**: *azonban, ellenben, pedig, viszont, (nem) – hanem, de, ám, ámde, csak, csakhogyan, mégis, mégsem.*

Az idő áll örökké, de elmúlnak a renyhe népek. (Ady Endre)

A szobából minden bútort kihordtak, csak a nehéz szekrény maradt benn. (Németh László)

Az ellentét jellege szerint három fő típust különböztetünk meg: **szembeállító, kizáró, megszorító.**

1. A **szembeállító ellentét** esetében mindkét tagmondat tartalma igaz, de a két tartalom szemben áll egymással, anélkül, hogy egymás érvényét kizárnák vagy korlátoznák.

Kötőszavai: *azonban, ellenben, pedig, viszont, míg:* *Dél előtt esett, délután azonban kisütött a nap.*

2. A **kizáró** típusnál az egyik (rendszerint az első) tagmondat tagadó vagy tiltó, a második állító, emiatt csak az egyiknek a tartalma lehet igaz.

Leggyakoribb **kötőszava** a *ne(m) ... hanem:*

Nem a rózsza szúr; hanem a tövise.

Nem veszíteni akarunk, hanem győzni.

3. A **megszorító utótagú mellérendelésben** mindkét tagmondat igaz, de a második megszorítja, korlátozza az elsőnek a tartalmát.

Kötőszavai: de, ám, ámde, mégis, mégse(m), csak, csakhogyan:
Tudta a leckét, mégsem kapott jó jegyet.

29. Milyen típusú ellentét van az alábbi versrészletek összetett mondatainak tagmondatai között?

Őrizem az apám nyáját,
De nem hallom a kolompját.

Petőfi Sándor: A szerelem, a szerelem

Mit nekem te zordon Kárpátoknak
Fenyvesekkel vadregéynes tája!
Tán csodállak, ámde nem szeretlek...

Petőfi Sándor: Az alföld

Az ember éneklő torok,
csak néha horgasujjú szél
szorítja el a dallamot...

Ladányi Mihály: Dal

Szörnyű vendégoldal reng araszos vállán,
Pedig még legénytoll sem pehelyzik állán.

Arany János: Toldi

„... nem veszett ki szeme világa,
Hanem hogy ez volt sötétség országa.”

Petőfi Sándor: János vitéz

Ő ugyan subáját gondolta nehéznek,
Pedig a szíve volt oly nehéz szegénynek.

Petőfi Sándor: János vitéz

Ott tanult, pompás, fölséges karok,
Itt együgyű, de viharos dalok

Ady Endre: Az utca éneke

Jegyezd meg!

Sok esetben csak az utalószók, kötőszók segítségével dönthető el, hogy *megszorító ellentétes mellérendelés* vagy *megengedő alárendelt mondattal* van-e dolgunk

Például: *Beteg volt, mégis elment kirándulni* (mellérendelő, mert az első tagmondat soha nem tartalmaz kötőszót);

Noha beteg volt, (mégis) elment kirándulni (állapothatározói megengedő alárendelés, mert az alárendelt tagmondatban mindig van kötőszó).

Sok olyan közmondás van, amely – nyelvtani szempontból – ellentétes mellérendelő mondat. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a közmondásokban kifejeződő népi bölcsesség gyakran mutat rá az életben tapasztalható ellentmondásokra.

30. Figyeld meg, hogy a sokféle kötőszó közül melyik kapcsolja össze a legalkalmasabban a két ellentétes gondolatot. Írd le a közmondásokat, és pótolj a hiányzó kötőszókat!

1. Vízet prédikál, bort iszik.
2. A lónak négy lába van, megbotlik.
3. Egész nap dolgozik, mozdít semmit.
4. Hazugsággal végigmehetsz a világon, vissza nem jöhetsz.
5. A lovat nem ostorral, abrakkal lehet megindítani.
6. Könnyű sebet ejteni,meggyógyítani nehéz.
7. A szél a tölgyet ledönti, a náddal nem bír.

31. Az alábbi ellentétes mellérendelő mondatok tagmondatai kötőszó nélkül kapcsolódnak egymáshoz. Milyen kötőszót tennél közéjük? Állapítsd meg az ellentét típusát!

„...zúg, morog minenki,
Egy paraszt fiúval még sem áll ki senki!”

Arany János: Toldi

Nem mulatni megyünk, megyünk öldökölni.

Petőfi Sándor: János vitéz

Záporosó csak úgy szakad,
Fülemile csak dalolgat.

Petőfi Sándor: Ereszkedik le a felhő...

32. Olvasd el a közmondásokat és magyarázd meg a jelentésüket! Állapítsd meg a mellérendelő összetett monatok fajtáit, és határozd meg a tagmondatok közötti viszonyt!

1. A jó nem szorul örökségre, a rossz pedig nem érdemli.
2. Isten a gazda, ember a szolga
3. Először meg kell enni a kenyeret, s csak azután jön a bele.
4. A szó elrepül, az írás marad.
5. Könnyű a szó, nehéz a só.
6. Fenn az isten meg a mennykő, megfizet az mind a kettő.
7. A szorgalom vásznat sző, a lustaság időt tölt.
8. Nyáron csináltass szánt, télen szalmakalapot vegyél!
9. Két okos megérti egymást, két bolond összevész.
10. Sok a játészó, egy a nyerő.
11. Isten a fát sem teremti magában, muszáj párjának lenni.

▲ 33. Az alábbi mellérendelő összetett monatokból írd ki külön a szembeállító, kizáró, megszorító típusú ellentét tartalmazó mondatokat!

1. Az embernél az álcázás tanult magatartás, a vadon élő állatoknál viszont természetes védekezési mechanizmus.
2. Az állatokat leggyakrabban a színük rejtí el, de alakjuk és testtartásuk is fontos szerepet játszhat a rejtőzködésben.
3. A tigris az állatkertben már messziről feltűnik, ám természetes életterében sokkal nehezebb észrevenni.
4. A nászjáték idején bizonyos gyíkok izgatott „fekvőtámaszokat” csinálnak, míg a fácán, a páva és más díszes madarak káprázatos színű tollaikkal hivaikodnak.
5. A hurrikánok a tenger fölött, a tornádók viszont általában a szárazföldön születnek. A világ majd minden táján létrejöhetnek, de leggyakrabban Észak-Amerika középső síkságain söpörnek végig.

A természet ABC-je

✎ 34. Néha előfordul, hogy ellentmondás van az elhatározás és a cselekvés között. Saját tapasztalataid alapján írd néhány olyan ellentétes mellérendelő mondatot, amelyik a szándék és a valóság közötti ellentmondásra utal!

A választó mondat

A **választó** mellérendelő összetett mondatban a tagmondatok két **lehetőséget** tartalmaznak, és ezek közül kell vagy lehet választani. Ennek jelölésére használunk egyes és páros **kötőszókat**: **vagy, avagy, vagy – vagy, akár – akár**.

*Dobogott a földön lovak patkós lába, ¹
vagy tán a földnek dobbant meg a szíve... ²* (Petőfi Sándor)

Jelölése: $\textcircled{1} \sim \textcircled{2}$

A választó mellérendelő összetett mondatok **kizáró** vagy **megengedő** választást is kifejezhetnek.

1. A **kizáró választásban** csak annyi lehetőség van, ahányat a tagmondatok tartalmaznak, ezek közül kell az egyiket kiválasztani. Kötőszava a **vagy**, illetőleg a **vagy...vagy**: *Vagy befejezed a mosogatást, vagy kitakarítod a szobádat.*

2. A **megengedő választásban** a lehetőségek nem zárják ki egymást, s a beszélő számára is közömbös, hogy melyik jut érvényre. Kifejezhetjük az egyes **vagy**, illetőleg a páros **akár...akár** kötőszóval: *Megvárjalak holnap délután, vagy elmész egyedül edzésre?*

Akár a tojást a kőhöz, akár a követ a tojáshoz. (Közhiedelem)

Jegyezd meg!

Ha a **vagy** kötőszó halmozott mondatrészeket kapcsol össze, nem teszünk előtte vesszőt.

A páros **vagy...vagy** kötőszó második tagja előtt vesszőt teszünk.

35. Szerkessz három-három mondatot a **vagy...vagy**, illetve az **akár...akár** kötőszókkal! Mi a különbség a mondatok között? Fogalmazd meg a szabályt, hogy mikor használjuk a **vagy...vagy** és mikor az **akár...akár** kötőszót!

36. Mondatrészek között és tagmondatok között egyaránt lehet ellentétes, kapcsolatos vagy választó viszony. A következő mondatok közül melyek mellérendelő összetett mondatok és melyek azok, amelyek mellérendelő szószerkezetet tartalmaznak?

Kicsit hűvös, de kellemes idő van.
Még borús az ég, de már nem esik az eső.
Menjetek el sétálni, és közben vásároljatok is!
Vagy kristálycukrot, vagy kockacukrot vegyetek!
Most vagy délután menjünk?
Elmehetnétek most is, vagy talán előbb ebédeljetek.

▲ 37. Értelmezd és írd át az idézeteket a mai nyelvhasználat szerint!

Húzd alá a kötőszókat, és állapítsd meg a választó mellérendelő mondatok típusát!

... avagy megjutalmazzuk magunkat, avagy vitéz módon haljunk meg...

Zrínyi Miklós: Ne bánts a magyart!

... Avagy te engemet
Fiam mellé téssesz s elviszed fejemet,
Avagy én ezentúl kiontom véredet...

Mostan megnevelnünk kell az mi hirünket,
Avagy tisztességgel végeznünk éltünket...

Ez a' hely s ez az vár légyen dicsőségünk,
Avagy madár gyomra mi koporsóhelyünk.

Kérj hát tüle sok pénzt és gazdag kincseket,
... Avagy kérjed tüle ez várat, Szigetet...

Hadd töltsen ki rajtok haragos boszumat,
Avagy te magad is hozd el táborodat...

Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem

 38. Fejezd ki választó mondatokkal azt a gondolatot, hogy valamilyen tervedet minden körülmény között megvalósítod!

A következtető mondat

A **következtető** mellérendelő mondatban a második tagmondat olyan következményt, okozatot fogalmaz meg, amelynek előzménye, oka az első tagmondatban van kifejtve.

A következtető mellérendelés két tagmondata között ok-okozati viszony van: az első tartalmazza az okot, a második az okozatot.

*Ez volt a legszínesebb magyarázat, ¹ | **tehát** ezt hitték el. ² |*
(Mikszáth Kálmán)

ok (előzmény)

okozat (következmény)

Jelölésük: 1 → 2

A **következtető** mellérendelő összetett mondat **kötőszói**: *tehát, hát, így, ezért, ennél fogva, eszerint, ennek következtében.*

*Tegnap hívtál, **hát** itt vagyok.*

*Hideg volt, **így** csak rövid ideig várahoztam.*

A következtető mellérendelő mondat átalakítható magyarázóvá, és ez fordítva is igaz az okot megnevező magyarázó mellérendelő összetett mondatra.

*A szerencse forgandó,
ezért sohase add fel a reményt.*

*Sohase add fel a reményt,
ugyanis a szerencse forgandó.*

következtető

magyarázó

39. A fenti példa alapján alakítsd át a alábbi következtető mondatokat magyarázóvá!

1. Érdekelnek a nagyvilág eseményei, ezért gyakran internetezem.

2. Orvos szeretnék lenni, ezért sokat kell tanulnom.

3. A gyémánt keményebb az üvegnél, ezért üvegágót is készítenek belőle.

40. Állapítsd meg, milyen tartalmi kapcsolat van a szöveg mellérendelő összetett mondatainak tagmondatai között! Írd ki a következőket mellérendelő mondatokat, és húzd alá kötőszavaikat!

A kiskorú gyermek még kevéssé alkalmas a társulásra, ezért társágban is többnyire egyedül játszik. Utánoz felnőtteket, gyerekeket, így minden korosztálytól tanul valamit. Ismerkedik a környezetével, megfigyeli a természeti jelenségeket, sőt beszél is hozzájuk. Jellemző rá az önmagának is szóló, gondolatait megjelentető egocentrikus beszéd. A könnyen kezelhető természeti tárgyakat, homokot, leveleket, bogarakat játékszerként kezeli, átlelkesíti, képzelete csapongása szerint társít hozzájuk más természetű képzeteket. Utánzási ösztönétől vezérelve főként a felnőttek életének, tevékenységének egy-egy mozzanatát játssza el, ezért a pszichológusok ezt a korszakot a fantáziajáték korának nevezik.

41. Alkoss következőket mellérendelő mondatokat az alábbi kötőszókkal!

ezért, ennek következtében, eszerint, így, hát

- Alakítsd át a következőket utótagú mellérendelő mondatokat magyarázó mellérendelő mondatokká!

 42. Ugyanahhoz a tagmondathoz más-más tagmondatot fűztünk. Tedd ki a megfelelő kötőszót, és állapítsd meg az összetétel fajtáját!

A tavaszi szünetben kirándulni megyünk,

... az ősze tervezett kirándulás elmaradt.
... szeretnénk megismerni Kárpátalját.
... Munkács és Verecke az úticélunk.
... más közös programot is tervezünk.
... autóbust kell bérelnünk.
... később fogom megtartani a születésnapomat.
... időben be kell pakolnom a hátizsákot.

 43. Gyűjts olyan közmondásokat és szólásokat, amelyek szerkezetileg mellérendelő összetett mondatok!

A magyarázó mondat

A **magyarázó** mellérendelő összetett mondat két olyan, egymással **nem felcserélhető** tagmondatból áll, melyek kötőszóval vagy kötőszó nélkül kapcsolódnak össze.

Megkülönböztetünk okadó és kifejtő magyarázó mellérendelést.

Az **okadó magyarázó** viszony a következő utótagú mellérendelő mondat pontos ellentéte.

Az első tagmondat az okozatot tartalmazza, a másik tagmondat ezt magyarázza.

Kötőszavai: *hiszen, ugyanis, tudniillik, úgyis.*

*Fölnevelem szegényt, ¹ | **hisz** úgysincs gyermekem. ² |* (Petőfi Sándor)

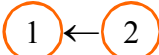
okozat

ok

A **kifejtő magyarázó** mellérendelésben nincs ok-okozati viszony, a második tagmondat csupán más szavakkal fejezi ki az első tartalmát, **értelmezi**, illetve **helyesbíti** azt.

Kötőszavai: *azaz, vagyis, illetve, mégpedig.*

Rágyújtottam a pipára¹..., | Azaz rágyújtottam volna. ² |
(Petőfi Sándor)

Jelölésük:

44. Allapítsd meg, milyen fajtájúak a magyarázó mondatok! Alakítsd át következtető utótagú mondatokká őket, és írd le! Milyen kötőszókat használtál!

1. A fahamú a szappan- és üveggyártás fontos alapanyaga, ugyanis kélumot tartalmaz.

2. A vízbe dobott vasdarab lesüllyed, hiszen a vas nehezebb a víznél.

3. A tücskök és szöcskék ciripelnek, azaz összedörzsölik valamely két testrészüket. *(A természet ABC-je)*

4. A galápagosi elefántteknősök köréből kerülnek ki Földünk legősibb állatai, ugyanis két-háromszáz évig élnek. *(Balázs Dénes)*

5. A madarászok egyes légykapók faji hovatartozását döntően a hangjukból állapítják meg, ránézésre ugyanis szinte lehetetlen megkülönböztetni őket egymástól. *(A természet ABC-je)*

45. Húzd alá a szövegben a magyarázó utótagú mellérendelő mondatok kötőszóit!

Hát kérem szépen.

Ez csak afféle lenyomat, ugyanis az én bizonyítványomat föl kellett küldeni a minisztériumba. Okvetlenül kérték, tudniillik tévedések történtek. Különben kiegészítő konferencia fog foglalkozni az esettel, hiszen az elírásokat feltétlenül orvosolni kell.

Ezt a kettést történelemből sem úgy kell érteni, azaz egészen más-képp kell felfogni. A fizikából meg hibás a beírás, ugyanis a tanár úr, elvesztvén a noteszét, nem emlékezett a feleleteinkre.

Most csak alá kell írni, tudniillik a nyomozás miatt erre még szükség lehet. És mostanában ne tessék bemenni az iskolába, a kaput kiemelték, nincs kapu.....

Karinthy Frigyes: Magyarázom a bizonyítványom c. írása nyomán

▲ **46.** Az alábbi verssorokban a tagmondatok összefüggését nem jelzi kötőszó. Állapítsd meg, hogy az idézetek összetett mondatai ellentétet, következtetést vagy magyarázatot fejeznek-e ki !

Még kér a nép, most adjatok neki!

Az alkotmány rózsája a tiétek,
Tövisait a nép közk vetétek;

(Petőfi Sándor: A nép nevében)

Még magasról nézvést
Megvolna az ország,
Werbőczi-utódok
Foldozzák, toldozzák.

(Ady Endre: Ül j törvényt, Werbőczi)

A tagmondatok közötti írásjelek

Mondanivalónk tagolása és pontos értelmezése végett fontos, hogy feltüntessük az összetett mondatok tagmondatainak a határát. Ezért a **tagmondathatárra** írásjelet kell tenni, akár van közöttük kötőszó, akár nincs.

A tagmondatokat legtöbbször **vesszővel** választjuk el egymástól.

Az összetett mondatokban a vesszőt fölcserélhetjük más írásjelekre. Ha a második tagmondatra különösen fel akarjuk hívni az olvasó figyelmét, a vessző helyett **kettőspontot** teszünk. Gyakran használunk kettőspontot a magyarázó vagy következtető mondatokban.

*Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élen, halnod kell.*

(Kölcsy Ferenc)

Vessző helyett **pontosvesszőt** teszünk a szorosabban összetartozó tagmondatok, mondattömbök határára:

*Küszöbön az ünnep, már csak néhány nap van karácsony estéig;
az emberek a könyvsátrak előtt tolonganak, ajándék könyvet keresnek.*

Jegyezd meg!

A mondatvégi írásjelet az alárendelő mondatban a **főmondat** tartalma, a mellérendelő mondatban az **utolsó tagmondat** tartalma határozza meg.

47. Mondatrészeket vagy tagmondatokat kapcsolnak össze az írásjelek és a kötőszók az alábbi versrészletben?

Konganak az elhagyott termék,
A bús falakról rámered
Két nagy, sötét ablak a völgyre.
(Ugye, milyen fáradt szemek?)

Örökös itt a lélekjárás,
A kriptá-illata és a köd.
Árnyak suhognak a sötétben
S elátkozott had nyöszörög.

(Ady Endre: A vár fehér asszonya)

48. Olvasd el figyelmesen a versrészleteket! Magyarázd meg az írásjelek használatát! Állapítsd meg az összetett mondatok fajtáját!

Hiába volt felhőbe-halt a lelke:
azért az erdő mégis észrevette.

Wass Albert: A nyár ment át az erdőn

Zengettük a jövő reményit,
Elsírtuk a múlt panaszát;
Dicsőség fényével öveztük
Körül a nemzetet, hazát:
Minden dalunk friss zöld levél
Gyanánt vegyült koszorujába.

Arany János: Letésem a lantot

Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!

Kölcsey Ferenc: Huszt

Délibábos ég alatt kolompol
Kis-Kunságnak száz kövér gulyája;
Deleléskor hosszú gémű kútnál
Széles vályu kettős ága várja.

Petőfi Sándor: Az Alföld

Ne nézz, ne nézz hát vágyid távolába:
Egész világ nem a mi birtokunk.

Vörösmarty Mihály:

Jegyezd meg!

- Mivel a mellérendelő összetett mondatok tagmondatai szerkezetileg nem függnék össze, gyakran hiányzik belőlük a kötőszó. A tartalmi kapcsolat így is nyilvánvaló.

Előttünk egy kis sík víz, ide vártunk valamit beszállni. (Fekete István)

- A tagmondatokat elválasztó vesszőt az **és, s, meg, vagy** kötőszó előtt is ki kell tenni:

Szeme kutatva meredt az árnyékok szövevényébe, s ekkor belül, a fenyvesben mozdult valami. (Fekete István)

▲ 49. Írd le a mondatokat és tedd ki a tagmondatokat elválasztó vesszőt! Nevezd meg a mellérendelés fajtáját! Keresd meg a mondatok között a kakuktktozást!

1. Akkor érkeztek a vár alá a királynak a Duna-Tisza közéről fogadott katonái s Vecelin úr sisakosan, páncélosan mustrálta őket kinn a mezőn.

(Kós Károly)

2. A hold világossága mind erősebb lett és Pista árnyéka mind rövidebb. (Fekete István)

3. Zsófi megszokta lassan a gerendában dolgozgató szuvakat és a petróleumlámpa nyugtalan fényében messze elvetődő árnyékát.

(Németh László)

4. De az ellenség megfáradt az átkelésben és így könnyű dolog volt lassítani a nyomulást. (Kós Károly)

5. Ekkor már sűrűn potyogtak kövér esőcseppek és egy sistergő villanás után megeredt a zápor. (Fekete István)

6. Az erdészsegéd megkerülte a tisztást és a másik oldalon csúszott a vén fához. (Fekete István)

7. Itt élt az apja sőt még a déd meg az ükapja is. (Fekete István)

8. A tábornok helyeselt hiszen ő adta ki a megtorló parancsot.

(Csere Tibor)

Jegyezd meg!

A három leggyakoribb ellentétes kötőszó az *azonban*, a *de* és a *hanem*. Mindegyiknek más a szerepe.

- Az **azonban** (fogalom után áll) szembeállít:
Dani kiabál, Julcsi azonban hallgat.
- A **de** megszorítja, korlátozza a megelőző tagmondat tartalmát:
*Összevissza járta a temetőket,
De nem lelt abban egy elátkozott lelket. (Arany János: Toldi)*
- A **hanem** ellentmond, tagadás után állít:
Nem siránkozni kell, hanem keresni kell a megoldást!

A költői nyelvhasználatban akadnak példák a két kötőszó felcserélésére:

*Örömet fizetnék,
hanem nincsen pénzem
(Petőfi Sándor: János vitéz).*

*Oh vajha nemcsak üres beszéddel,
De tettel mondhatnám el ezt!
(Petőfi Sándor: Sors, nyiss nekem tért...)*

50. Egészítsd ki a következő mondatokat a *de*, illetve a *hanem* kötőszóval, és magyarázd meg a kötőszóhasználatot!

1. Nem megyünk fel aへgyre, a völgyben maradunk.
2. Várnak bennünket, egyelőre nem mehetünk.
3. Ez volt a szándékom, nem tudtam megvalósítani.
4. Ne kerülgesd, vágj neki a sűrűjének.

▲ **51.** Az alábbi mondatok kötőszóinak használata hibás. Másolás közben javítsd ki, és írd le helyesen!

1. Múzeumlátogatás volt a program, de mi azonban moziba szerettünk volna menni.
2. Feljelentettük a zsebtolvajt, de viszont nem volt semmi bizonyítékunk.
3. Rosszul kezdődött a verseny, de végül azonban második lettem..
4. A testvérem február elején született, és én pedig február végén.
5. A terv jó volt, de sajnos azonban a megvalósításba hiba csúszott.
6. A fiúk fát gyűjtöttek, és a lányok pedig a kondér körül sürgölődtek.

52. Alakítsd át mellérendelő összetett mondatokká a következő egyszerű mondatokat úgy, hogy magyarázó, majd következtető mellérendelő mondatok legyenek!

1. Zárkózottságom miatt nehezen tudok társaságban feloldódni.
2. Nyílt, közlékeny természetem miatt könnyen tudok kapcsolatokat teremteni.
3. Rendszertelen tanulásom miatt nagyon sokat kell készülnöm a témazáró dolgozatokra.

Jegyezd meg!

Az **és** kötőszót ne használjuk se a szembeállító **pedig**, se a megszorító **de** helyett!

Helytelenek ezek a mondatok:

A kórházban a sebész végzi a műtété, és nem (helyesen: nem pedig) a belgyógyász.

A meteorológus jó időt ígért, és (helyesen: de) esett az eső.

- Ne helyettesítsük a *hanem*-et a *de* kötőszóval:

Ez nem érdem, de kötelesség (helyesen: ..., **hanem** kötelesség).

53. Állapítsd meg, mely kapcsolatos kötőszók helyénvalók az alábbi mondatokban! Írd át a helytelen mondatot helyesen!

Gabi ígért nekem egy könyvet, és másnap el is hozta.

Sanyi már régen ígér egy CD-t, és máig se hozta el.

Az apámnak holnapra tiszta ing kell, és nem lehet mosóport kapni.

Kezembe adta a krajcárt, s nagy hálálkodással eldöcögött. (*Móricz Zsigmond*)

Kint tombol a tél, és a szobában kellemes meleg van.

Mosolyogva közeledett, és egyszerre ajkára fagyott a mosoly.

A fenyvesben már ott ólálkodott az éjszaka, és sötét árnyékok nőttek a nagy fák hónaljából. (*Fekete István*)

▲ **54.** Javítsd ki az alábbi mondatok kötőszóhasználatában elkövetett hibákat!

Az iskola számítástechnikai szaktantermében a tanulók már tíz programot készítettek, és öttel pedig újévre készülnek el. Nem csupán a programozást, de a terveket is maguk készítették el, így a tervezésben segítenek nekik néha a tanárok is. Úgy a tanárok, mint a diákok örömmel végzik ezt a munkát. Egyesek a játékprogramokat, mások a tudományos programokat szeretik, de senki sincs azonban, aki ne szeretne a számítástechnikai szaktanteremben dolgozni.

Összefoglaló kérdések és feladatok

55. Válaszolj a kérdésekre!

- Mi a különbség az egyszerű mondat és az összetett mondat között?
- Mi a különbség a mondat és a tagmondat között?
- Mi a közös sajátosságuk a mellérendelő összetett mondatoknak?
- Sorold fel a mellérendelő összetett mondatok fajtáit!
- Jellemezd a kapcsolatos mondat altípusait!
- Mely típusokra osztható az ellentétes mondat az ellentét jellege szerint?
- Mi a szerepük a kötőszóknak az összetett mondatokban?
- Hányféle írásjel választhatja el egymástól az összetett mondat tagmondatait?
- Mi a különbség a *vagy...vagy* és az *akár...akár* kötőszóval kapcsolt választó mondat jelentése között?
- Mikor teszünk vesszőt az *és*, *s*, *meg*, *vagy* kötőszó elé, és mikor nem?
- Mire kell vigyázni az *azonban*, *de*, *hanem* kötőszók használatakor?

56. Írd ki a szövegből a mellérendelő összetett mondatokat, és állapítsd meg a mellérendelés fajtáját! Húzd alá a tagmondatok predikatív szószerkezeteit!

Énlaka felett, a Firtos lova hátán, lehajtott fejjel elaludt a Gondviselés.

A havasi faluk háta mögött az égnek egy zord gondolata beléhullott az erdők méhébe, s rá felzúgott a csend. S felébredtek a fák, a víz és minden ékessége a földnek.

A hegy alatti kicsi falut az álom kezéből kiszakasztotta a szél, s a Száraz Boda Izsákné háza fedele a nyugalommal együtt megimbolygott.

Kesergő szellemek jeget sírtak a fellegek hátán, s így hozza jégesőt a zivatar. (...)

Künn a fák tetejéig nyújtotta tüzes ujjait a villám, s övezte szikrázó fénnyel az őserő homlokát. Fű közötti bogárnak menekülés közben jégre tapadt az élete, s a pillangót virágon elkábulva érte a halál. A fejet hányó búzaszárak derékba tördöstek, s belőlük az édes nedv, mint drága, idétlen remény, kicsordult.

Tamási Áron: Tüzet vegyenek!

57. Sorold fel a mellérendelő összetett mondatok tagmondatai között leggyakrabban előforduló kötőszókat!

kapcsolatos:
ellentétes:
választó:
következtető:
magyarázó:

58. Határozd meg az alábbi mellérendelő mondatok fajtáit!

Hosszú árny kísért a réten,
Szél sohajt az erdőn, mélyen.
(Vajda János)

A gép forog, az alkotó pihen.
(Madách Imre)

Nem mondhatom el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek,”
(Karinthy Frigyes)

Öcséd örökségét, jól van, elfogadom;
S rá te vagy legméltóbb, tehát neked adom.
(Arany János: Toldi)

Ő ugyan subáját gondolta nehéznek,
Pedig a szíve volt oly nehéz szegénynek.
(Petőfi Sándor: János vitéz)

Egy nagy tivornyán borral, vérrel
Idéztem a halottakat,
S találkoztam vad Ond vezérrel.
Ady Endre

59. Állapítsd meg a mellérendelések fajtáját! Írd le a mondatokat, és húzd alá a kötőszókat! Milyen kötőszót tennél a harmadik és negyedik mondat tagmondatai közé?

1. Egyes madárfajok érzékelik a Föld mágneses terét, a polarizált fényt, az infravörös sugarakat, sőt a légnyomás legenyhébb változásait is.

2. A kutyák örömeiket törzsük ide-oda mozgatásával és farkcsóválással mutatják ki, de jókedvük tetőfokán akár hanyatt is dobják magukat.

3. Nappal sok madár a Nap segítségével tájékozódik, éjszaka a csillagok vezérlik őket.

4. A harcias, önvédelemre kész házimacska megmerevíti lábait, felgömbített hátán és farkán pedig felmereszti a szőrt.

5. A sáskák a potrohuk oldalán levő, kerek dobhártyákkal hallanak, míg a tücskök és szöcskék „füle” elülső lábukon helyezkedik el.

A természet ABC-je

60. Írd le külön a kapcsolatos és külön az ellentétes összetett mondatokat! Bontsd tagmondatokra őket, és állapítsd meg a közöttük levő viszonyt! Húzd alá a mondatokban a kötőszót! A kötőszó nélküli összetett mondatok tagmondatai közé milyen kötőszót tennél?

1. Egy kockás sálas férfi fölkelt, és zsebre tett kézzel, hosszan elnyújtott léptekkel sétálni kezdett a széksorok között.

2. A jegyszedőnő elhallgatott, majd kissé csodálkozva leszólt a sötétbe.

3. A jegyszedőnő kezét zsebre dugta, könyökét hártafeszítette.

4. Surrogás hallatszott a fal mellől, de jegyszedőt nem lehetett látni.

5. Vajas kenyeret húzott elő a zsebéből, beleharapott.

6. Pisszegtek, de azért nem hagyta abba.

7. Csönd lett, a jegyszedőnőt bámulták.

8. A jegyszedőnő a mozi vászna elé ült, és vajaskenyeret evett.

9. Walter éppen csak kidugta az orrát a frontra, és már otthon is volt.

10. A jegyszedőnő összekulcsolt kezét nézte, aztán lecsúszott a tekintete az emelvény porondjára.

Mándy Iván: Diákszerelem

 61. A vitában partnerünk meggyőzésére sokszor használunk mellérendelő mondatokat! Készülj fel meggyőző érvekkel egy olyan vitára, amelyen az élvezeti szerek (dohányzás, alkohol, kábítószer) ellen kell felszólalnod! Írj minél több hatásos mellérendelő összetett mondatot a megadott kötőszókkal!

és, nemcsak, hanem... is
azonban, de
vagy-vagy
hiszen, ugyanis
így, ezért

62. Fejezd be a mondatokat, illetve keresd meg az előzményt! Milyen mondatokat kaptál? Ábrázold a mondatokat!

János vitéz szerencsésen túlélte a hajótörést, de ...
A cseh vitéz össze akarta roppantani Toldi kezét, de ...
Az öreg halász messze távolodott a parttól, hiszen ...
..., de a cápák szétmarcangolták.
..., ezért elnyerte a királylány kezét.
..., hanem szép is.
..., vagy többé ne is lássalak!
..., vagy kezdheted előlről.

 63. Olvasd el a közmondásokat, és magyarázd meg a jelentésüket! Állapítsd meg, milyen viszony van a mellérendelő összetétel tagmondatai között?

Egy istened, de barátod több legyen.
A szavak oktatnak, a példák kényszerítenek.
Tetszik a tanács, de izzaszt a munka.
Az arany a tűzben tisztul, a pelyva megég.
Sok a tanácsadó, de nincs tanácsfogadó.
Szolga sokat halljon, de keveset valljon
Ne csak tudd a jót, hanem tedd is!
Ne szemeld másét, csépeled a magadét!
Az okos azt is elhallgatja, amije van, a bolond azzal is kérkedik, amije nincs.

Az esszé

Az **esszé** szó francia eredetű, *kísérletet, próbálkozást* jelent.

A Világirodalmi lexikonban ezt olvashatjuk róla: „Átmeneti műfaj a szaktudományi értekezés és a szépirodalom között; olyan értekezés, amely mondanivalóját szépírói eszközök igénybevételével fejezi ki.”

Röviden így foglalhatjuk össze az esszé főbb jellemzőit:

- Módszere a tudományos értekezés.
- Stílusa a szépirodalomhoz közelebb.
- Személyes hangvételű, a gondolatot nemcsak kifejtő, hanem sokszor megjelenítő írás.
- Egyszerre szól a szakmabeliekhez és a nagyközönséghez.
- Vitázó, harcos műfaj
- Nem törekszik megcáfolhatatlan bizonyításra, de rendelkezik szubjektív hitelességgel, láttató erővel. Egyszerre elemző és kommentáló.

A magyar irodalomban az esszének nagy hagyománya van. A gyökereit a 19. század második felében Gyulai Pálnál és Kemény Zsigmondnál találhatjuk meg. A 20. században a nyugatosok között kiváló esszéket írt Babits Mihály, a harmincas években pedig „esszéíró nemzedékről” beszélnek az irodalmárok. Idetartozott Halász Gábor, Szerb Antal, Bálint György, Cs. Szabó László, Illés Endre, Németh László.

Az esszé mint szövegtípus sok hasonlóságot mutat az értekezéssel, a tanulmánnyal.

Esszéíráskor a következő szerkesztési elvek követendők: **bevezetés, főrész, befejezés.**

A **bevezetés** tartalmazza az esszé célját, az érdeklődés felkeltését, előkészítve a szöveg értelmi és érzelmi befogadását.

A **főrész** érvek, cáfolatok, magyarázatok egymásutánja. A dolgozat írójának állításai a tételmondatok. Ez a kifejtő rész tartalmazhat példákat, hasonlatokat, szónoki, illetve költői kérdéseket (azaz kérdés formájában feltett állításokat).

Az esszé mondatszerkesztésében nagy szerep jut a **logikai kapcsolatoknak** (a kapcsolatos, ellentétes, következtető, magyarázó vagy választó mondatoknak).

A jó esszé a gondolatokat **tömören, képszerűen** (szemléletességre való törekvéssel, különféle stílus eszközök alkalmazásával), **árnyaltan** (a mondanivalóhoz illő nyelvi eszközök tudatos megválasztásával), a tartalomhoz és a szövegtípushoz illő **hangnemben**, szabatosan (a nyelvi elemek szabályos alkalmazásával) foglalja össze.

1. Olvasd el az alábbi esszérészletet, majd válaszolj a kérdésekre!

A jó esszéista: társas lény, s mint olyan a műveltség és az erkölcsiség, kora műveltségének és erkölcsiségének képviselője, az élet és a könyv összekapcsolója. Moralista, de nem prédikál, nem tanácsol, nem erőszakoskodik, hanem csak megfigyel, medítál, s a maga gondolatait és tapasztalatait iparkodik másoknak is átadni. Mindig az életből indul ki (nem annyira a kész művekből, inkább a változó dolgokból és emberekből), és mindig, akármilyen kerülővel, az élethez, annak szépítéséhez, hajlékonyabb alkalmazásához iparkodik.

A tudós ismereteinket bővíti; az írók nagy része szórakoztat, az esszéista arra tanít vagy maga példájával, vagy a maga választotta témával, hogyan harmonizáljuk különböző ismereteinket, életérzésünket és társadalmi helyünket.

Gyergyai Albert: Esszé az esszéről című írása nyomán

Kérdések és feladatok:

1. Jelöld meg a szöveg bekezdéseiben a tételmondatokat!
2. Gyűjtsd össze a jó esszéíró tulajdonságait!
3. Értelmezd az olvasmány „A tudós...” kezdetű utolsó bekezdését!
4. Milyen mondatfajták biztosítják az idézet logikai kapcsolatát?

2. Jellemezd a következő írást Gyergyai Albert fenti szövege alapján!

A tudat alatti nemzeti vonások legjobb megalapozója a néphagyomány, elsősorban játék- és gyermekdalaival. Ezekben van ugyan, ami közös Európa népeivel, de van különbség is. Látjuk a különbséget, ha tavaszi napokon nyilvános sétatereken megfigyeljük, hogyan veri bele magyarnak született gyermekekbe az idegen nevelőnő a maga nyelve és zenéje tudat alatti elemeit. Az ilyen gyermek váltott lelkű lesz, magyarul beszélni és érezni egész életében nem tud. Ha felnőtt, s családja révén vezető helyre kerül, nem érti a magyarnak sem nyelvét, sem lelkét. Nincs, aki a szülőket felvilágosítaná, mit követnek el gyermekük ellen: kirekesztik a nemzeti közösségből. A lélek alaprétegét nem lehet kétféle anyagból lerakni. Anyanyelve csak egy lehet az embernek, zeneileg is. Akit kettőben nevelnek, egyiket sem tudja. Aki tízéves koron alul idegen nyelvet tanul, csak összezavarja a nyelvek különböző szerkezetét, képalkotását. Mindenki tapasztalhatta, hogy tíz éven aluli nyelvtanulás elolvad, mint az első hó, azt később elülről kell kezdeni; csak a magyar nyelvtudás sebei maradnak utána. Akárhány példa van rá, hogy aki tízéves korán túl fogott nyelvtanuláshoz, megtanult több nyelvet és jobban, mint akinek a nevelőnő talán nem hagyott egyebet kiirthatatlan hibás nyelvszokásnál.

Kodály Zoltán: Zene az óvodában

3. Olvasd el Szabolcsi Bence írását, majd válaszolj a kérdésekre!

A hangszerek keletkezése

A lelketlen dolgok kezdtek megszólalni az emberek körül. Néha a felemelt hang, a kiáltás, vagy ami kibontakozik belőle: az ének, nem elegendő. Valami szerszámra van szükség, zörgő vagy ropogó szerszámra, mely a hangot megerősíti, vagy pótolja: csörgők, kagylók, fadarabok jó szolgálatot tesznek. Hányféle lármát lehet így előidézni! Csupa gyönyörűség, csupa izgalom, csupa titok. A lándzsát nemcsak szúrásra, az íjat nemcsak nyilak kiröpítésére lehet használni, hanem – mint a pálmárostot, mint a bambuszpálcát – fel lehet támasztani, ki lehet feszíteni, fel lehet peckelni, s akkor megütjük vagy megpendítjük, érdekes hangot ad; ha odvas fárönkre támasztjuk, még érdekesebben szól. Lám,

mennyi lehetőség! A bumeráng élesen süvít, és a hangját messzire hallani, de a kifűrt óriáskagyló és a bűgócsiga, ha megpörgetjük, még sajátosabb, sőt az üreges fatörzsek, kifűrt ágak, tőkhéjak, üres nádszarak még izgatóbb, még ijesztőbb vagy csábítóbb hangot adnak. A szellemeket az biztosan még jobban vonzza.

Ahol a törzsnek férfiak állnak az élén, ott olyan hókuszpókuszok, melyeknek még valami szerelmi jelentésük is lehet, tetszenek a legjobban, de vannak „anyajogú társadalmak”, ahol más, nőiesebb jelképek uralkodnak, s ott a hangszereket is ehhez az elvhez alkalmazzák. Itt jobban kedvelik a kifeszített rostot és sokféle fakorong, csont-ék vagy kölemez is fűszerelhető, s ezek más-más hangot adnak, egész sorba illeszkednek. Egy-egy lécre nemcsak egyetlen farostot vagy bélhűrt tudunk felfeszíteni, hanem négyet, ötöt, sőt tizet is – és ezek mind másképp s mégis hasonlóan szólnak. Mire eljutunk a csiszolt kőbaltáig, már egész sor ütő- és pengetőhangszerünk van, ismerjük a kürtöt, fuvolát, dobót, pánsípót és xilofont, s mire eljutunk a bronzig, felfedeztük a harangok, csöngettyűk és citerák készítésének titkát is.

És megtudtuk mindennekfelett, hogy a hang felemelkedésének és alászállásának külön rendszere van, hogy az ének többre képes, mint az egyszerű beszéd, s hogy a látható, tapintható világ felett különös, bármikor felidézhető varázslatként terül ki a zene világa, az emberi hang és a hangszer dallama.

Kérdések és feladatok:

1. Milyen közlésfajták keverednek a szövegben?
2. Milyen stílusjegyek utalnak arra, hogy a szöveg egy esszének a részlete? Melyek a szépirodalomra és melyek a szaktudományra jellemző megfogalmazási sajátosságok az írásban?
3. Keresd ki az érvelő szövegtípusra utaló stílusjegyeket!
4. Milyen összefüggés van a cím és a tartalom között? Adj más címet a szövegnek!
5. A mellérendelő összetett mondatok mely fajait találhatod meg az idézetben?
6. Keresd ki a szövegből a halmazott mondatrészeket! Jellemezd stilisztikai szerepüket!

▲ 4. Írj 2-3 oldalas esszét egy erkölcsi, magatartási jelenségről!

Szövegértés – szövegalkotás

1. Olvasd el kifejezően a szöveget! Állapítsd meg a szöveg közlésfajtáját és stílusát! Határozd meg a mű alapgondolatát! Elemezd a szöveg szerkezeti egységeit!

Nem akarok felnőni

– Anyu, én nem akarok felnőni – mondta Móni, égbék szemét anyjára emelte, kötényét babrálta, melyen egy sárga kacsa volt föl tartott fejjel.

– Nem akarsz? Hát mit akarsz? – nézett ki a mosogatásból az anyja, egy lábossal a kezében.

– Kicsi akarok maradni. – Elszántan nézett anyjára, a konyha kövén meredtek a kis cipők.

– Azt nem lehet. Mindenki felnőtt.

Móni bement a szobába, az ablakhoz állt. Az ablak előtt szürke, bizonytalan körvonalú fák álltak, a köd lassan beborította őket. Hatalmas ágaikkal olyanok voltak, mint elveszett, ormótlan emberek, akik dermedten nyújtogatják a karjukat. Aztán kihúzta a fiókot, nagy mély fiók volt, benne apró emberek, rózsaszín fejükből finom szálú haj meredezett ki. Egyik egy kis ládában feküdt, a másik egy nyitott gyerekházban. Ezeket rendezgette Móni, kiemelte az egyik babát, és a haját fésülte.

Anyja sokára jött be a konyhából. Vizes kezét a kötényébe törölte, megállt a gyerek fölött.

– És mit kell csinálni, ha felnőtt az ember?

– Nagy tekintettel nézett anyjára a kék szemű lány, vallatóan.

– Hát... dolgoznak, mosogatnak, építenek rendes házakat. Nézd, milyen jó lesz, ha rendes házakat tudsz építeni, ha felnőtt.

– És még mit csinálnak?

– Mondom. Szeretik egymást...

– Ahogy ti, apuval?

– Igen.

– És hogy szeretik egymást?

– Segítik egymást, nevelik a gyerekeiket.

– Nevelik – sokatmondóan, csöndesen mondta Móni ezt a szót, fejét lehajtotta. Megint a kis fióklakás felé fordult, nézte a babáit. – És hogy szeretik egymást?

– Nagyon.
 – Hogy kell azt csinálni?
 – Mondom... Egymásért élnek, házat raknak, mint te azt a kis lakást, és benne nevelik a gyerekeiket, jókedvük van, mindig muzsika szól... Táncolnak, moziba mennek.
 – Ez az egész?
 – Nagyon jó...
 – Dédelgetik egymást?
 – Kedvesek egymáshoz.
 – De dédelgetik egymást?
 – Hát már nem gyerekek, felnőttek.
 – És sose dédelgetik egymást?
 – De... Csak komolyabban. A szeretet olyan, mint a kenyér, adnak belőle egymásnak.

Móni a fióklakás felé fordult, nézte kis nyomorult babáit, ahogy hanyatt fekve aludtak a rózsaszín semmiségben. Meg kell mosni majd a Gréti haját. Meg egy cipő is kell a lábára, már elég hideg van. Majd egy harisnyát húzok egyelőre a lábára – gondolta. De aztán elfelejtette. Kenyér – gondolta. Adnak egymásnak belőle. Még sose láttam, hogy apa adott volna kenyeret anyunak. Anyja a másik szobában állt, nézte a köd mögött a fákat, olyanok voltak, mint az elveszett, ormótlan emberek, a tejszínű ködbe nyújtogatva karjukat. A szempillájára ráverődött a pára, sűrű lett a nézése. Móni nézte az anyját.

– Meg kellene csinálni valahogy, hogy ne nőjek fel. “ Móni az anyja háta mögé sompolygott, fölneézett rá.

– Hát pedig az jó lesz, nagyon jó... Meglátod, okosabb leszel, ügyesebb.

– Ti ügyesebbek lettetek?
 – Mi? Hát minden felnőtt ügyesebb, mint a gyerek.
 – Értem – mondta Móni. – És apa miért nem jön?
 – Hát szokott jönni. Csak nagyon sokat dolgozik.
 – Azért jöhetne is.
 – Majd jön, ne félj. És akkor játszik veletek, mesél...
 Mese – gondolta Móni, és lassan nőni kezdett, mint minden ember.

Gyurkovics Tibor

Kérdések és feladatok:

1. Adjátok elő a szöveget szereposztásban!
2. Milyen szerepe van a szövegben a következő kommunikációs funkcióknak és feltételeknek?
felhívás, érzelemkifejezés, kapcsolatteremtés, kapcsolattartás
3. Milyen szerepe van a szövegben a nyelven kívüli kommunikációnak?
4. Mi a kommunikációs célja az anyának és mi a lányának?
5. Milyen etikai problémákat vet fel a szerző írásában?
6. Véleményed szerint, milyen gondolatokat indítottak el az anyában a gyerek kérdései?
Mi indította a gyereket arra, hogy kérdéseit föltegye az anyjának!
- 7. Fejtsd ki írásban saját véleményed a művel kapcsolatban! Használj következtető és magyarázó utótagú mellérendelő összetett mondatokat is!
8. Írd ki a szövegből a mellérendelő összetett mondatokat és bontsd őket tagmonatokra. Figyeld meg, mi jelzi a tagmondathatárokat! Milyen tartalmi kapcsolat van a tagmondatok között?
- ▲ 9. Készíts vázlatot a szöveghez!
 - Az egyenes beszédet (dialógust) alakítsd át függő beszéddé, és mondd el a tartalmát tömören, a kislány nevében!

2. Olvasd el figyelmesen mindkét szöveget! Hasonlítsd össze őket! Mit vettél észre?

A gyerek

A gyerek ott állt a kapuban. A kerítésnek támaszkodott. Kék szeme volt a gyerekeknek, sötétkék. Mint valami nagy gömb úszott a szemhéj felett. Nézett a gyerek. Nézte az utakat a vasúti töltést, a távolabbi fákat kicsit fújta a szél. A gyerek összekulcsolta a lábait, pipaszárlábait egészen összekulcsolta. Térde előrebukott, közvetlenül a kis zöld szoknya alatt. Világoszöld mellénye is volt a szoknyához a gyerekek. Rajta apró sárga virágok. Azokat fogta, érintette a gyerek, vékony ujjai itt-ott berepedt körmei a virágokon futkároztak. Sötétkék szemével aztán az égre nézett a gyerek. Mit vár az égből? A felhők haragosan futottak, hajsoltan. Alóluk alig bukkant ki az ég sötét kékje. A gyerek megmozdult, leeresztette mind a két lábát a földre, kecskegida térde

most befelé állt. Az utakon nagy keréknyomok voltak. Készerűen, mélyen bevágva a földbe. A teherautók nagy gumikerekeinek szabályos sormintája vágódott a régi sárba. A gyerek a verebeket nézte, amik a sár szélén ugráltak. Fölkapkodták barna fejüket, ők is nézték a gyereket. Kis csőrüket a sárba ütögették. A gyerek elfordult. Könyökét vetette a kerítésnek. Aztán előbbi kis ujjával valami fényes görcsöt babrált az egyik lécs testében. Régi görcse lehetett ez a fának meg a gyereknek, mert fényesre érintette már az idő. A gyerek valahogy ebbe a görcsbe kapaszkodott. Biztonságot adott neki hogy várhat még. Nincs késő. Kicsit azt is jelentette, nincs soha késő. Távlatot, jövőt adott a gyereknek ez a görcs, a fa görcse, a várakozás görcse. A vasúti töltést nézte a gyerek. Álltak a sínek némán. Nem zengett semmi. Nem jött semmi. Nem szólt semmi. A verebek odább mentek. Csend volt a sínek felett. Az állomás mellett semmi mozgás. A jelzőlámpák sötétek. A gyerek messzebbre nézett óvatosan, mintha a balra kanyarodó útról bicikli bukkanhatna fel. Rajta ülhetne egy ember kissé meggörnyedve, komótosan hajtván a biciklit. A gyerek arra nézett, kezét a homlokához emelte, a haját eligazította. Lábát újra fölemelte, nekitámaszkodott egyik talpával a kerítésnek.

Nagy felhők futottak. Kicsit sötétedett, de az idő fénye még tartotta magát, mint egy koszorú. A házak közti zegzugos utcákból a gyerekek szaladtak elő. A gyerekek nézték a gyereket. Állt, nekitámaszkodva a kerítésnek, ujjával megszokott görcsét kereste. Piros labdával szaladtak a gyerekek.

– Nem jössz játszani? – kérdezték a gyereket. Egyikük még föl is dobta a labdát, mintha csak mutatná, milyen szép. A gyerek nemet intett a fejével.

– Hagyjátok, gyertek “ kiabálták a gyerekek. Futottak a töltés melletti nagy rétre, ahol két rozzant kapu állt. – Biztos az apját várja.

A gyerek elnézett a fák felé. A szél megmozgatta fonnyadt nagy testüket. A gyerek kicsit megborzongott. Leeresztette a lábát a földre. Megrúgott egy kis földcsomót a gyerek. A gyereket nézték a kicsit odébb ugráló verebek, aztán elröppentek. A gyerek nézte, hogyan verődnek szét a verebek, mint valami fekete patron, a levegőben. Kicsit zsvajoztak. Ezt nézte a gyerek. Meg az eget. Meg a földet nézte a gyerek. Az utakra fordította sötétkéék szemét, mintha egy bicikli jöhetne

rajtuk. A vasúti síneket nézte a gyerek, de nem rázkódott a levegő. A gyerek kicsit lejjebb húzta két karján a mellény ujjait. A zöld ruhában a gyerek kicsit fázott már. Tenyerén mégis nedvesség volt, a gyerek odatörülte a ruhájához. A gyerek haját fújta a szél, néhány szálat homlokába sodort. A gyerek nézte az utat meg csak a földet. Megsimította a ruháját a gyerek. A gyerek.

Az apám

A kapuban állok. A gyerekek a rétre szaladnak, nagy piros labdát dobna föl az égre, egészen fölszáll az égig. Megtanultam mindent. Számtanból osztás volt, és a kis környezet. A falu és lakói. Van bognár, két kovács, akik nagy kerekeket csinálnak a szekérre, két vendéglő és művelődésház. Ahol az ünnepély volt, apám hátul állt, és hallgatta, hogy mi énekelünk. Zöld szoknyában voltam, tőle kaptam. Mért állok a kapuban? Jó a szél, kicsit fújja a hajamat, nekidőlök a kerítésnek, ennyi az egész. A felhők milyen magasra szállnak, sose gondolnak arra, mi van az emberekkel. Apám azt mondta, a felhők a természet játéka. Dobja őket ide-oda a szél, azok meg szaladnak. Milyen vicceseket mond. Most biztos, a vonaton utazik az apám, apám nagy barna ember, szemöldöke sűrű. Apám talán alszik a vonaton, mert fáradt. Apám azt mondta, tanuljak jól. Hát tanulok. Igyekezem. Azt szokta mondani apám, igyekezz. Igyekezem. Még a harisnyámat is kimostam, odatettem a kert kötelére. Apám szereti, ha igyekezem. Ha kimosom a harisnyámat. Apám azt szokta mondani, egy ilyen nagy lány már kimoshatja a maga harisnyáit. Apám tudja, mit kell tenni, ül a vonaton, és tudja. Nem hiszem, hogy beszélget valakivel apám, legfőljebb fontos dolgokról, a vasútról, az indiaiak helyzetéről, a fizetésről. Apámnak szép ruhája van. Barna kabát, meg egy jó nadrág. Nekem tetszik. Olyan jó tartása van az apámnak, kicsit meggörnyed, mint egy nagy úr. És ahogy cigarettát szív apám! Le a tüdőre. Kirobban a szájából a füst, mint valami mozdonyból. Kicsit kinyitja a száját, gomolyog a sűrű anyag. Aztán leejti az asztalra a kezét az apám. Haját hátrasimítja, ahogy a homlokába hull, nem akarom zavarni az apámat, újságot olvas, nagy híreket. Ezek a verebek a sár szélén, hogy ugrálnak! Apám szereti a verebeket. Szereti az állatokat apám. Azt mondja, az állatok lelke bennünk él, a

veréb pedig állat. Szentelen kis állat, de olyan élő, apám szereti a szentelenkedésüket. Legalább élnek, szokta mondani apám. A gyerekek a rétre szaladtak a nagy piros labdával. Földobják az égig. Apám szereti a labdát, régebben nekem is volt labdám, az apám vette. Elgurult valahová, majd megkeresem. Hogy hancúroznak a gyerekek, nevetgélnek, a labda után futnak. Apám azt mondta, vigyázzak a cipőre, nincs olyan sok pénz. Nem minden a pénz, szokta mondani apám, apám tudja, hogy én vigyázok a cipőmre.

Ha leszáll a vonatról az apám, biciklire ül. Apám jól biciklizik, olyan egyenletesen hajtja, azt mondja, az a fontos, hogy a lánc el ne szakadjon. Ha jobban hajtáná, talán el is szakadna. Majd ül a biciklin, két nyugodt karral fogja a kormányt, tartja, biztosan, kikerül minden követ az apám, elfordítja a kormányt az apám, ha jön valami mély út, kitér, egyensúlyoz az apám, a nyeregben biztosan ül. A verebek is elrebbennek az apám útjából. Sötétedik. Ha leszáll a vonatról, biciklire ül az apám, és egyenletesen hajtja. Bólint az apám az arra jövőknek, a faluban mindenki szereti az apámat. Ő is fejbólintással üdvözlí a többieket. Az út végén majd fölbukkan apám. Talán hoz is valamit. Cukrot, egy kis mellényt, mindenfélét szokott hozni apám. Az ég beborul. Nedvesek az ujjaim, nincs is már olyan meleg, de majd bemegyünk az apámmal a szobába, azt mondja: na, megvagy? “ és a kályhában kicsit fölragyog a tűz. Az apám tesz még egy darab fát a tűzre. Ha jön. Az úton fog jönni. A biciklin ül, csöndesen hajtja a kereket az apám. Rándít egyet a kormányon, és ideér. Még várok. Balról jön, ahol a lámpák egyesével kigyúlnak. A fényben fog jönni az apám, ha fölül a biciklire, nincs késő. Még nincs olyan késő. A harangok hatot vagy hetet harangoznak. Apám azt mondja, nem szoktak pontosan harangozni, lusták. Ha jön, azt fogja mondani az apám: na, ezek összevissza harangoznak. Leteszi a biciklit az apám, azt mondja: na, megvagy? A ház oldalához támasztja a biciklit az apám. Az *Apám*.

Gyurkovics Tibor

Kérdések és feladatok:

1. Fogalmazd meg mindkét szöveg témáját!
2. Határozd meg a közlésfajtájukat és stílusukat!
3. Határozd meg a két szöveget alaptulajdonságaik szerint!

4. Mely közlésfajták keverednek a szövegekben?
- ▲ 5. Készíts vázlatot a második szöveghez, és tömörítsd a tartalmát írásban, egyes szám harmadik személyben!
6. Az első szövegből írd ki a mellérendelő összetett mondatokat, és határozd meg, milyen tartalmi összefüggés van a tagmondatok között!
7. Keresd meg azokat a többszörösen összetett mondatokat, amelyekben csak mellérendelő tagmondatok vannak! Állapítsd meg, hány tagmondatból állnak ezek a mondatok, és hogyan kapcsolódnak egymáshoz!
8. Ahol lehet, az egyszerű mondatokból alkoss mellérendelő összetett mondatokat kötőszóval vagy kötőszó nélkül!
- ✍ 9. Állapítsd meg, hogy melyik szövegben van több mellérendelő és melyikben több alárendelő összetett mondat! Vajon miért?
- ✍ 9. Olvasd el kifejezően az alábbi szövegrészt, amelyet bevezetőnek szántunk. Folytasd a címben vázolt téma részletes kifejtését, és írd hozzá befejezést!

Az együttélés legfontosabb írott és íratlan szabályai

Az emberiség történelme során a társadalom kisebb-nagyobb közösségeit bizonyos parancsokkal, tilalmakkal próbálták rendszabályozni – Hammurabi törvényeitől mind a mai napig. De vannak íratlan szabályok is, melyek befolyásolják az emberi magatartást.

Az államok alkotmányukban fektetik le az állampolgárok alapvető jogait és kötelességeit, törvényben szabályozzák az életben felmerülő problémás ügyeket. A XX. században szükségessé vált az, hogy az ENSZ megfogalmazza és elfogadtassa az Emberi Jogok Nyilatkozatát. Ebben a legfontosabbak: minden emberi lény szabadon születik, egyenlő méltósága és joga van. Az emberek ésszel és lelkiismerettel bírván egymással szemben testvéri szellemben kell viseltessenek. Minden embernek joga van az élethez, a szabadsághoz, a személyi biztonsághoz, és a boldoguláshoz. Minden szabad, ami másnak nem árt. (Az írott szabályok megszegése általában büntetést von maga után, az íratlanok megszegését a társadalom ítéli el, esetleg kiközösíti.)

Jót, jól cselekedni, viselkedni tudni illik – szokták mondani. Az íratlan szabályok többségét már gyermekkorban a családban, az iskolában el lehet sajátítani.

(Folyóíratból)

Az alárendelő összetett mondat

1. Olvasd el a versrészletet, és bontsd tagmondatokra! Milyen viszony van a tagmondatok között?

*A tölgyek alatt
Szeretek pihenni,
Hova el nem hat
Város zaja semmi.
(Arany János: A tölgyek alatt)*

Biztosan észrevetted, hogy a versrészlet tagmondatai nem egyenrangúak, közöttük nemcsak tartalmi viszony van, hanem nyelvtani is. Tehát ez egy alárendelő összetett mondat.

Az alárendelő összetett mondat egy **főmondatból** és egy **mellékmondatból** áll. A tagmondatok **nem egyenrangúak**. Köztük nyelvtani és tartalmi viszony van. A főmondat mindig kiegészítésre szorul.

A mellékmondat fejti ki a főmondatból hiányzó mondatrészt. Erre utal a főmondatban elhelyezett vagy pótolható utalószó. A mellékmondatra a főmondatban hiányzó mondatrész kérdésével kérdezünk.

Mondatkifejtő szerepe szerint **alanyi, állítmányi, tárgyi, határozói és jelzői mellékmondatokról** beszélünk. A tagmondatok tartalmi összefüggését az **utalószók** és **kötőszók** mutatják meg. Az utalószó olyan mondatrész a főmondatban, amelyet a mellékmondat részletez. Ennek megállapításához a főmondatot mindig elemezzük mondatrészenként.

Az **utalószó** szófaja lehet:

- **mutató névmás:** *az, olyan, annyit stb.*
- **határozószó:** *ott, akkor, úgy, annyira stb.*

A **kötőszó** szófaja lehet:

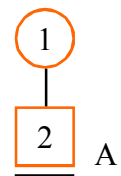
- **vonatkozó névmás:** *aki, ami, amely, amelyik, amilyen stb.*
- **vonatkozó értelmű határozószó:** *ahol, amikor, amiért .*
- **valódi kötőszó:** *hogy, mert, mint stb.*

A főmondatot ○-rel, a mellékmondatot □ -tel jelöljük. Az ábrákba beírjuk számmal a tagmondatok sorrendjét, a mondatrendet.

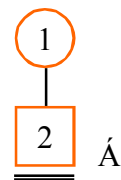
Az alárendelő összetett mondat arról a mondatrésztől kapja a nevét, amelyet a mellékmondat kifejt. Jelölése is erre utal.

Az alárendelő összetett mondatok típusai:

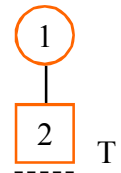
1. Alanyi mellékmondat

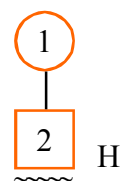
2. Állítmányi mellékmondat

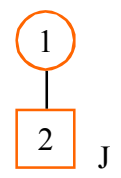
3. Tárgyi mellékmondat

4. Határozói mellékmondat

5. Jelzői mellékmondat

Az alárendelő összetett mondatot a következő sorrendben elemezzük:

1. Először megállapítjuk a tagmondatok számát.

1.

2.

Az is tolvaj, | aki az emberek bizalmát meglopja.

2. A tagmondatok tartalma és nyelvtani viszonya alapján megállapítjuk az összetétel fajtáját. Esetünkben a tagmondatok nem egyenrangúak, az első kiegészítésre szorul. Erre mutat az *az* utalószó, tehát ez a főmondat.

1. FŐMONDAT 2. MELLÉKMONDAT

Az is tolvaj, | aki az emberek bizalmát meglopja.

3. Ezután következik a főmondat elemzése mondatrészek szerint. Nagyon fontos tudnivaló, hogy a főmondatban lévő utalószó mindig megmutatja, melyik mondatrészt fejti ki a mellékmondat. (Ha esetleg nincs a mondatban, akkor célszerű pótolni.)

1. FŐMONDAT 2. MELLÉKMONDAT

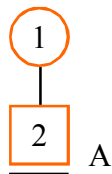
Az is tolvaj, | **aki az emberek bizalmát meglopja.**

Ki tolvaj? → aki az emberek bizalmát meglopja.

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *az*

A 2. tagmondat **alanyi mellékmondat**, kötőszava: *aki*

4. Az elemzés után ábrával szemléltetjük a tagmondatok közötti összefüggést.

2. Jelöld a mondathatárokat! Állapítsd meg, melyik tagmondat a főmondat és a mellékmondat!

Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra!
Aki mer, az nyer.
Ahol a bor az úr, ott az ész koldulni jár.
Ahogy veted ágyadat, úgy aluszod álmodat.

3. Alakítsd át a következő egyszerű mondatokat alárendelő összetett mondatokká!

Rémületében jéggé dermedt.
Késő estig takarítottam a lakást.
A dermesztő hidegben megbetegedett.
Megcsodáltam a virágzó almafát.
Lementem a boltba kenyeret venni.

▲ 4. Alakítsd át az alábbi alárendelő összetett mondatokat egyszerű mondatokká!

Az a kép tetszik, amit tőled kaptam.
Olyan kicsi a lakásotok, mint egy kalitka.
Annyi munkám van, hogy éjszakáig fogok dolgozni.
Amit te választottál, az a helyes.
Olyan munkát szeretnék, mint a tiéd.

5. Írd ki a szövegből az alárendelő összetett mondatokat! Jelöld a tagmondatokat!

Nagyon régi főzőedény a bogrács, ami minden földrészen, minden nép őstörténetében és mai néprajzában fellelhető. Különös nevezetességű, hogy a honfoglaló magyarok cserépbográcsot használtak. Annyira jellemző volt ez rájuk, hogy az ilyen régészeti leletek jelzik a legelső magyar szálláshelyeket. A cserépbogrács azonban hamar kiment a divatból. Később a bogrács közös lényege, hogy valamilyen fémből készül (vasból, rézből, bronzból). Füle van, amivel a tűz fölé akasztják, de valamilyen tűzhelyre is ráhelyezhető.

Alakja, mérete, fülének a kiképzése már végtelenül változatos, aszerint, hogy miből készül, mire használják...

Erdei Ferenc nyomán

Az alanyi mellékmondat

Az **alanyi mellékmondat** a főmondat alanyát fejezi ki mellékmondat alakjában. A főmondattal a megfelelő mondatrészhez tesszük fel az alany *ki?*, *mi?* kérdését, erre válaszol a mellékmondat.

A fő- és mellékmondatot kötőszó, vonatkozó névmás fűzheti össze. Előfordulnak olyan mondatok is, amelyekben egyik sem található.

- **Utalószói:** *az, azok; olyan, akkora, annyi*
- **Kötőszói:** *hogyan, ha, mint* stb.;
aki, ami stb.

Például:

Bizonytalan, milyen lesz a holnapi időjárás.

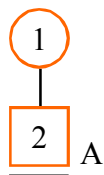
1. Bizonytalan (az), | 2. (hogyan) **milyen lesz a holnapi időjárás.**

Mi bizonytalan? → (hogyan) milyen lesz a holnapi időjárás.

A 2. tagmondat **alanyi mellékmondat**

A névszói állítmányt tartalmazó főmondathoz kapcsolódik az alanyi mellékmondat. A főmondatban nincs utalószó, a mellékmondatban nincs kötőszó.

Jelölése:

Következő példa:

Más korszak az, mit lelkem néha fájlal...

(Arany László: A délibábok hőse)

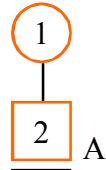
1. Más korszak az, | 2. **mit lelkem néha fájlal...**

Mi más korszak? → (az), mit lelke néha fájlal...

A 2. tagmondat **alanyi mellékmondat**

A főmondatban: *az* – utalószó, a mellékmondatban: *mit* – kötőszó

Jelölése:

6. Határozd meg az alárendelések fajtáját! Fejezd be a mondatokat!

Olyan a kedvünk, ...

Olyan velünk soha nem történhet, ...

Bölcs ember az, ...

Az a jó fej, ...

Azoké a jövő, ...

7. Jelöld a főmondatot és a mellékmondatot! Húzd alá az utalószókat, karikázd be a kötőszókat!

1. Az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért.

(Vörösmarty Mihály)

2. Az a nyelv egy nemzetnek, ami a napfény az eleven világnak.

(Kisfaludy Károly)

3. Nem mindig ember az, aki sorsot intéz... (Arany János)

4. Az nem lehet, hogy milliók fohásza

Örökké visszaszálljon rólad, ég! (Arany János)

8. Elemezd az alábbi mondatokat, s rajzold fel az ábrájukat!

1. Az kérdezhet, aki ott volt. 2. Ki korán kel, aranyat lel. 3. Majd elválík, hogy mi lesz belőle. 4. Csak az nem követ el hibát, aki nem dolgozik. 5. Aki mer, az nyer.

▲ 9. Jelöld az alábbi mondatok tagmondatait, és rajzold fel a szerkezetüket!

1. Csodálatos bölcs lenne az, ki ostobát józanságra tudna kényszeríteni. (*Euripidész*)

2. Aki békét óhajt, készüljön a háborúra. (*Vegetius*)

3. Elég a hazának az, ha mindenki elvégzi a maga dolgát. (*Epiktétosz*)

4. Nem város az, mi egy ember tulajdona. (*Szophoklész*)

 10. Egészítsd ki és ábrázold az alábbi mondatokat!

1. Az ember életében az a legfontosabb,

2. Nekem az a legfőbb kívánságom,

3. Az a kérésem,

4. Az lesz a jutalom,

5. Az a véleményem,.....

Az állítmányi mellékmondat

Az **állítmányi mellékmondat** a főmondat névszói állítmányát vagy az igei-névszói állítmány névszói részét fejezi ki mondat formájában.

A főmondat és az állítmányi mellékmondat szoros nyelvtani kapcsolatban van egymással. Mivel a névszói állítmány lehet főnév, melléknév vagy számnév, a főmondatban szereplő utalószó a névszó fajtájához igazodik.

- **Utalószoí:** *az, azé, olyan, annyi, akkora*
- **Kötőszói:** *aki, ami, amilyen, mint, hogy*

Például:

*Ami csak szépség s ami reménység,
Mind ti vagytok a Tisza körül.*

(*Ady Endre: Csák Máté földjén*)

1.

Ami csak szépség s ami reménység,

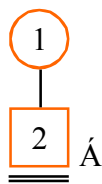
2.

Mind ti vagytok a Tisza körül.

A 2. tagmondat a főmondat, főnévi vonatkozó névmás vezeti be a mellékmondatot. A főmondatban az utalószó nincs kitéve.

Az 1. tagmondat **állítmányi mellékmondat**.

Jelölése:

11. Jelöld az alábbi mondatokban a tagmondathatárokat! Keresd meg a főmondatokat, és elemezd őket! Jelöld az utalószókat és a kötőszókat!

1. Amilyen az apja, olyan a fia.
2. Amilyen az „adjonisten”, olyan a „fogadjisten”.
3. Gyászolni annyi, mint életben maradni.
4. Mint aki árvizet szabadít fel, olyan a háborúság kezdete...
5. Olyan ember nincs a környéken, aki ezeket a fákat csemetefának látta volna. (*Krúdy Gyula*)
6. Becsületes az, aki másnak rosszat akar?
7. Nem az voltam én,
aki ma már vagyok. (*Juhász Gyula*)
8. Legyen olyan minden ember,
mintha Zrínyi Miklós unokája volna. (*Petőfi Sándor*)

12. Melyik a következő mondatok közül az állítmányi alárendelés? Bizonyítsd be! Jelöld az utalószókat és a kötőszókat!

Ritka az olyan irigy ember, aki mások szellemi képességeit irigyli.

Az irigy ember ritkán olyan, hogy mások szellemi képességeit irigyelje.

Olyan ritkán fordul elő, hogy egy irigy ember mások szellemi képességeit irigyli.

▲ **13.** Bontsd tagmondatokra az alárendelő összetett mondatokat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

Mint komor bikáé, olyan a járása,
Mint a barna éjfél, szeme pillantása...

Arany János: Toldi

Nagy munkát vállal az magára,
Ki most kezébe lantot vesz.

Petőfi Sándor: A XIX. század költői

Nem érez, aki érez szavakkal mondhatót.

Vörösmarty Mihály:

Illő, hogy urának ennivalót hozzon.

Arany János: Családi kör

✎ **14.** Jelöld az alábbi mondatokban a tagmondathatárokat! Keresd meg az utalószókat, és rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Annyi a gondom, hogy ki sem látszom belőle.
2. Az a sofőrünk, aki a busz mellett áll.
3. Ez a lakás olyan, amilyet kerestem.
4. Olyan volt, hogy kenyérre lehetett kenni.
5. Akkora a kára, hogy semmije sem maradt.
6. Amilyen a mosdó, olyan a törölköző.

A tárgyi mellékmondat

A **tárgyi mellékmondat** a főmondat tárgyát fejt ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek a tárgy kérdéseivel: *kit?, mit?, kiket?, miket?*.
- **Utalószói:** *azt, olyat, annyit, akkorát* stb.
- **Kötőszói:** *ha, hogy, aki, ami* stb.

A tárgyi mellékmondatos alárendelésnek a főmondatbeli állítmánya legtöbbször igei állítmány, ritkábban fordul elő igéből képzett névszói, igenévi állítmány.

A tárgyi mellékmondat ugyanúgy kifejezi, hogy mire irányul a cselekvés, mi az eredménye, min megy végbe, mint az egyszerű mondat tárgya. Ez a mellékmondatfajta nem áll olyan szoros kapcsolatban a főmondattal, mint az alanyi és az állítmányi.

Például:

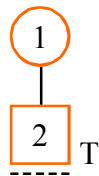
Szeretném, ha a tiédhez hasonló lenne a bizonyítványom!

1. Szeretném (azt), | 2. **ha a tiédhez hasonló lenne a bizonyítványom!**

Mit szeretnék? → ha a tiédhez hasonló lenne a bizonyítványom!

A 2. tagmondat **tárgyi mellékmondat**.

Jelölése:

A tárgyi mellékmondat a kötőszó elhagyásával is értelmes, önálló tartalmú mondat. Az alárendelésben a főmondat mindig tárgyas ragozású igei állítmány.

A főmondatban az utalószót nem mindig kell kitennünk. Néha a mellékmondat kötőszava is elmaradhat. Akkor is elhagyjuk a kötőszót, ha a hangsúly a mellékmondaton van: *Akarom: tisztán lássatok* (Ady).

15. Keresd meg a főmondatokat, és elemezd őket! Húzd alá az utalószókat, és karikázd be a kötőszókat! Ahonnan hiányzik az utalószó, tedd ki!

1. Amit nyer a réven, elveszíti a vámon.
2. Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.
3. Azt sem tudja, eszik-e vagy isszák.
4. Mit ész meg nem gyógyíthat, meggyógyítja azt az idő.
5. Nem tudom, hogy másnak e tájék mit jelent. (*Radnóti Miklós*)
6. Szeretném megcsókolni azt, aki elmegy. (*Ady Endre*)
7. Ez, amit lelkem most kíván! (*Arany János*)

16. Állapítsd meg az alábbi versrészletek tagmondatait, majd ábrázold a közöttük lévő viszonyt!

Ó, hogyha hinni tudnám mindazt,
mit érdemes még.

Radnóti Miklós

Szeretném, hogyha szeretnének.

Ady Endre

Én látok itt olyant, mit senki más...

Vajda János

Aktába írástok, miről álmodoztam...

József Attila

Tudom, sokat koplaltál...

Petőfi Sándor

Mi vagyok én neked, most már tudod...

Vajda János

17. Írd ki a szövegből a tárgyi mellékmondatokat tartalmazó alárendelő összetett mondatokat! Állapítsd meg a tagmondatok sorrendjét, jelöld az utalószókat és a kötőszókat! Ahol hiányzik az utalószó, tedd ki!

Egyik bírálóm, még régen, szememre vetette, hogy prózai írásaimban sok a kérdőjel. Elbeszélés és gondolkodás közben úgy támaszkodom rájuk, mint rossz lábú ember a kampósbotjára.

Szellemesnek és érzékletesnek találtam akkor ezt az észrevételt; meg is szorongattam érte a kezét.

Ma már üres ötletnek tartom.

Főként, mióta látom, hogy nemcsak az én írásaimban, de másokéban is egyre kevesebb a görcsbe rándító kérdés. Közömbös vesszők, pontok, pontosvesszők s panaszos felkiáltójelek számúzték a kérdőjeleket.

Egyúttal mintha mást is számúzték volna. Mindenekelőtt azt az izgatottságot, feszültséget, melyet csakis életbe vágó kérdések válthatnak ki, és tarthatnak izzó állapotban. Mert kérdezni, rákérdezni, sőt kételkedni a legritkább esetben jelent tudatlanságot, inkább azt, hogy a kérdező számtalan helyről várja a válaszokat. Aki kérdez, számít mások részvételére, bízik bennük olyannyira, hogy még a segítségüket is igényeli. Aki kérdez, összefogásra buzdít, tanácskozássra...

Csoóri Sándor

- Keress a szövegben olyan alárendelő mondatot, amelynek alanyi mellékmondata van!

▲ 18. Keresd meg az idézetekben a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold fel a mondatok ábráját!

Ki látja, hogy könnyem mint morzsolom szét.

Kosztolányi Dezső

Nézzétek: napba törtetően

Mint épít büszke kupolát...

Juhász Gyula

S mégis megkérdem tőletek:

Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?

Ady Endre

A határozói mellékmondat

A **határozói mellékmondat** a főmondat határozóját fejezi ki mellékmondat alakjában.

Annyi határozói mellékmondatot ismerünk, ahányféle határozó van az egyszerű mondatban.

A főmondatban az utalószó általában határozószó szokott lenni.

Kötőszói: *hogy, mert mivel, ha, hogyha, mint, bár, ámbár, jól-lehet;*

aki, ami, amely ahol, ahonnan, amikor, amerre, stb.

Például:

Hol sírjaink domborulnak,

Unokáink leborulnak...

(Petőfi Sándor: Nemzeti dal)

1.

Hol sírjaink domborulnak,

2.

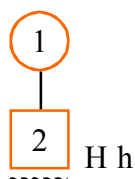
Unokáink leborulnak (ott)...

Hol borulnak le? → Hol sírjaink domborulnak.

A 2. tagmondat a főmondat, az utalószó nincs kitéve.

Az 1. tagmondat **helyhatározói mellékmondat**.

Jelölése:

19. Állapítsd meg, a példamondatok főmondatát és a mellékmondatok fajtáját! Jelöld az utalószókat és a kötőszókat! Ábrázold a mondatokat!

1. Úgy tetszett hirtelen, mintha biztató módon két meleg szem csil-
lámlott volna meg. *(Tamási Áron)*

2. Mesélj arról, hogy itt vagy velünk együtt. *(József Attila)*

3. Ő tett azzá, ami vagyok. *(Petőfi Sándor)*

4. És lenézett a nyugati ég alá, hol most tolta fel fejét egy fekete
felhő. *(Fekete István)*

A liba úgy vigyázott rá, mintha valami pesztonka volna...

(Mikszáth Kálmán)

5. A pap kocsisa aludt a kocsi alatt, amikor odaért. *(Fekete István)*

6. Lassan, egyenletesen evezni kezdett arrafelé, amerre a madár
körözött. *(Ernest Hemingway)*

7. Annyi a víz, a folyó, a patak, az ér, a csermely, hogy már el sem
lehet igazodni köztük. *(Végh Antal)*

8. Addig jár a korsó a kútra, míg el nem törik. *(Közhiedelmek)*

20. Írd ki a Tamási Áron novelláiból válogatott szövegrészekből a határozói
alárendelő mondatokat! Jelöld a kötőszókat és az utalószókat!

A falusi ház nyitott ablakán keresztül már reggeliben muzsikát hallok
és éneket. Úgy folyik a dal, mint futó nyári eső idején a patak: néha
megduzzadva, hogy elsodorja a madarak énekét és a harangszót; néha
pedig úgy finomkodik, mint holdvilágos estén a tücsök. *(Árnyas szü-
lőföld)*

Némelyik addig bújja a könyvet, amíg aszott bőrén keresztül a
hold világa. A másik megint buta marad, mint hetivásárba járó félszemű
pogácsás.

Hanem Bakk Lukács nem számítódik sem ide, sem oda, mert ő
egyedül állott a kerek földön, mivel a tudományát kebeliben hozta
magával a világra. *(Zeng a magosság)*

A mezei bogárkák immár a fűszálak tetejébe másztak, hogy búcsút
köszönhessenek a nyugvó napnak.... A falu úgy feküldt a maga hábo-
ríthatatlan csendjében, mint egy földre boruló hatalmas anyaszív...
(Keserű kenyér)

A helyhatározói mellékmondat

A **helyhatározói mellékmondat** a főmondat helyhatározóját fejezi ki mellékmondat formájában. Kérdései megegyeznek a helyhatározó kérdéseivel.

- **Utalószói:** *ott, oda, azon, abban, abból, az alatt* stb.
- **Kötőszói:** *ahol, amerre, ameddig, amiben, ami* stb.

Például:

*Ahol álltam, sárga fövény-szőnyeg
Volt terítve...*

(Petőfi Sándor: *A Tisza*)

1. 2.

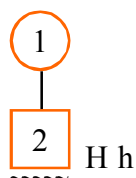
Ahol álltam, sárga fövény-szőnyeg
Volt terítve (ott)...

Hol volt terítve? → Ahol álltam.

A 2. tagmondat a főmondat, az utalószó nincs kitéve.

Az 1. tagmondat **helyhatározói mellékmondat**.

Jelölése:

21. Keresd meg az alábbi példamondatokban a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Ahol nincs, ott ne keress!
2. A vendégeink onnan érkeztek, ahol még sohase jártam.
3. Mélyebb zenei műveltség mindig ott fejlődött, ahol ének volt az alapja. (Kodály Zoltán)

4. ... megállt azon a tájon, ahol bent a fenyvesben durrant a puska.
(Fekete István)

5. És lenézett a nyugati ég alá, hol most tolta fel fejét egy fekete felhő. (Fekete István)

6. Nyári napnak alkonyulatánál
megállék a kanyargó Tiszánál,
ott, hol a kis Túr siet beléje... (Petőfi Sándor)

22. Alkoss négy helyhatározói összetett mondatot az alábbi utalószókkal és kötőszókkal!

oda – ahol
arra – amerre
onnan – ahonnan
ott – ahol

23. Írd ki a szövegből azt a mondatot, amely határozói mellékmondatot tartalmaz! Karikázd be a kötőszót! Milyen utalószót tennél a főmondatba?

Borsod megye nyugati oldalán, ahol a Bükk hegység beleolvad a Tisza menti síkságba, a magyarságnak egy érdekes népszigetét találjuk, a matyókat. Tarka viseletüket, de különösen színpompás hímzéseiket ma már az ország határain kívül is ismerik.

Köztudomás szerint a matyók Mezőkövesden élnek. Vannak azonban egybeült is matyók, akik több-kevesebb joggal viselik vagy tűrik ezt az elnevezést.

Györffy István: Alföldi népelet

- Elemezd a szöveg utolsó mondatát! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját, és ábrázold a mondatot!

▲ **24.** Másolás közben egészítsd ki a főmondatot helyhatározói mellékmondatokkal!

1. Ott jó, ... 2. ..., oda ne menj! 3. ..., ott ne keress. 4. A vonat onnan érkezik, ... 5. ..., ott szedünk virágot. 6. ..., amerre a legrövidebb az út. 7. Szívesen megyek oda, ... 8. ..., ott keresd.

Az időhatározói mellékmondat

Az időhatározói mellékmondat a főmondat időhatározóját fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek az időhatározó kérdéseivel: *mikor?*, *mióta?*, *meddig?*
- **Kötőszói:** *(a)mikor*, *(a)mióta*, *(a)meddig*, *(a)míg*, *(a)mire*
- **Utalószói:** *akkor*, *azóta*, *addig*

Például:

*Amióta megláttalak,
szebben süt a nap le rám.*

(József Attila: *Amióta...*)

1.

Amióta megláttalak,

2.

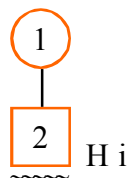
szebben süt a nap le rám(azóta).

Mióta süt szebben a nap le rám? → Amióta megláttalak.

A 2. tagmondat a főmondat, az utalószó nincs kitéve.

Az 1. tagmondat **időhatározói mellékmondat**.

Jelölése:

Az **időhatározói alárendelő** összetett mondatban a tagmondatok cselekvése időben különbözőképpen játszódhat le.

1. **Egyidejű**, ha a tagmondatok eseményei ugyanabban az időpontban mennek végbe.

Kötőszói: *mikor*, *midőn*, *miközben*, *mialatt*.

Például: *Miközben a frizura szárad, azalatt olvasgatok.*

2. Előidejű, ha a mellékmondat eseménye előbb megy végbe, mint a főmondaté.

Kötőszói: *miután, alig, alighogy.*

Például: *Miután elindultam, esni kezdett az eső.*

3. Utóidejű, ha a mellékmondat eseménye később megy végbe, mint a főmondaté.

Kötőszó: *mielőtt.*

Például: *Mielőtt elmész, zárd be a kaput!*

25. Alakítsátok át a szöveg mondatait úgy, hogy időhatározói alárendelések is le-gyenek benne!

Szent Teréz emléknapját (okt. 15.) sokfelé szüretkezdő napként tartották számon. Az északi borvidéken ekkor kezdték a szőlő szedését, a „terézszedést”, a Balaton-felvidéki szőlőhegyekben pedig szüretimulat-ságokat rendeztek.

26. Jelöld a főmondatot és a mellékmondatot! Tedd ki a hiányzó utalószót, és zárójelben írd a mondatok után, milyen kérdésre felel a mellékmondat!

1. Amikor az öreg király meghalt, az idősebbik fiára hagyta a trónt.

2. Amikor kevés a csapadék, a talajvíz akár több méterrel alacsonyabbra is visszahúzódhat.

3. Gyönyörű idő volt akkor, amikor a gyerekek megérkeztek a Balaton partjára.

4. Amikor a kender szára már nem törik, kiszedik az áztatóból.

5. Addig hajlik a vessző, míg gyöngye.

6. Jobb ízű a falat, ha mindnyájan esznek. (Arany János)

7. Szavuk sem igen van azalatt, míg esznek. (Arany János)

8. Amikor utoljára dédapám sírjánál voltam, már nagyanyám sem élt régen. (Fekete István)

27. Alkoss mondatokat az alábbi utalószó – kötőszó párokka! Határozd meg az alárendelés fajtáját!

akkor – mikor

addig – amíg

azóta – hogy

olyankor – amikor

 28. Alakítsd át az alábbi mellérendelő összetett mondatot alárendelővé:

- a) egyidejűséget kifejező időhatározóivá
- b) előidejűséget kifejező időhatározóivá
- c) utóidejűséget kifejező időhatározóivá

Megeredt az eső, elindultunk haza.

29. Elemezd az alábbi alárendelő összetett mondatokat!

1. Akkor megyek hozzá, ha majd otthon lesz. 2. Mielőtt elmentem hozzá, felhívtam telefonon. 3. Miután megérkeztem, küldtem egy táviratot. 4. Miközben a tévét néztem, csengettek.

 30. Jelöld a főmondatot és a mellékmondatot! Tedd ki a hiányzó utalószót, és mondd meg, mit fejeznek ki a kötőszók?

Mikor elhagytak,
Mikor a lelkem roskadozva vittem,
Csöndesen és váratlanul
Átölelt az Isten.

Ady Endre: Az Úr érkezése

Mikor már a szívedet is
valami bús érzés befonta:
szeptemberi szelek zenéjét
merengve hallgatod naponta.

Wass Albert: Két őszi vers

Mikor a vers fákad,
Egy pillanatra minden más megáll.

Wass Albert: A vers

Számhatározói mellékmondat

Az időféle határozók közé tartozó számhatározó mondatrészként nem annyira ritka, mint mellékmondatban kifejezve.

A **számhatározói mellékmondat** a főmondatban kifejezett cselekvés, történés vagy létezés gyakoriságát, ismétlődését fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek a számhatározó kérdéseivel: *hányszor?*, *hányszor?*
- **Kötőszói:** *ahányszor*, *valahányszor*
- **Utalószói:** *annyiszor*

Például:

*Könnyben úszik két szemem pillája,
Valahányszor gondolkodok reája.*

(Petőfi Sándor: Távolból)

1.

Könnyben úszik két szemem pillája,

2.

Valahányszor gondolkodok reája.

Hányszor úszik könnyben? → Valahányszor gondolkodok reája.

Az 1. tagmondat a főmondat, az utalószó (*annyiszor*) nincs kitéve.

A 2. tagmondat a **számhatározói mellékmondat**.

Jelölése:

1

2

H sz

31. Alkoss mondatokat az alábbi utalószó – kötőszó párokka! Határozd meg az alárendelés fajtáját!

annyiszor – ahányszor

annyiszor – valahányszor

ahányszor – annyiszor

valahányszor – annyiszor

A módhatározói mellékmondat

A **módhatározói mellékmondat** a főmondatban kifejtett cselekvés módját fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek a módhatározó kérdéseivel:
mi módon?, hogyan?
- **Utalószói:** *úgy, akként, anélkül*
- **Kötőszói:** *(a)hogyan, (a)mint, mintha*

Például:

...úgy éreztem, hogy létezésemet vonták kétségbe.

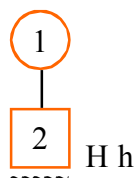
(József Attila: Curriculum vitae)

1. ...úgy éreztem, | 2. **hogy létezésemet vonták kétségbe.**

Hogyan éreztem? → **hogy** létezésemet vonták kétségbe.

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat a **módhatározói mellékmondat**.

Jelölése:

32. Pótoljátok a kötőszókat az alábbi mondatokban!

1. Úgy verj éket a kemény fába, ... a szemedbe ne pattanjon.
2. Úgy megijesztették, ... aratásig sem jó eszére.
3. Ki ... veti ágát, úgy alussza álmát.
4. Anélkül távozott, ... köszönt volna.
5. Úgy illant el hazulról, ... senki se látta.
6. ... ő is ennék, úgy mozgott szája. *(Arany János)*

▲ 33. Másold le a mondatokat, és zárójelben tedd ki a hiányzó kötőszókat!

Nézek vissza, mint a felhő
Áthaladt vizekre néz... (Arany János)

Eloszlik, mint a buborék. (Vörösmarty Mihály)

Beszéltünk erről, arról,
amint nyelvünkre jött. (Petőfi Sándor)

Hallom, mintha lenn a föld szíve dobogna.
(Arany János)

Szerelmed rámhull kerengve,
mint hulló nagy vadgesztenyelevél.
(Radnóti Miklós)

34. Alkoss mondatokat az alábbi utaló- és kötőszókkal! Határozd meg a mellékmondat fajtáját!

úgy – mintha	akként – amint
anélkül – hogy	úgy – hogy

 35. Olvasd el az alábbi szöveget! Ennek alapján fogalmazd meg és írd le, hogy mit kell betartanunk a vonaton utazás közben útitársainkkal szemben! A leírás folyamán használj minél több módhatározói alárendelő mondatot!

Az illetudó utas nem tolakszik, nem tipor, nem gázol át másokon. Előre engedi azokat, akik előtte érkeztek a megállóba, előre engedi a nőket és az idősebeket.

Bent a járműben, ha ülőhelyünk van, felajánljuk a hölgyeknek, az idősebbeknek és a gyerekekkel utazóknak. Kötelezően át kell adnunk a helyet a betegeknek, a kismamáknak, ilyen esetben még a nőknek is illik felállniuk és átadni a helyet. A kínálást csak akkor hárítsuk el, ha leszálláshoz készülődünk.(...)

A villamoson és az autóbuszon nem illik szemetelni. Tüsszentésnél, köhögésnél mindig tartunk kezünket, illetve zsebkendőnket a szánk elé.

Sokan szoktak könyvet vagy újságot olvasni utazás közben, ebbe nem illik beleolvasni. Lábunkat ne nyújtsuk ki keresztbe, mert akadályozhatjuk a mozgást. Ne könyököljünk mások vállára, fejére, kalapjára. Táskánkat, csomagunkat ne tegyük mások ölébe, de üres helyre se, mert szennyeződést rakhatunk oda.

(Balogh László: *Illemtan*)

Fok- és mértékhatározói mellékmondat

Ez a módféle határozók közé tartozó mellékmondat elég gyakori nyelvünkben.

A **fok- és mértékhatározói mellékmondat** a főmondat fok- mértékhatározóját fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek az fok-mértékhatározó kérdéseivel: *mennyire?, milyen fokban?, milyen mértékben?*
- **Utalószói:** *úgy, annyira, annyival, annál, (minél)*
- **Kötőszói:** *hogy, mint*

Például:

Oly nagyon szeretlek, hogy majd belehalok.

(Petőfi Sándor)

1

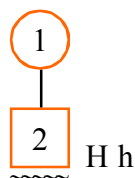
2

Oly nagyon szeretlek, | **hogy majd belehalok.**

Mennyire szeretlek? → hogy majd belehalok.

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat a **fokhatározói mellékmondat**.

Jelölése:

36. Keresd meg a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold fel a mondatok ábráját!

Olyan fekete a világ,
mint a kibérlett lelkiismeret.

Petőfi Sándor

De nem volt oly fényes ruhába',
Hogy be ne pillantson a szegény csárdába.

Arany János

...mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz.

Petőfi Sándor

Mennél csúfabb mélybe hull le szolgád,
Annál világosabb előtte orcád.

Babits Mihály

Úgy szeressen Isten, ahogy engem te.

Arany János

37. Jelöld a tagmondathatárokat az alábbi mondatokban, és ábrázold a tanult módon a tagmondatok viszonyát!

Gabi úgy fél ettől a kutyától, hogy nem mer bemenni az udvarra.
Ez a kabát annyival drágább a másiknál, amennyivel jobb.
Ugyanolyan jó autóm van, mint neked.
Annyira jó volt az előadást, hogy teljesen beleéltem magam.

▲ **38.** Alkoss mondatokat az alábbi utaló- és kötőszókkal! Határozd meg a mellékmondat fajtáját!

úgy – hogy
annyira – mint
annyira – hogy
annyival – hogy
annál – mint

Eszközhatározói mellékmondat

Az **eszközhatározói mellékmondat** a főmondat cselekvésének eszközét fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek az eszközhatározó kérdéseivel:
kivel?, mivel?, ki által?, mi által?
- **Utalószói:** *azzal, azáltal*
- **Kötőszói:** *hogy, aki, ami (ragosan vagy névutóval)*

Például: *Azzal álla bosszút, hogy csak fel sem vette.*

(Arany János)

1.

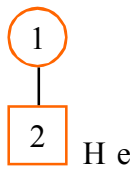
2.

Azzal álla bosszút, | **hogy csak fel sem vette.**

Mivel álla bosszút? → *hogy csak fel sem vette.*

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat az **eszközhatározói mellékmondat**.

Jelölése:

39. Alkoss mondatokat az alábbi utaló- és kötőszókkal! Határozd meg a mellékmondat fajtáját!

azzal – hogy

azzal – aki

azáltal – hogy

azáltal – ami

azzal – ami

▲ **40.** Egészítsd ki az utalószónak megfelelően a főmondatot!

Azzal ismerkedem meg, ...

Okosabb lettem azáltal, ...

A kiállításra azzal megyek el, ...

Azzal ültetem be a kertet, ...

 41. Alakítsd át és írd le az alábbi szöveg mondatait úgy, hogy minél több eszközhatározói alárendelő mondatot tartalmazzon! Rajzold fel a mondatok ábráját!

A számítógéprendszereknél a biztonságtechnika feladata, hogy azonosítsa az érkező személyt, és eldöntse, jogosult-e a belépésre. A személyazonosítás többféle módon történik: jelszó, illetve személyazonosító szám segítségével, azonosító tárgy használatával vagy biológiai jegyek alapján. A legújabb kísérletezők az ujjlenyomat használatát tekintik a legbiztonságosabbnak. Az ujjakon látható bőrreljzolatok sohasem változnak, átlagosan nyolcvan-százhusz helyen elágaznak vagy véget érnek, és mindenkinél más-más mintázatot mutatnak. Tíz-tizenkét azonos ujjreljzolatpont már perdöntőnek számít. Mind ez ideig még nem élt annyi ember a Földön, hogy két megegyező ujjlenyomat szülessen. Az Egyesült Államokban 2000 után efféle személyazonosító rendszerek bevezetését tervezik. Börszövet-hiányosságok miatt azonban minden tízezredik ember ujjlenyomatát nem lehet azonosítani.

Az okhatározói mellékmondat

Az **okhatározói mellékmondat** a főmondatban kifejtett cselekvés okát jelöli meg mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek az okhatározó kérdéseivel:
mi okból?, miért?
- **Utalószói:** *azért, amiatt*
- **Kötőszói:** *mert, mivel, hogy, minthogy, mivelhogy*

Például:

*Én is ezt a címet hazaviszem innét,
mivelhogy ez engem örökösen illet.*

(Arany János: Toldi estéje)

1.

Én is ezt a címet hazaviszem innét (azért),

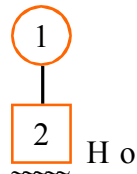
2.

| **mivelhogy ez engem örökösen illet.**

Mi okból viszem haza? → mivelhogy ez engem örökösen illet.

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat az **okhatározói mellékmondat**.

Jelölése:

42. Jelöld a főmondatot és a mellékmondatot, valamint a kötőszókat és az utalószókat! Ahol hiányzik, zárójelben pótdold!

1. Ne vessünk el semmit azért, hogy régi... (*Wesselényi Miklós*)

2. Csak azért hullott a könnyem, mert az orromat harapdosta a hideg.
(*Móra Ferenc*)

3. Csak édesanyámnak felhős itt a képe, mivel én jutottam talán az eszébe. (*Lévay*)

4. Kisleány szoknyája térdig föl van hajtva,
mivelhogy ruhákat mos a friss patakba. (*Petőfi Sándor*)

43. Elemezd az alábbi alárendelő összetett mondatokat! Rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Menj haza, mert sok a teendő.
2. Azért késett a busz, mert nagy volt a köd.
3. A teremben hideg volt, amiatt fáztam meg.
4. Azért ilyen nagy a forgalom, mert péntek délután van.
5. Ne nyugtalankodjon amiatt, hogy még nincsenek itt.

▲ **44.** Egészítsd ki a főmondatot okhatározói mellékmondatokkal!

1. Azért siettem,
2. Azért nevetünk,
3. Amiatt késtem,
4. Azért fázom,
5. Amiatt izgulok,

A célhatározói mellékmondat

A **célhatározói mellékmondat** a főmondatban kifejtett cselekvés célját jelöli meg mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek az célhatározó kérdéseivel:
mi célból?, miért?
- **Utalószói:** *azért, végett*
- **Kötőszói:** *hogya, nehogya, aki, ami*

Például: *Nem rest a bíróhoz menni,
hogya panaszát meghallgassák.*
(Arany János: *A fülemile*)

1.

Nem rest a bíróhoz menni (azért),

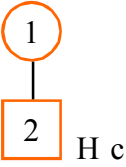
2.

| **hogya panaszát meghallgassák.**

Mi célból nem rest? → hogya panaszát meghallgassák.

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat a **célhatározói mellékmondat**.

Jelölése:

45. Írd le először az utalószós mondatokat, majd az utalószó nélkülieket! Milyen utalószót tennél a mondatokba?

1. Ágyomnak szólok, hogya a menyem is megértse.

2. Talán azért állott Gergely a lámpás világosságába, hogya Mecssey láthassa. (Gárdonyi Géza)

3. Azért vagyunk a világon, hogya valahol otthon legyünk benne.

(Tamási Áron)

4. Elváltunk, hogy ne lássuk egymást többé. *(Petőfi Sándor)*
5. Volnék kis pacsirta, hogy zenghetne dalom ... *(Arany János)*

46. Írj célhatározói összetett mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokka!

avégett – hogy azért – ami azért – hogy

47. Elemezd az alábbi alárendelő összetett mondatokat! Rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Visszamentem a szállodába azért, amit ott felejtettem.
2. Kimegyek a pályaudvarra azokért, akikkel együtt fogunk nyaralni.
3. Beiratkoztam a tanfolyamra, hogy gyorsabban tanuljak nyelveket.
4. Szorgalmasan tanultam, ezért kitűnő lett a bizonyítványom.

 48. Olvasd el az alábbi szöveget! Alakítsd át, majd írd le úgy, hogy az minél több célhatározói alárendelő összetett mondatot tartsa! Készítsd el a mondatok ábráját!

Elsőként beszéljünk a könyvről, hiszen az ismeretek fontos forrása, és hagyományos szerepe van a kultúra terjedésében. Sajnálatos, hogy manapság egyre kevesebbet olvasnak az emberek. Készen kapott történeteket néznek, hallgatnak, ami nem mozgatja meg a fantáziájukat és érzelmeiket. A televízió, a videó sajnos nagyon sok hívet szerzett, ezért ma a könyvek egyre inkább háttérbe szorulnak. Szomorú lenne, ha kikerülnének az érdeklődésünkéből.

Könyv sokféle létezik. Vannak tudományos, ismeretterjesztő, szépirodalmi, magas színvonalú, és sajnos kevésbé magas szárnyalásúak is. Ki kell tudnunk választani a számunkra értékeset és fontosat. (...)

Az olvasás sok nyomot hagy az emberben. Sokszor társalgási téma is lehet a legutóbb olvasott könyv. Olvassunk tehát rendszeresen, ha időnk engedi.

Vigyázzunk a saját és a kölcsönkapott könyvekre. Ügyeljünk arra, hogy a könyveink lapjai ne legyenek gyűröttek. Ne hajtsuk be a lap sarkát, ne hagyjuk nyitva, szétfeszítve. Használjunk könyvjelzőt.

(Balogh László: Illemtan)

Állapothatározói mellékmondat

Az **állapothatározói mellékmondat** a főmondat állapothatározóját fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek az állapothatározó kérdéseivel:
hogyan?, milyen állapotban?
- **Utalószói:** *úgy, ugyanúgy, anélkül, azzal*
- **Kötőszói:** *hogya, ahogya, ha, akár, mint*

Az állapothatározói alárendelő összetett mondatok utalószava leggyakrabban az **úgy**. Ez fordul elő többnyire a módhatározói alárendelő összetett mondatokban is. A mellékmondatok tartalmi elemzése segíti a mondatfajták pontos felismerését.

Például:

*Akár egy halom hasított fa,
hever egymáson a világ...*

(József Attila: Eszmélet)

1.

Akár egy halom hasított fa,

2.

hever egymáson a világ...

A 2. tagmondat a főmondat, az utalószó (*úgy*) nincs kitéve.

Az 1. tagmondat az **állapothatározói mellékmondat**, hasonlítást is kifejez. Kötőszava: *akár*.

Jelölése:

1

2

H áll

~~~~~

49. Jelöld az utalószókat és a kötőszókat az alábbi állapothatározói összetett mondatokban! Rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Ahogy eltátotta, úgy maradt az álla. *(Arany János)*

2. Egyszóval én e ligetecskét így is, ahogy van, szeretem.

(Arany János)

3. Ancsurka már hónapok óta volt a várban anélkül, hogy valami változás történt volna az állapotában. *(Krúdy Gyula)*

4. Úgy szép a lány, ha barna. *(Népdal)*

5. Úgy tanult Dani, hogy közben feküdt.

50. Írj állapothatározói összetett mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokkal!

úgy – ahogy

úgy – mint

anélkül – hogy

ahelyett – hogy

51. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait, valamint utalószóit és kötőszóit! Rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Azzal indulok el, aki a legszívesebben jön velem.

2. Azokkal társulnak, akik szerencsét hoznak.

3. A szabadidőmet azzal töltöm, akivel jól tudok beszélgetni.

4. Aki szívesen segít nekem, azzal megyek vásárolni.

52. Állapítsd meg az alábbi versrészletek tagmondatait, majd ábrázold a közöttük lévő viszonyt!

1. Úgy mentem el innen, mint kis gyermek. *(Petőfi Sándor)*

2. A ház alszik, holtan és bután.

Mint majd száz év után. *(Kosztolányi Dezső)*

3. Ottan némán, mozdulatlan álltam,

Mínta gyökeret vert volna lábam. *(Petőfi Sándor)*

4. Úgy maradt, mint a szedett fa. *(Vörösmarty Mihály)*

5. Mínta ő is ennék, úgy mozog a szája. *(Arany János)*

Társhatározói mellékmondat

Az **társhatározói mellékmondat** a főmondat társhatározóját fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek a társhatározó kérdéseivel:
kivel?, mivel?, kikkel együtt?
- **Utalószerzői:** *azzal, azokkal, olyannal, olyanokkal.*
- **Kötőszói:** *aki, ami* (ezek ragos és névutós alakjai).

A társhatározói és az eszközhatározói alárendelő összetett mondatok megkülönböztetését a mellékmondatok tartalmi elemzésével kell kezdeni, mivel mindkettőnél leggyakrabban –*val* ragos névmás az utalószerző.

Például:

Sajnos nem tudtam beszélni azzal, akivel kellett volna.

1.

2.

Sajnos nem tudtam beszélni azzal, | **akivel kellett volna.**

Kivel nem tudtam beszélni? → akivel kellett volna.

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószerzője: *azzal*. A 2. tagmondat a **társhatározói mellékmondat**, kötőszója: *akivel*.

Jelölése:

H társ

▲ **53.** Pótold a hiányzó kötőszókat a mondatokban! Állapítsd meg, melyik az eszközhatározói és melyik a társhatározói alárendelés!

Azzal segítesz, ... nem zavarasz.

Olyannal barátkozz, ... jót tanul.

Azzal vigasztalt a barátom, ... holnap engem is bevesznek a csapatba.

Azokkal játssz, ... betartják a szabályokat.

Azzal díszítette ki a szobáját, ... a barátaitól kapott.

... jól érzed magad, azzal menj sétálni.

Eredethatározói mellékmondat

Az **eredethatározói mellékmondat** a főmondat eredethatározóját fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek az eredethatározó kérdéseivel: *kiből?, miből?, kitől?, mitől?, kiről?*
- **Utalószói:** *abból, attól, onnan, annyiból.*
- **Kötőszói:** *hogy, aki, ami, amire.*

Például:

Abból indult ki, | hogy szándéka megvalósítható.

1.

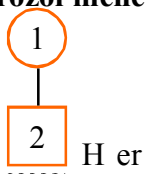
2.

Abból indult ki, | **hogy szándéka megvalósítható.**

Miből indult ki? → hogy szándéka megvalósítható.

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *abból*. A 2. tagmondat az **eredethatározói mellékmondat**, kötőszava: *hogy*.

Jelölése:

54. Bontsd tagmondatokra az alárendelő összetett mondatokat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

1. Akik a „megoldás” nélkül a könyvet csonkának érzik..., folytatást várok azoktól én is. (*Illyés Gyula*)

2. Főznek, sütnek abból, amit valahonnan, más faluból idehoztak.

(*Arany János*)

3. Azok közül való vagyok, akik reggelenként kiássák magukaz a fáradtság homokjából. (*Váci Mihály*)

55. Írj állapothatározói összetett mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó párokka!

abból – hogy
abból – amire
attól – aki
attól – ami
onnan – hogy

Eredményhatározói mellékmondat

Az **eredményhatározói mellékmondat** a főmondat eredményhatározóját fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek az eredményhatározó kérdéseivel: *mivé?, milyenné?, minek?*.
- **Utalószói:** *azzá, olyanná, olyannak, olyanra, akkorára, annak, arra.*
- **Kötőszói:** *hogy, aki, ami, mintha.*

Például: *Ollyá lettem,
mintha már földön se járnék.*

1.

Ollyá lettem,

2.

| **mintha már földön se járnék.**

Milyenné lettem? → mintha már földön se járnék.

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *ollyá*. A 2. tagmondat az **eredményhatározói mellékmondat**, kötőszava: *mintha*.

Jelölése:

1

2

H eredm

56. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait! Rajzold fel a mondatok ábráját!

Azzá válik kinek-kinek az ujja alatt, amit az éppen gyúrni akar.

(Mikszáth Kálmán)

Ő tett azzá, aki vagyok. (Petőfi Sándor)

Eredethatározói mellékmondat

Az **eredethatározói mellékmondat** a főmondat eredethatározóját fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek az eredethatározó kérdéseivel: *kiből?, miből?, kitől?, mitől?, kiről?*
- **Utalószói:** *abból, attól, onnan, annyiból.*
- **Kötőszói:** *hogy, aki, ami, amire.*

Például: *Abból indult ki, hogy szándéka megvalósítható.*

1.

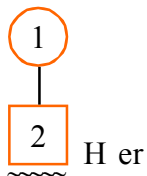
2.

Abból indult ki, | **hogy szándéka megvalósítható.**

Miből indult ki? → **hogy** szándéka megvalósítható.

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *abból*. A 2. tagmondat az eredethatározói mellékmondat, kötőszava: *hogy*.

Jelölése:

57. Bontsd tagmondatokra az alárendelő összetett mondatokat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

1. Akik a „megoldás” nélkül a könyvet csonkának érzik..., folytatást várok azoktól én is. (Illyés Gyula)

2. Főznek, sütnék abból, amit valahonnan, más faluból idehoztak.
(*Arany János*)

3. Azok közül való vagyok, akik reggelenként kiássák magukaz a
fáradtság homokjából. (*Váci Mihály*)

58. Írj állapothatározói összetett mondatokat az alábbi utalószó-kötőszó
párokkal!

abból – hogy
abból – amire
attól – aki
attól – ami
onnan – hogy

Eredményhatározói mellékmondat

Az **eredményhatározói mellékmondat** a főmondat eredmény-
határozóját fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek az eredményhatározó kérdéseivel:
mivé?, milyenné?, minek?.
- **Utalószói:** *azzá, olyanná, olyannak, olyanra, akkorára,*
annak, arra.
- **Kötőszói:** *hogy, aki, ami, mintha.*

Például: *Ollyá lettem,*
mintha már a földön se járnék.

1.

Ollyá lettem,

2.

| **mintha már földön se járnék.**

Milyenné lettem? → mintha már földön se járnék.

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *ollyá*. A 2. tagmondat az
eredményhatározói mellékmondat, kötőszava: *mintha*.

Jelölése:

1

2

H eredm

59. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait, valamint utalószóit és kötőszóit! Rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Alakítsd át ezt a helyiséget azzá, amivé akarod!
2. Egy gyerek nem mindig válik azzá, akivé a szülei nevelni akarják.
3. Azzá válik kinek-kinek az ujjá alatt, amit az éppen gyúrni akar.
(Mikszáth Kálmán)
4. Ő tett azzá, aki vagyok. (Petőfi Sándor)

Részeshatározói mellékmondat

A **részeshatározói mellékmondat** a főmondat részeshatározóját fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek az részeshatározó kérdéseivel:
kinek?, minek?, ki részére?.
- **Utalószói:** *annak, azoknak, annak a részére.*
- **Kötőszói:** *aki, ami (ragosan vagy névutóval), hogy.*

Például:

Annak szánta lányát, akit keble választ.

(Arany János)

1.

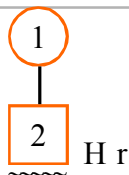
2.

Annak szánta lányát, | **akit keble választ.**

Kinek szánta lányát? → részeshatározói mellékmondat

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *annak*. A 2. tagmondat az részeshatározói mellékmondat, kötőszava: *akit*.

Jelölése:

60. Jelöld az utalószókat és a kötőszókat az alábbi részeshatározói összetett mondatokban! Rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Annak írom ezt a levelet, akiről tegnap meséltem.
2. Azoknak van a legtöbb kérdésük, akik a legtöbbet tudják.
3. A jó eredményt annak köszönhetem, hogy tanultam.
4. Sokat kell tanulnia annak, aki jó orvos akar lenni.

61. Írd le a mondatokat! Határozd meg a mellékmondatok fajtáját! Jelöld az utalószókat és a kötőszókat!

1. Lelkem kiszikkadt mezején pár szál virágot keresek annak, ki lelkem lelke. *(Babits Mihály)*
2. Szép a tavasz és szép a nyár is, ... annak, ki tűzhelyet, családot már végképp másoknak remél. *(József Attila)*
3. Kit ez a fény von be, annak este van. *(Babits Mihály)*
4. Már csak arra várok, hogy bealkonyodjék. *(Arany János)*

Állandó határozói mellékmondat

A főmondat állandó határozóját is kifejezhetjük mellékmondatokkal. Sok igénk, névszónk alkot állandó kifejezést ugyanazzal a raggal, névutóval. Az így létrejövő vonzat az alaptag és a meghatározó tag között állandó határozós szerkezetet alkot: *hisz valakiben, bízik valakiben, felel valakiért, ügyel valamire.*

Az **állandó határozói mellékmondat** a főmondat állandó határozóját fejezi ki mellékmondat formájában.

Utalószói: az *(mutató névmás és ragos vagy névutós alakjai alakjai)*

Kötőszói: *hogy, aki, ami.*

Például:

*Egész úton – hazafelé – azon gondolkodám:
miként fogom szólítani rég nem látott aníám.*

(Petőfi Sándor)

1.

Egész úton – hazafelé – azon gondolkodám:

2.

| **miként fogom szólítani rég nem látott aníám.**

Min gondolkodám? → állandó határozói mellékmondat

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *azon*. A 2. tagmondat az állandó határozói mellékmondat, kötőszava: *miként*.

Jelölése:

H állandó

62. Bontsd tagmondatokra az alárendelő összetett mondatokat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

1. Attól félek, hogy nem lesz elég időnk.
2. Zsuzsa arra gondol, akivel tegnap ismerkedett meg.
3. Nem bízom abban, hogy meg tudod csinálni.
4. Arra törekszem, hogy jó barátságban legyünk.
5. A pincér arra vár, hogy borravalót adj neki.
6. Ez a helyiség nem alkalmas arra, hogy irodának használjuk.

63. Keresd meg a főmondatokat, és húzd alá az utalószókat! Rajzold fel az alábbi mondatok ábráját!

1. Rá is áll könnyen, bár szabódik elébb. (Arany János)

2. Én csak egy kicsit csodálkoztam, hogy egy emberi láb ilyen is lehet. *(Örkény István)*
3. Megemlékezz, hogy vannak istenek. *(Vörösmarty Mihály)*
4. Esti fölfigyelt, hogy mégiscsak érik meglepetések.
(Kosztolányi Dezső)
5. Emlékszem, hogy több vagyok a soknál. *(József Attila)*

Hasonlító határozói mellékmondat

A **hasonlító határozói mellékmondat** olyan összetett alárendelő mondatban fordul elő, amelynek főmondatában közép fokú melléknév, számnév vagy hasonlítást kifejező melléknévi névmás, határozószó vagy módosítószó szerepel.

A hasonlító határozói mellékmondatnak is legtöbbször *mint* a kötőszava, de stilisztikai értelemben ez a mellékmondat nem fejez ki hasonlítást.

Például: *Jobb félni, mint megijedni.*

1. 2.
Jobb félni, | **mint megijedni.**

Az 1. tagmondat a főmondat, a 2. tagmondat a hasonlító határozói mellékmondat. A főmondat állítmánya közép fokú melléknév. Egyszerű mondatból kifejezve: Az ijedtségnél jobb a félelem.

64. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait! Rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Szébb az erdő, mint a mező.
2. Nincs jobb, mint a nyugalmas élet.
3. Több a hírnév mint az érdem. *(Arany János)*
4. Egy Isten sem gondolhatná szebben,
5. Ahogy én gyermekül gondoltam. *(Ady Endre)*

Összefoglaló gyakorlatok

65. Állapítsd meg, melyik az eszközhatározói és melyik a társhatározói alárendelés!

1. Olyanná válnak a gyerekek, amilyenné nevelik őket.
2. Abból származik a legtöbb félreértés, ha nem vagyunk őszinték egymáshoz.
3. Ő tett azzá, aki vagyok. *(Petőfi Sándor)*
4. Az egész öröm csak annyiból állott, hogy a faluban egy szép kis szőke lány volt. *(Petőfi Sándor)*
5. Abból baj lesz, ha sokat dohányzol.

▲ **66.** Írd ki a szövegből az alárendelő mondatokat! Húzd alá az utalószókat és karikázd be a kötőszókat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

Az emberi viselkedés tanulmányozása során egyre jobban megismerjük a beszédünket kísérő gesztusok jelentését.

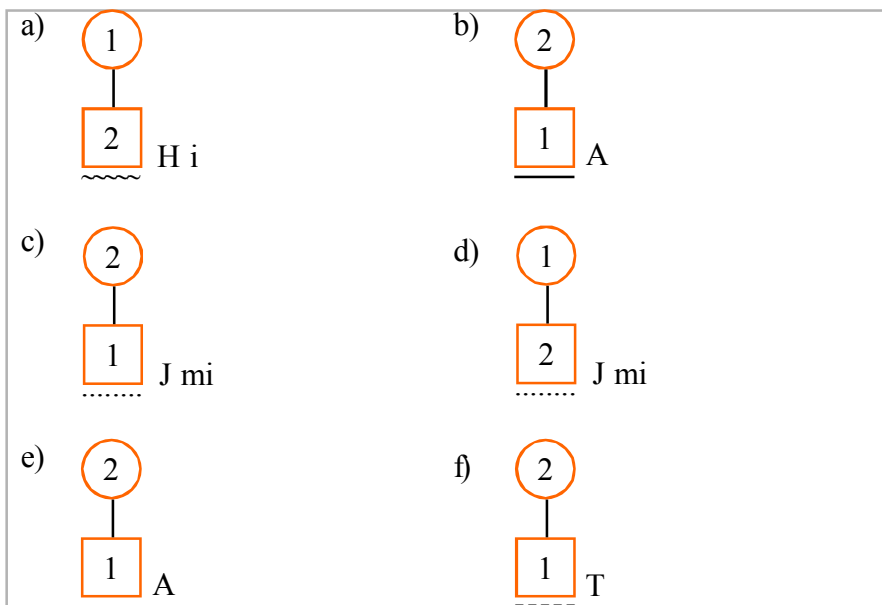
Jó tudni, hogy akik nyitott tenyérrel tárgyalnak, azok készek a velünk való együttműködésre. Aki a tenyerét maga felé fordítja, az azt közli, hogy a szíven viseli a dolgokat. Az ujjhegyek érintésével önbizlomra utalunk. Aki pedig beszéd közben az arcához nyúl, esetleg eltakarja a száját, az bizonytalan.

A kéz tehát maga a meghosszabított gondolat.

B. Kovács Gyula nyomán

67. Keresd meg a közmondásokhoz tartozó megfelelő ábrát! Egészítsd ki a mondatokat utaló- és kötőszavakkal!

1. Ki korán kel, aranyat lel.
2. Aki nem dolgozik, ne is egyék.
3. Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.
4. Addig hajlítsd a vesszőt, amíg fiatal.
5. Amilyen a munka, olyan a jutalma.
6. Olyan madár nagyon ritka, melynek kedves a kalitka.

68. Bontsd tagmondatokra az alárendelő mondatokat, és jelöld a fő és a mellékmondatot! Tedd ki a hiányzó utalószókat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

- De bizony közel volt már akkor a reggel, hogy haza vergődött az álmos sereggel. *(Arany János)*
- Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér! *(Közhmondás)*
- Mindenütt ott vagy, ahol valaha
Tudtalak, láttalak, szerettelek. *(Szabó Lőrinc)*
- Tudod-e, hol van a nagyapád öreg sípja, pipája? *(Sütő András)*
- Mindenki elképedt, amikor karácsony első napján megszülettem.
(Sütő András)
- Azzal állta bosszút, hogy csak fel sem vette. *(Arany János)*

▲ **69.** A frazeologizmusok (állandó szókapcsolatok) között gyakori az alárendelő összetett mondat. Állapítsátok meg fajtájukat!

- Jobb adni, mint kapni.
- Annyi híre sincs, mint Demjén lovának.
- Oda üt, ahol a csusza bejár.

4. Rossz dolgos az, aki délben dolgozik.
5. Ha a csúszó rajta ülne, akkor is ellopnák.
6. Annyit eszik, mint a disznó.
7. Ángyomnak szólok, hogy menyé, is értse.
8. Olyan az arca, mintha savanyú almába harapott volna.

70. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait! Rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Úgy szeretem az ételt, ahogy édesanyám készíti.
2. Arra megyek én is, amerre a többiek.
3. Engem azért ésdekel a vetélkedő, mert kíváncsi vagyok a feladatokra.
4. Akkor kapunk bővebb felvilágosítást, amikor jelentkezünk a pályázatra.

 22. Alakítsd át a szöveg mondatait úgy, hogy legyenek benne helyhatározói alárendelő mondatok! Ábrázold a mondatokat!

A Fekete-Tisza Kőrösmezőtől 20 km-re, az Okula-nyeregnél, 1203 méterrel a tenger szintje felett ered. Vékony sugárban csöpög egy nagy kőedénybe a víz, és égigérő hegyek között kis csermelyként rögtön el is tűnik a sűrű fenyőerdőben, majd az ezernyi forrás vize patakká, folyóvá duzzasztja. A Fehér-Tisza forrása az 1650 méter magas Asztag (Sztig)-csúcs oldalában, kb. 1400 méterrel a tenger szintje felett található. 2000. október 7-én a szegedi Geo-Environ kutatóinak a rahói Kárpáti Bioszféra Rezervátum közreműködésével sikerült megjelölni a Fehér-Tisza forrását, és mintegy lezárni a Fehér-Tisza eredetével kapcsolatos bizonytalanságokat. A két ág, a Fekete- és a Fehér-Tisza Rahónál, a város központjától mintegy 3 kilométerre, a Tiszabogdány felé vezető elágazásnál egyesül, s innen már szőke Tiszaként rohan az alföld felé.

Horváth Zoltán György–Kovács Sándor: Kárpátalja kincsei

A jelzői mellékmondat

Jelzői mellékmondatnak nevezzük az olyan alárendelő összetett mondatot, amelyben a mellékmondat a főmondat egyik mondatrészének jelzőjét fejt ki. Így kifejezhetjük a főmondat **minőség-, mennyiség-, birtokos jelzőjét és értelmező jelzőjét** is mellékmondat alakjában.

A minőségjelzői mellékmondat

A **minőségjelzői mellékmondat** a főmondat minőségjelzőjét fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek a minőségjelző kérdésével: milyen?, mekkora?, melyik?, hányadik?
- **Utalószó:** *olyan, akkora, azt stb.*
- **Kötőszó:** *amilyen, amekkora, hogy, mint*

Például:

Egy olyan számítógépre lenne szükségem, amilyen neked van.

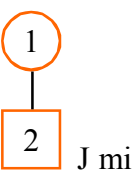
1. 2.

Egy olyan számítógépre lenne szükségem, | **amilyen neked van.**

Milyen számítógépre? → *minőségjelzői mellékmondat*

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *olyan*. A 2. tagmondat az részeshatározói mellékmondat, kötőszava: *amilyen*.

Jelölése:

..... J mi

71. Pótold a hiányzó kötőszókat! Határozd meg a főmondat utalószavának szófaját, mondatrészi szerepét és a mellékmondat fajtáját!

1. Olyan piros, ... a nyíló rózsza.
2. Sohasem lesz olyan barátom, ... amilyen te voltál.
3. A második fiú olyan ügyes mester lett, ... messze földön nem akadt párja.
4. Gyeptéglázással egy hónap múlva olyan füvet kapunk, bátran ráléphetünk.
5. Olyan madár igen ritka, ... kedves a kalitka.
6. Nem volt annyi ereje, ... a kő elmozdításához kellene.
7. Vagyok olyan legény, ... te.

72. Pótold a mondatokban a hiányzó utalószókat!

1. ... korban éltem én e földön, amikor a költő csak hallgatott.
(*Radnóti Miklós*)
2. Egészen a XX. századig igen ritka az ... templom, amelyben Szent Annának legalább képével, szobrával ne találkoznánk. (*Bálint Sándor*)
3. ... a kisfiú jár el hozzám nevetve, holtan, aki voltam. (*Ady Endre*)
4. A tanító ... a tanácsot adta, hogy próbáljon apám szót érteni a városi urakkal. (*Móra Ferenc*)
5. ... vidéken született, hol tisztán beszélnek a magyar nyelvet. (*Gyulai*)
6. És a szép szavakhoz nézett is ... szépen, hogy repesett a szív a király mellében. (*Arany János*)

73. Jelöld az alábbi összetett mondatok tagmondatait! Rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Azt a könyvet olvasom, amelyet te ajánlottál.
2. Olyan telefont vettem, amilyen neked van.
3. Akkora szobám van, hogy táncolni lehet benne.
4. Arról a meséről beszélgetünk, amelyik neki tetszik.
5. Nekem áldott az a bölcső, mely magyarrá ringatott. (*Arany János*)
6. Volt ennek a tájnak sok akkora fája, hogy tetejüket János nem is látta. (*Petőfi Sándor*)

olyan – amilyen
akkora – amekkora
azt – amilyet
olyan – mint
akkora – hogy

1. Ne fuss olyan szekér után, amelyik nem akar felvenni. *(Közmondás)*
2. Az a könyv tetszett a legjobban, amelyiket tőled kaptam.
3. Amilyen a fa, olyan a gyümölcse. *(Közmondás)*
4. Oly korban éltem én e földön,
mikor a költő is csak hallgatott... *(Radnóti Miklós)*
5. Az a gond nyomasztotta a kiskereskedőt, hogy be kell zárnia a
ajtját.
6. Sokat gondolok arra az előadásra, amelyen te is szerepeltél.
7. Nem tetszik nekem az a mód, ahogyan újabban viselkedsz.

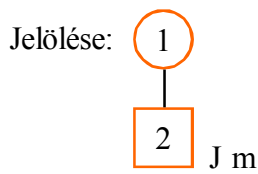
A mennyiségjelzői mellékmondat a főmondat mennyiségjelzőjét fejezi ki mellékmondat formájában.

- Például:** *Csak annyi pénzt költhetünk, amennyi van.*

1. Csak annyi pénzt költhetünk, | 2. **amennyi van.**

183

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *annyi*. A 2. tagmondat a mennyiségjelzői mellékmondat, kötőszava: *amennyi*.

▲ **76.** Pótold a hiányzó utalószókat, és állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

1. Amennyi fűszál van a tarka mezőben, ... áldás szálljon jó anyánk fejére.
2. Ahány ház, ... szokás.
3. ... almát vettem a piacon, hogy télire is el tudtam tenni belőle.
4. ... volt a dinnye ára, hogy még nem vettünk.
5. Talán lesz ... időm, hogy fel tudjak készülni.
6. Eső után ... lesz a gomba az erdőben, hogy bőven jut a piacra is.
7. ... kecske legelt a mezőn, ahány birka.

77. Szerkessz mondatokat az alábbi utalószók és kötőszók segítségével!

annyi – amennyi
amilyen – olyan
annyi – hogy
olyan – amilyen

78. Bontsd tagmondatokra az alárendelő mondatokat, és jelöld a fő és a mellékmondatot! Tedd ki a hiányzó utalószókat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

Talán lesz annyi időm, hogy fel tudjak készülni a vizsgára.
Annyi a dolgom, hogy ki sem látszom belőle.
Annyi könyve volt, hogy alig fért el a polcokon.
Ez olyan hely, ahol szívesen élek.
De annyi mindenfélét hall az ember,
hogy erre csak hallgatok. (*József Attila*)

A birtokos jelzői mellékmondat

A birtokos jelzői mellékmondat a főmondat birtokos jelzőjét fejezi ki mellékmondat formájában.

- **Kérdései** megegyeznek a birtokos jelző kérdésével: kinek a?, minek a?
- **Utalószói:** *annak (a), azoknak (a), olyannak (a)*
- **Kötőszói:** *aki, ami, amelyik, hogy*

Például:

Annak a választ várom, aki elköltözött.

1. Annak a választ várom, | 2. aki elköltözött.

Kinek a választ? → aki elköltözött.

Az 1. tagmondat a főmondat, utalószava: *annak a*. A 2. tagmondat a **birtokos jelzői mellékmondat**, kötőszava: *aki*.

Jelölése: J b

79. Írjátok le a mondatokat! Jelöljétek az utalószókat és a kötőszókat! Amelyik mondatból hiányoznak, azokat zárójelbe tegyétek ki!

1. Kinek szavával élsz, annak főztjét dicséred.
2. A hibád annak a következménye, hogy nem figyeltél az órán.
3. Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza.
4. Aki bús dalát hallgatja, megesik a szíve rajta. *(Népdal)*
5. Mi haszna, ha innen most elmész?
6. Annak a babája vagyok, aki nekem csókot adott. *(Népdal)*
7. Mi lesz a következménye, ha nem tartom meg a határidőt.

80. Írj négy birtokos jelzős alárendelő összetett mondatot az alábbi utalószó-kötőszó párokkal!

annak – aki	olyanoknak – amelyik
azoknak – ami	azoknak – hogy

▲ **81.** Bontsd tagmondatokra az alárendelő mondatokat! Állapítsd meg és rajzold fel az alárendelés fajtáját!

Hanem egyszer láttak aztán egy olyan vadat, amelyet még soha. Egy szarvas volt, amilyen csodaszépet még emberi szem nem látott. A két ágas-bogas szarva össze volt fonódva, s lebegett a feje fölött, mint egy koszorú. A két szeme feketélett, ragyogott, mint a fekete gyémánt. A dereka karcsú, hajlékony, mint a lengő nádszál, a lába vékony, s szaladván nem látszott érinteni a földet. (...)

Szaladott a csodaszép szarvas, mint a sebes szélvész, utána Hunor és Magyar s velük száz deli legény. Tisztásról sűrűbe, sűrűből tisztásra, hegyeken föl, vizeken keresztül. Hol eltűnt, hol felbukkant a csodaszép szarvas: csalta, csalogatta Hunort s Magyart.

Benedek Elek: A csodaszarvas

82. Írd le a mondatokat! Elemezd azokat a tanult módon!

1. Annak a segítségére lenne szükségem, aki jól ért a matematikához.
2. A rossz bizonyítvány annak a következménye, hogy egész évben nem voltál szorgalmas.
3. Mit érlel annak a sorsa,
ki költő s fél és így dalol... (*József Attila*)
4. De már ideje, hogy oszoljon a vendég. (*Arany János*)
5. A halál nem büntetése
Annak, ki halni vágy... (*Vörösmarty Mihály*)

Az értelmező jelzői mellékmondat

Azokat a mellékmondatokat, amelyeknek a főmondatában az utalószó értelmezőként szerepel, **értelmező jelzői mellékmondatoknak** nevezzük.

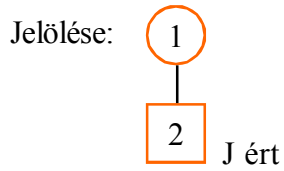
- **Utalószó:** *annak*
- **Kötőszói:** *aki, ami, amelyik, hogy*

Például:

Miért késnek ők, akik már szabadságon vannak?

1. Miért késnek ők,
2. | **akik már szabadságon vannak?**

Az 1. tagmondat a főmondat. A 2. tagmondat **értelmező jelzői mellékmondat**.

83. Bontsd tagmondatokra az alárendelő összetett mondatokat! Állapítsd meg a közöttük lévő viszonyt, és rajzold fel a mondatok ábráját!

1. Hallottam a véleményed, azt, hogy helytelennek tartod a történeteket.
2. Egy kisvárosban élt, olyanban, ahol végre nyugalmat talált.
3. Virágot veszek, annyit, amennyit csak akarsz.
4. Tüzet gyújtott, akkorát, mint egy máglya.
5. Mindig volt jövedelme, annyi, hogy meg tudott élni belőle.

84. Egészítsd ki a főmondatot értelmező jelzői mellékmondattal! Jelöld az utalószókat és a kötőszókat!

1. Egy képet akarok neked adni, olyat, ...
2. Láttam a kiállítást, azt, ...
3. Érdekes volt az előadás, annyira, ...
4. A kiskertben kinyíltak a virágok, azok, ...
5. Elolvastam a regényt, azt, ...

85. Írjátok le a mondatokat! Jelöljétek az utalószókat és a kötőszókat, valamint rajzoljátok fel a mondatok ábráját!

1. Elolvastam a könyvet, azt, amelyiket tőled kaptam.
2. Gombok voltak akkorák rajt, mint egy-egy pogány fej.
(Petőfi Sándor)
3. Egy képet akarok tenéked adni, olyat, mely nékem kiskoromban tetszett. (Kosztolányi Dezső)
4. Ki vagy te, aki jársz alant? (Vörösmarty Mihály)
5. Ismersz engem, kit szemed megviselt. (József Attila)
6. Könnyel nővesszenek egy virágos kertet;
Ahol a késő kor, e hálás tanítvány,
Emlékezetöket ünneppel ujítván,
Össze-össze gyűljön... (Arany János)

86. Állapítsd meg az alárendelés fajtáját az alábbi mondatokban, amelyeket *Az öreg halász és a tenger* című műből válogattunk.

1. A csalétkes dobozt borító zsákot még délben kiteregette a napra, hogy megszáritsa.
2. Alkonyatkor a vállára kanyarintotta ezt a zsákot úgy, hogy a hátán lógjon lefelé...
3. A válláról lefutó zsinór olyannak tetszett a vízben, mint egy világító fénycsík.
4. „Ha eltűnik a szemem elől Havanna fénye, akkor még inkább keleti irányban megyünk – gondolta. – Mert ha a hal megtartaná az eredeti irányt, akkor még órák múlva is látnom kellene a fényt.”
5. Nagyszerű dolog volna, ha rádióval járhatnék halászni.
6. Most azzal törődj, amit csinálsz.
7. Aztán egyszerre sajnálni kezdte a nagy halat, amit fogott.
8. Talán azért nem jön fel, mert okosabb annál.
9. A csalétket úgy kapta be, mint egy hím...
10. Már közeledett a hajnal, amikor az egyik hátramaradozó horogra valami ráharapott.
11. Santiágó hallotta, amit a fadarab kettétörök...
12. De azért örökké ő sem tudja húzni ezt a csónakot, akármilyen rengeteg nagy hal. (Ernest Hemingway)

Sajátos jelentéstartalmú mellékmondatok

A mellékmondatok gyakran mondatrészkifejtő szerepük mellett még valamilyen sajátos jelentéstartalmat is kifejeznek. A mellékmondatok elnevezése sajátos jelentésükre utal: **feltételes, hasonlító, megengedő és következményes**.

A sajátos jelentéstartalmú mondatoknak jellemző kötőszóik vannak, ezek segítenek az egyes típusok megkülönböztetésében

1. A feltételes mellékmondat arra feltételre utal, amelytől a főmondatban közölt megállapítás bekövetkezése, megvalósulása függ.

- **Kötőszói:** *ha, hogyha.*

Például: *Fa leszek, ha fának vagy virága.*
(Petőfi Sándor)

1. Fa leszek, 2. | **ha fának vagy virága.**

A feltételes mellékmondatot többnyire időhatározói vagy állapot-határozói mellékmondatként is elemezhetjük.

2. A hasonlító mellékmondat hasonlítással pontosítja a főmondat valamilyen mondatrészét.

- **Kötőszói:** *mint, mintha, amint, ahogy.*

Például: *Nincs olyan vitéz a földön, mint Hány bátya volt.*
(Garay János)

1. Nincs olyan vitéz a földön, 2. | **mint Hány bátya volt.**

A hasonlító mellékmondat minőségjelzőt, módhatározót, hasonlító határozót, állítmányt is kifejezhet. Ezeknek a különböző mellékmondatoknak közös vonása: a mondatrész kifejtésén kívül egy-egy hasonlatot tartalmaznak.

3. A megengedő mellékmondat olyan körülményt fejez ki, amely ellentétben van ugyan a főmondat megállapításával, megengedi a főmondatban foglaltak megvalósulását, nem zárja ki annak érvényességét.

- **Kötőszói:** *bár, ámbár, habár, ám, jóllehet.*

Például:

Rá is áll az könnyen, bár szabódik elébb.

(Arany János)

1.

2.

Rá is áll az könnyen, | **bár szabódik elébb.**

A megengedő jelentéstartalmú alárendelő mondatok hasonlítanak a mellérendelő ellentétes mondatokhoz, mivel a tagmondatok között mindkét esetben szintén ellentét van. A megengedő mondatot úgy különböztetjük meg a mellérendelő ellentétes mondatról, hogy az egyik tagmondat (mellékmondat) azt a körülményt fejezi ki, amelynek ellenére a másik tagmondat (főmondat) megállapítása érvényes.

4. A következményes mellékmondat a főmondat valamely mondatrészét úgy fejt ki, hogy megjelöli a cselekvés, a minőség következményét.

- **Kötőszava:** *hogy*

Például:

Mindig volt annyi jövedelem, hogy teljes adósság nélkül úsztam meg az életet eddig. (Móricz Zsigmond)

1.

2.

Mindig volt annyi jövedelem, | **hogy teljes adósság nélkül úsztam meg az életet eddig.** (Móricz Zsigmond)

A következményes mellékmondat minőségjelzőt, mennyiségjelzőt, módhatározót és állítmányt is kifejezhet. Ezek a mondatok azonban arra is utalnak, hogy a mellékmondat tartalma a főmondat tartalmának következménye.

A következményes jelentéstartalmú összetett mondatok hasonlítanak a következtető mellérendelő mondatokhoz, hiszen mind a kettő az előző tagmondatban foglalt megállapításnak a következményét fejezi ki. A következményes mellékmondat viszont a főmondat valamelyik mondatrészét fejti ki mellékmondat formájában.

87. Írjátok le a mondatokat! Jelöljétek az utalószókat és a kötőszókat, valamint rajzoljátok fel a mondatok ábráját!

1. Börtönéből szabadult sas lelkem, ha a rónák végtelenjét látom.
(*Petőfi Sándor*)
2. Áll a ház, bár fogy a gazdasága. (*Vörösmarty Mihály*)
3. Rohanj, ha rongy is a mentéd. (*Ady Endre*)
4. Egy harmatcseppnyi belőled édesebb, mint egy mézzé vált tenger.
(*Petőfi Sándor*)
5. Lett olyan sötétség, hogy semmi sem látszott. (*Arany János*)

88. Írd le a mondatokat! Elemezd azokat a tanult módon!

1. Úgy sietett, hogy el sem búcsúzott.
2. Olyan szegény, mint a templom egere.
3. Ha én gólyamadár volnék, ilyen házra nem is szállnék.
(*Vörösmarty Mihály*)
4. Itt nálunk nem is hajnallik még, holott máshol már a nap úgy ragyog. (*Petőfi Sándor*)
5. Az ég olyan, mint a félárbocra eresztett lobogó. (*Babits Mihály*)

89. Pótold a hiányzó kötőszókat!

1. Csak akkor beszélj idegen nyelven, ... erre föltétlenül szükség van! (*Bartók Béla*)
2. ... én gólyamadár volnék, ilyen házra nem is szállnék.
(*Vörösmarty Mihály*)
3. Miért ne fogadnók be, ... tanyája nincsen? (*Arany János*)
4. Rosszul esne, ... nem jönne el.
5. Úgy boldogulsz, ... szorgalmasan dolgozol.
- 6 ... megérkezel, hívj fel.

Az alárendelő mondatok alapszerkezete

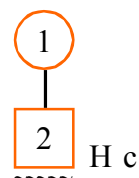
Az alárendelő összetett mondatokban a főmondat és a mellékmondat négyféle sorrendben követheti egymást:

- **a főmondat megelőzi a mellékmondatot**

1. FŐMONDAT 2.

A kis Nyilas sebesen kifutott az udvarra **(azért)**, hogy utolérje Gyimesit.

Miért futott ki? → **célhatározói** mellékmondat

- **a mellékmondat megelőzi a főmondatot**

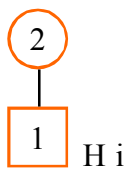
1.

2. FŐMONDAT

Mikor már mindenki elment, **akkor** találta meg.

időhatározói mellékmondat ← Mikor találta meg?

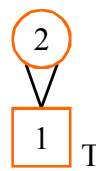
- **a főmondat beékelődik a mellékmondatba**

1. 2. FŐMONDAT 1.

A bűnöd, **azt** beláthatod, igen nagy.

Mit láthatsz be? → **tárgyi** mellékmondat

• **mellékmondat beékelődik a főmondatba**

1. FŐMONDAT 2.

Az öregúr (**addig**), míg a fiú kabátját felvette, egy szót sem szólt.

Meddig nem szólt? → **időhatározói** mellékmondat

1

2

H i

90. Jelöld a tagmondatokat az alábbi alárendelő összetett mondatokban! Határozd meg, milyen sorrendben követi egymást a főmondat és a mellékmondat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

1. Azért forduljunk vissza, mert otthon felejtettem az uzsonnámat.
2. Aki a legszebbet rajzolja, azé kerül kiállításra.
3. Amilyen a mosdó, olyan a törülköző.
4. Akkor volt a sár, hogy alig lehetett járni.
5. Dani akkor pillantotta meg, amikor belépett az ajtón, várva várt levelet.
6. Anya, azt is beláthatod, nagyot tévedett.
7. Nem szép az, ahogy viselkedsz.
8. A könyvet, tudom, magaddal hoztad.

▲ **91.** Sütő András írásaiból idézzük az alábbi mondatokat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját! Határozd meg, milyen sorrendben követi egymást a főmondat és a mellékmondat!

1. Azóta, hogy Herman Ottó erre járt, elmentek még a kócsagok, a piros lábú cankók és a bölömbikák.
2. A kampós gyapjómérleg, amelyre pelenkástul felakasztottak, pontosan százhatvankét dekét nyomott.
3. Hacsak lehet, játszik a gyermek.
4. Boldog ember, ki a munkájában megtalálja a valamikori játék hangulatát.

5. Ha zenész lennék, eszembe jutna tehát a gyermekkori zene-szerzés...

6. Az édenbeli bódorgás gyümölcseivel gazdagon indulhattam tehát a kiskút-völgyi Semmibe, ahol nagyapám fogadott engem az alkalomhoz illő ünnepi ruhában.

7. Tömören szólt, legfontosabb mondandóit összegezve, mert azt mondta: No! – és megsimogatta a fejemet.

Az alárendelő összetett mondatok írásjelei

Az alárendelő összetett mondatok végére a főmondat írásjelét tesszük.

Jegyezd meg!

- Ha az alárendelő összetett mondat főmondata **kijelentő**, akkor a mondat végére **pontot** teszünk.

Például: *Nagyon megörültem, amikor megjött a leveled.*

- Ha a főmondat **kérdő**, akkor az alárendelő összetett mondat végére **kérdőjelet** teszünk.

Például: *Milyen volt az előadás, amit láttál?*

- Ha a főmondat **felkiáltó**, **felszólító** vagy **óhajtó**, akkor az alárendelő összetett mondat végére **felkiáltójelet** teszünk.

Például: *Vedd fel a kabátot, nehogy megfázz!*

92. Írd le a mondatokat, és pótolj a hiányzó írásjeleket! Állapítsd meg a tagmondatok sorrendjét, az utalószókat és a kötőszókat!

Abból lesz a jó katona kinek nincsen pártfogója *(Népdal)*

Ahol én elmegyek még a fák is sírnak *(Népdal)*

Amit nem kívánsz magadnak ne tedd másnak *(Köszmondás)*

Addig jár a korsó a kútra míg el nem törik. *(Köszmondás)*

Mit érlel annak a sorsa akinek nem jut kapanyél *(József Attila)*

Hogy itt járt én tudom csupán *(Ady Endre)*

Az alárendelő összetett mondatok típusai		
Fajtája	Utalószók	Kötőszók
Állítmányi	az, azok, azé, azoké, olyan, annyi, akkora, akkorák	aki, amilyen, ahány, hogy
Alanyi	az, azok, olyan, olyanok, akkora, akkorák, annyi	hogy, aki, ami, amennyi
Tárgyi	azt, azokat, azét, olyant, olyanokat, akkorát, akkorákat, annyit	hogy, aki, ami, amekkora, amilyent, amennyit
Határozói		
hely, idő, szám, mód, eszköz, fok-és mérték ok, cél, állapot, társ, eredet, eredmény, részes, állandó, hasonlító	ott, addig, oda azóta, akkor, azután annyiszor úgy, azzal, úgy, annyira azért, amiatt azért, evégett úgy, anélkül, azzal azzal abból, onnan, attól azzá, annak, arra annak, annak a számára abban, annak, arra annál	Vonatkozó névmások, mihelyt, amikor, amíg, hogy, ahányszor, hogy, ahogy, hogy, hogy, ahogy, mert, mivel, hogy, hogy, ami, ahogy, amint, aki, hogy, aki, ami, hogy, aki, ami aki, ami, hogy, aki, ami, mint, semhogy
Jelzői		
Minőség menyiség birtokos értelmező	olyan, akkora, ugyanaz, annyi, ugyanannyi, annak (a), azoknak (a), olyan, akkora, annyi	aki, ami, amilyen, amennyi, ahány, aki, hogy, aki, amely, hogy, mint

**A sajátos jelentéstartalmú alárendelő
összetett mondatok típusai**

Fajtája	Utalószók	Kötőszók
Feltételes	akkor, úgy	ha, hogyha
Hasonlító	olyan, annyi, úgy	mint, amint
Megengedő		bár, ámbár, habár, ám, jöllehet
Következményes	Úgy, ahogy	Hogy

93. Pógtold a hiányzó írásjeleket! Állapítsd meg, milyen fajtájú összetett mondatok az alábbi szólások, közmondások! Ábrázold a mondatok szerkezetét! Húzd alá a mondatokban az utalószót és a kötőszót!

1. Csak az nem követ el hibát aki nem dolgozik
2. Amit Jancsi megtanult János sem felejt el
3. Addig hajlítsd a fát amíg fiatal
4. Ahány ház annyi szokás
5. Addig nyújtózkodjál ameddig a takaród ér
6. Szegény mint a templom egere
7. Nincsen olyan rakott szekér amelyre több nem fér

Összefoglaló kérdések és feladatok:

94. Válaszolj a kérdésekre!

- Mi a főmondat és mi a mellékmondat?
- Milyen viszony van az alárendelő összetett mondatok tagmondatai között?
- Mi jelzi a tagmondatok kapcsolatát a főmondatban, és mi a mellékmondatban?
- Sorold fel az alárendelő összetett mondat fajtáit!
- Hogyan elemezzük helyesen az alárendelő összetett mondatokat?
- Hányféle lehet az alárendelő összetett mondatok tagmondatainak sorrendje?

95. Jelöld a főmondatot és a mellékmondatot az alábbi idézetekben! Határozd meg az alárendelés fajtáját!

S mire elér szeme a túlsó határra,
Leesik fejről véres koronája.

Petőfi Sándor

Orcáikon, mint félelem,
Sápadt el a harag.

Arany János

De majd, ha eszmél és öntudatra épül,
Feltűnik egy magasb harmónia.

Arany János

A harcot, melyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés.

József Attila

Csak az olvassa versemet,
ki ismer engem és szeret...

József Attila

S aki kihull, megérdemelte...

Ady Endre

96. Írj három időhatározói alárendelő mondatot, amelyek az időhatározók háromirányúságát szemléltetik!

- a) Mióta? .....
- b) Mikor? .....
- c) Meddig? .....

▲ **97.** Jelöld az utalószókat és a kötőszókat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!

1. Olyan vagy, mint
2. Hóval teli bokron az árva madárfütty. (*Radnóti Miklós*)
3. Marad, mint volt, pusztá lég. (*Vörösmarty Mihály*)

4. Annyira izgult, mint egy vizsgázó leány.
5. Olyan lassú vagy, mint csiga.
6. Úgy fut, mint a nyúl.
7. Ritka, mint a fehér holló.
8. Annyira egyedül maradtam, mint a kisujjam.
9. Nem lesz többé olyan jó barátom, mint János volt!

98. Alakítsd át mellékmondatná a következő egyszerű mondatok dőlt betűvel szedett mondatrészeit! Hányféle lehet a tagmondatok sorrendje?

- a) *A becsületesen dolgozónak* kijár a társadalom elismerése.
- b) *A meghívottaknak* biztosítjuk a helyet.
- c) A jutalmat *az arra érdemesnek* adják.
- d) Nem tudtam elolvasni a *Gabi írta* levelet.
- e) Már csak a *bealkonyodásra* várok.

Az idézés

Az egyenes és a függő idézet

Gyakran előfordul, hogy valakinek a mondását, közlését beszédünkben vagy írásunkban megismételjük, közvetítjük, vagyis: idézzük. Idézhetjük valakinek korábban elhangzott szavait vagy pedig írók, költők sorait, tudósok véleményét, közéleti emberek nyilatkozatait. Általában olyan gondolatokat szoktunk idézni, amelyekben saját közlésünkben hivatkozni kívánunk.

Az idézésnek két fajtája van: az **egyenes idézet**, és a magunk szavaival átalakított **függő idézet**.

Ha egy korábban elhangzott vagy leírt gondolatot változtatás nélkül, szó szerint idézünk, akkor az idézés mondatformája két részből áll:

IDÉZŐ MONDAT+ IDÉZET

Pl. *A tanár azt kérdezte tőlem: „Miért nem tanultad meg a verset?”*

Ha az idézett gondolatnak csak a tartalmát ismételjük meg, akkor rendszerint – alárendelő mondatot mondunk vagy írunk.

Pl. *A tanár azt kérdezte tőlem, (hogy) miért nem tanultam meg a verset?*

A tartalom szerint idéző összetett mondatokban a főmondat az idézet bevezetését tartalmazza, az idézetet pedig a mellékmondat közli.

Mások gondolatait – mondatait, közléseit – kétféleképpen idézhetjük: szó szerint és tartalom szerint.

A szó szerinti idézés (egyenes idézet) mondatformája idéző mondatból és idézetből áll.

A tartalom szerinti idézést (függő idézet) rendszerint alárendelő mondatokban fogalmazzuk meg. Az idézetet tartalmazó mellékmondatban az eredeti szöveg személyragos alakjai – a főmondathoz igazodva – megváltoznak.

A szó szerinti (egyenes idézet) idézés változatainak helyesírási tudnivalóit a következő vázlattal foglalhatjuk össze:

1. Idéző mondat: „Idézet.”
Idéző mondat: „Idézet?”
Idéző mondat: „Idézet!”
2. „Idézet” – idéző mondat.
„Idézet?” – idéző mondat.
„Idézet!” – idéző mondat.
3. „Idézet – idéző mondat – idézet.”
„Idézet – idéző mondat –, idézet.”

A második gondolatjel után akkor teszünk vesszőt, ha az idézet összetett mondat, és az idéző mondat a tagmondatok határán ékelődik bele az idézetbe.

1. Nagy László írja: „Nem elég magyar anyanyelvűnek születnünk, tanulnunk kell magyarul a sírig.” (Egyenes idézet)
2. „Nem elég magyar anyanyelvűnek születnünk, tanulnunk kell magyarul a sírig” – írja Nagy László. (Egyenes idézet)
3. „Nem elég magyar anyanyelvűnek születnünk – írja Nagy László –, tanulnunk kell magyarul a sírig.” (Egyenes idézet)
4. Nagy László írja, hogy nem elég magyar anyanyelvűnek születnünk, tanulnunk kell, magyarul a sírig. (Függő idézet)

1. Szerkeszd át kétféleképpen a fenti mondatot!

„A szónak – írja Illyés Gyula – hatalma van, ezt az élet minden nagy pillanatában tudjuk.”

▲ 2. Idézz szó szerint! Alakítsd át többféleképpen a következő idézeteket!

A könyvek életünk jelentős részévé válhatnak, ha élvezetet találunk bennük. Évezetet pedig úgy találhatunk bennük, ha helyesen olvasunk. De helyesen olvasni sokat jelent: a legnagyobb gondossággal ásni a kincs után, amely a könyvben rejtőzik.

Székely János

Nem mindig kötelező idézőjel használata, de a gondolatjel és a magyarázó szóra vagy szókapcsolatra szükség van.

Például:

Többet ésszel, mint erővel! – tartja a népi bölcsesség.

3. Írj köznyelvi példákat idézőjel nélkül.

4. Az alábbi részleteket alakítsd át egyenes és függő idézetté!

Lesz-e nemzet, mely a győzedelmi helyen
Csontjaitok felett oszlopot emeljen...

Arany János

Mint áldozásra készülő leányok,
csipkés ruhába állanak a fák.

Kosztolányi Dezső

Látom a reménynek vékony szálán tartott
Villám tündöklésű domokleszi kardot...

Arany János

S kistestvéreitek, amint térdepelnek
Martalékul jutnak a játszó fegyvereknek.

Arany János

A többszörösen összetett mondat

Többszörösen összetett mondatról beszélünk, ha az összetett mondat kettőnél több tagmondatból áll. Ilyenkor az egymással összefüggő két-két tagmondat között vizsgáljuk a tartalmi és nyelvtani viszonyt, a kötőelemeket, szinte újjáépítjük a részekből az egészét.

A többszörösen összetett mondatok állhatnak:

- mellérendelő mondatból,
- alárendelő mondatból,
- alá- és mellérendelő mondatokból.

Többszörös mellérendelés:

1. Meneteltem hűen a sorban,
2. | hadakoztam az élen,
3. | soha nem menekültem,
4. | de a pázsitokon fegyvereim ledobáltam,
5. | S meztelenül heverésztem a fűben.

Váci Mihály

Többszörös alárendelés:

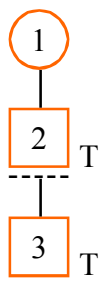
Alárendelő összetett mondattal a mondatrészeken kívül valamilyen **jelentésbeli többletet** is kifejezhetünk.

Elemezzük a következő mondatot!

1. Ki tiltja meg,
2. | hogy elmondjam,
3. | mi bántott hazafelé menet.

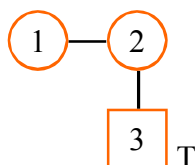
József Attila

A versrészlet *három* tagmondatból álló többszörösen összetett mondat. Az **1.** tagmondat a főmondat, ennek tárgyi mellékmondata a 2. tagmondat. A 3. tagmondat is tárgyi mellékmondat, a 2. tagmondathoz kapcsolódik.

Alá- és mellérendelés:

1
Az éjjel hazafelé mentem,
2   3
| éreztem, | bársony nesz inog...
József Attila: Hazám

1. Jelöld a tagmondatok határát az alábbi mellérendelő többszörösen összetett mondatokban! Határozd meg a mellérendelés fajtáját, és készítsd el szerkezeti rajzukat!

A lövés moraja még ott bujkált a nagy nádas fölött, és a héja máris felbukkant újra.

Vigyáztam én, de nehéz volt lőni a nád alól, s ehhez mérgesen elhibáztam a madarat.

Az öreg ugyanis a pipázás mellett bagózást is folytatott, és tömény nikotinoldatot sercingetett a vízbe.

Közben elült a lövés zaja, megnyugodtak a nádi kedélyek, s a napsütés ragyogó csendjében megszólalt újra a nádirigó.

Feledtem már én is a hibázásokat, új töltényeket dugtam a puskába, és Matula is figyelve hunyorgatta cinikus, zöldes szemeit.

A víz jó mély volt, a puskát elengedtem, és igyekeztem felfelé.

Fekete István: Június a berekben

2. Keress olvasmányaidban többszörösen mellérendelő mondatot!

▲ **3. Írd ki a szövegből külön a mellérendelő összetett, és külön a mellérendelő többszörösen összetett mondatokat! Állapítsd meg a mellérendelés fajtáját!**

Keskeny, szürke felhőfoslányok úsznak a környék fölött. Nagy égháború lehetett az éjjel, esővel, viharral, villámlással vegyes. Látszik is a nyoma mindenfelé, a fák gallyai le vannak tördelve, faleveleken, fűszálakon esőszemek csillognak, a templomsoron a nagy garádban zuhog a víz. Vőneki János uram portáján egész tócsák állanak, a Zákó Mihályék kertjében pedig – éppen az imént mesélte Mihók Magda – a madárfészket is lemosta a fárul a zuhogó zápor.

Köd gömörödik a sár fölött, átlátszó és fehérés, mint a muszlinruha, a falusi kémények füstje fölé száll, megannyi jele, hogy már nem lesz eső, bár az ég morcos, borús még, akár a Bizi apó arca, ki meghajolva, ingadozó léptekkel megy a hosszú utcán Szűcs Istókkal, a kőművessel. A lánya meghal, ökrei fölfújódnak, csüre, asztagja megég, lovait elhajtják a szegénylegények.

Hanem érzi is a súlyát az Isten „másik” kezének, ha nem tudta megbecsülni a jobbikat. Bezzeg kellemeztetné most már magát ő szent felsége előtt, mióta a legényfia is a halállal vívódik, megfogadta, csak arra való lesz a vagyona, hogy jót tegyen vele.

De bizony hidegen fogadják az egek. Valóságos csoda történt. Mikor a Mária-képet hozták, amit a templomnak vett – leszakadt a szekér alatt a Bágy hídja, ló odaveszett, kocsi, kép diribdarabra zúzódott.

Mikszáth Kálmán: A kis csizmák

4. Olvasd el az alábbi szöveget! Jelöld a többszörösen összetett mondatokban a tagmondatok határát, és ábrázold a tanult módon!

Aki ismeri önmagát, s eléggé bátor, hogy bensejét könyörtelenül föltárja, az lírikus. Aki ismeri az embereket, s irgalom nélkül megrajzolja őket, az regényíró. Aki valakit meg akar írni, az műkedvelő kulcs-regényíró. A valósággal sokkal titkosabb kapcsolatban vagyunk. Mély élményeinket előbb elfelejtjük, aztán véletlenül bukkannak elő, mint merőben újak, ezzel a sugallatos paranccsal: „ezt meg kell írni.”

Kosztolányi Dezső

5. Írj 5 idézetet alárendelő többszörösen összetett mondatokra! Állapítsd meg a tagmondatok egymáshoz való viszonyát!

▲ 6. Írd ki külön az alárendelő és külön a mellérendelő többszörösen összetett mondatokat! Bontsd tagmondatokra őket, és állapítsd meg a tagmondatok közötti viszonyt!

A kelő nap kibukkant a tengerből, s első, híg sugaraiban az öreg halász meglátta a többi csónakot; messze a vízhez lapulva, közel a parthoz, szétszóródva úsztak az áramlat szélében.

A ház ajtaja, ahol a fiú lakott, nem volt bezárva.

Kitartóan, rendületlenül evezett, erőlködés nélkül, kényelmesen és egyenletesen haladt, mert a tenger sima volt, nem számítva imitt-amott az áramlat örvényeit.

A munka harmadrészét rábízta az áramlatra, vitette magát vele, s ahogy pirkadni kezdett, látta, hogy már jóval messzebbre került a parttól, mint ahogy tervezte és remélte.

Aztán csak felébredt, kinézett a nyitott ajtón, megnézte a holdat, kigöngyölte a nadrágját, aztán felhúzta.

A csalétek mind fejjel lefelé lógtak, ráhúzva és jó erősen rávarrva, rákötözve a horog szárára, a horgok kiálló részei pedig a görbületek meg a hegyük, friss szardíniákkal voltak teleaggatva.

Hát ma kimegyek messzire, ahol a bonito- és az albacoreraajok tanyáznak, hátha lesz közöttük egy nagy hal.

Egy nagy hal hozzá sem érhetett volna a horognak olyan részéhez, ahol mást talál, mint zamatos, jóízű falatot.

Ernest Hemingway: Az öreg halász és a tenger

7. Elemezd és ábrázold a tagmondatok viszonyát a következő többszörösen összetett mondatokban!

Nem tudtam többé, hogy te vagy-e te,
Vagy áldott csipkebokor drága tested,
Melyben az isten szállt a földre le,
S lombjából felém az ő lelke reszket?

Tóth Árpád

Öreg virág vetkőzi sorra szirmait,
pucéran áll és félig halottan,
gyöngé barackág ropog fölöttem
s terhével lassan a földre rogygan.

Radnóti Miklós

Nevét idézik, de a szellemét nem,
Az él és gyújt szívekben, észrevétlen,
Mint a futótűz korhadó avarban,
Terjed titokban és nő láthatatlan...

Juhász Gyula

8. Elemezd a többszörösen összetett mondatokat szerkezetük szerint!

1. Lesütötte a szemét, a vizet nézte, a zsinórját figyelte, amelyek nyílegyenesen, függőlegesen fűrták bele magukat a tenger sötétjébe.

(Ernest Hemingway)

2. Ezek jártak eszemben, amikor csendesén kihasaltunk a csónak elejére, és az öreg feje odacsúszott az enyém mellé, víz zöld kristálytükreben. *(Fekete István)*

3. Később egy kis csukát is megláttunk a másik oldalon, de lustán feküdt ez is, mert meleg volt nagyon, és a keszegek amúgy is messze voltak. *(Fekete István)*

A körmondat

A többszörösen összetett mondat természetesen háromnál több tagmondatból is állhat, s ezek összefüggése többféleképpen alakulhat.

A többszörösen összetett mondatok különleges szerkezetű, művészi formájú változata a körmondat.

A körmondat szerkezeti jellemzője, sajátossága, hogy két fő részből áll. Ez a két rész az **elő- és utószakasz**.

Az előszakasz rendszerint mellékmondatokból áll és fölkelte, fokozza az érdeklődést. **Az utószakasz**, amely a főmondatot is tartalmazza, a végső kifejtéshez juttatja a gondolatot, lezárja azt.

Az alábbiakban Petőfi Sándor *A XIX. század költői* című verséből mutatunk be egy művészién meg szerkesztett többszörösen összetett mondatot, azaz körmondatot:

*Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!*

(Petőfi Sándor)

Elemezzük a mondatot:

1.

Ha majd a bőség kosarából

Mindenki egyaránt vehet,

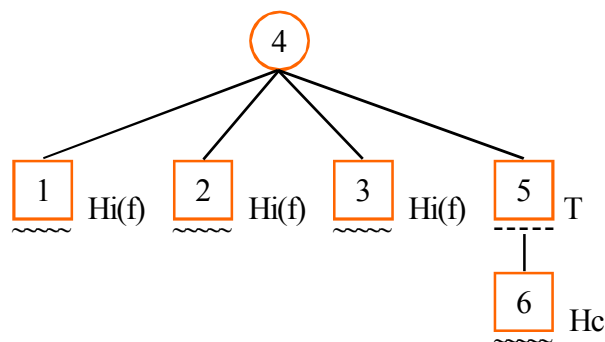
2.

| Ha majd a jognak asztalánál

Mind egyaránt foglal helyet,

3.
 | Ha majd a szellem napvilága
 Ragyog minden ház ablakán:
 4. 5.
 | Akkor mondhatjuk, | hogy megálljunk,
 6.
 | Mert itt van már a Kánaán!

Jelölése:

A körmondat 6 tagmondatból áll. A tagmondatok közül a 4. a főmondat. Ennek négy mellékmondata van: az 1., 2., 3., feltételes időhatározói mellékmondat és az 5. pedig tárgyi mellékmondat. Az utóbbinak alárendeltje a 6. célhatározói mellékmondat.

9. Írjátok le az alábbi körmondatot! Elemezzétek a tanult módon, és rajzoljátok fel a körmondat ábráját!

Ezreket fogsz láthatni, kik ajkaikon hordozzák a szent nevet; kik magasztalva említenek mindent, ami a honi föld határain belül találkozik; kik büszkén tekintenek az idegenre, s hálát mondanak az égnek, mely őket magyarnak születni egedé ...

Kölcsey Ferenc: Parainesis

10. Írjátok ki a körmondatokat Babits Mihály *Esti kérdés* című verséből! Elemezzétek a tagmondatok viszonyát!

11. Írjátok le a versrészletet! Állapítsátok meg a tagmondatok közti viszonyt! Rajzoljátok fel a körmondat ábráját!

Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élete kincsét, ámbár napja múlt,
Hanem lerázván, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul,
Mely fennmarad, s nőttön-nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik,
Melyhez tekint fel az utód erénye,
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.

Arany János

12. Határozzátok meg a körmondat tagmondatainak számát! Elemezzétek a tanult módon! Okoljátok meg az írásjelek használatát!

Ha a nap szürke határod fölött csendesen fölmerül, s ragyogó sugárait egész felszíneden akadály nélkül egyszerre előnti, vagy ha délibáb a dél forró hevében árnyatlan téreid fölött tavakat fest, mintha a szomjuzó föld a tenger árjairól álmodoznék, melyek azt egykor takarták; vagy ha az éj sötét nyugalma borult el a messze határ fölött, s míg fenn csak csillagok, lenn itt-ott egy pásztortűz világít, a földön végtelen csend terül el, úgyhogy a vándor a magas fűvön átsuhogó esti szellőt hallhatja, nem tölti-e ily pillanatokban leírhatatlan érzemény kebelét?

Eötvös József: A falu jegyzője

▲ 13. Az alábbi versrészlet Juhász Gyula *Milyen volt* című költményéből való. Írd le, és szemléltesd a mondat ábráját!

Milyen volt szőkesége, nem tudom már,
De azt tudom, hogy szőkék a mezők.
Ha dús kalással jó a sárguló nyár,
S e szőkeségben újra érzem őt.

A többszörösen összetett mondatok írásjelei

A többszörösen összetett mondatokon belül a következő írásjelek használata a leggyakoribb: **vessző, pontosvessző, kettőspont, gondolatjel.**

, Az összetett mondat tagmondatai között a leggyakoribb írásjel: a **vessző**. A vesszőt akkor is ki kell tenni, ha a tagmondatokat az **és, s, meg, vagy** kötőszók kapcsolja össze.

Például: *Végre hajnalodott, a gyorssekér előállt, s én elbúcsúztam pajtásaimtól. (Petőfi Sándor)*

; A többszörösen összetett mondatok tagmondatai közé akkor teszünk **pontosvesszőt**, ha egymással összefüggő gondolatok közül egyeseket jobban el akarunk különíteni egymástól.

Például: *Vannak, akik úgy gondolják, hogy a helyesírást csak az tudja megtanulni, akiknek jó füle van~ ez a vélemény akkor volna helytálló, ha mindent pontosan úgy kellene leírni, ahogyan kiejtjük.*

: A **kettőspont**nak többféle szerepe lehet a mondatban. Előfordulhat egyszerű mondatokban is, ha felsorolást vezetünk be.

Az összetett mondatokban akkor teszünk kettőspontot egy-egy tagmondat elé, ha egy fontosabb magyarázatra vagy következtetésre akarjuk hívni a figyelmet.

Például: *A helyesírás valóban olyan tudnivaló, amelyet nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk: hozzátartozik az általános műveltséghez.*

helytálló, ha mindent pontosan úgy kellene leírni, ahogyan kiejtjük.

– Az összetett mondatoknál gyakran előfordul, hogy egy tagmondat beékelődik a másikba mondatba. A közbevetett tagmondatot gondolatjellel (vagy vesszővel) választjuk el a többitől.

Például: *Gondoskodjunk arról is – mert ez is fontos –, hogy a meghívókat időben elküldjük!*

14. Írd le a mondatokat úgy, hogy közben pótolod a mondatközi írásjeleket! Ábrázold a mondatok szerkezetét!

1. Nincs emberi kapcsolat amely megrendítőbb mélyebb lenne mint a barátság. *(Márai Sándor)*

2. Még nem volt egészen este amikor megérkeztem a házba de azért úgy gondoltam hogy nyugovóra térek. *(Tamási Áron)*

3. Az erdészsegéd már emelte puskáját hogy rákiáltson de az ember ekkor kiért a holdvilágos nyiladékra. *(Fekete István)*

4. Az adószedő néha rápillantott Andrásra s arra gondolt hogy erről a fiatalemberről máris jegyzőkönyvet lehetne felvenni mert nem beszél ugyan de minden gondolata kiült az arcára és a kicsire húzott szemébe.
(Sütő András)

15. Olvasd el az alábbi szöveget! Az írásjelek hiányoznak az alábbi mondatokból. Írd le úgy, hogy tedd ki azokat! Jelöld a tagmondatok határát, és állapítsd meg a köztük lévő viszonyt!

Már az ókori egyiptomiak rómaiak és görögök is szívesen használták az édes mézet nemcsak ételeket készítettek belőle hanem orvosságok alapanyaga is méz volt Már Hippokratész a nagy hírnévű görög orvos a légutak megbetegedéseinek gyógyítására is forró mézes tejet írt elő betegeinek Mivel a méz gyorsan felszívódik így jó hatású a fáradtság leküzdésében is sőt javítja az emésztést és a csontképződést felfrissíti az egész szervezetet Mézzel édesítve finomabb a tea a limonádé zamatosabb a müzli de még a palacsinta is ízletesebb

Szövegértés – szövegalkotás

1. Olvasd el a szöveget, határozd meg a közlésfajtáját és a stílusát, majd válszolj a kérdésekre, és végezd el a feladatokat!

Az úrkorszak úrhulladékkal jár

A mesterséges holdak néhány évtizede mindennapi életünk fontos részeivé váltak, ugyanakkor az ember alkotta holdacsókák révén a környezetszennyezés új távlatai nyílnak meg, s erre nem árt mielőbb felhívni a figyelmet.

Az első szputnyik 1957-es kilövése óta több mint 7000 mesterséges objektum került Föld körüli pályára. A holdak tíz százaléka geostacionárius pályán kering, vagyis mindig a Föld ugyanazon pontja felett található. (...)

A mesterséges holdak nem okoznának gondot környezetvédelmi szempontból, ha csak addig keringenének, amíg feladatukat teljesítik. Az inaktívvá vált, már hasznavehetetlen mesterséges holdakat a szakirodalom űrhulladékként említi. Ilyen hulladéknak tekinthetők azok a mesterséges holdak, amelyek energiaellátása megszűnt, továbbá a hordozórakéták kiégett fokozatai, a mesterséges holdokról levált kisebb-nagyobb alkotórészek, valamint a robbanások és ütközések következtében keletkezett törmelék.

A felbocsátott mesterséges holdak és azok darabjai hosszú időn át keringenek a Föld körül. Egy 600 km magasságban keringő test várható élettartama 25 év, míg 1000 km-es pályamagasság esetén 2000 év is lehet. A jelenlegi veszély tehát nem az, hogy az űrhulladék a földfelszínre zuhanhat (bár ilyenre is volt már példa), hanem az űrállomásokon dolgozó kozmonauták és az egyébként is költséges berendezések vannak kitéve az apró testekkel történő nagyerejű ütközéseknek.

Az eddig felbocsátott több ezer mesterséges hold közül alig 400 tekinthető aktívnak. Az inaktív mesterséges holdak méretük révén legalább nyomon követhetők. A Földről megfigyelhetetlen apró (de 1 cm-nél nagyobb) űrhulladékok száma viszont több mint 50 000-re

tehető, s ezek jelenik az igazi veszélyt a még működő holdakra. A nagy sebességgel mozgó testek kinetikus energiája is nagy. Ha két test úgy ütközik össze egymással, hogy az ütközés előtt sebességkülönbségük 3 km/s, az esemény ugyanolyan mérvű rongálást okoz, mint az ugyanakkora tömegű, mozdulatlan robbanóanyag detonációja keltene.

A megoldást az jelentené, ha az inaktív űrojektumokat vissza lehetne hozni a Földre. Ez nemcsak költséges, hanem technikailag is nehezen kivitelezhető, sőt veszélyes feladat lenne. Arról nem is beszélve, hogy a világűrjog szerint az űrojektum a felbocsátó ország tulajdonát képezi, tehát csak az adott országnak van joga azt onnan eltávolítani, bármennyire is hulladéknak minősül.

A Föld körüli kozmikus térségre nagyon kell vigyázni, mert minden meggondolatlan lépés jóvátehetetlen károkat okoz. Egy amerikai vállalkozó következő ötlete is ezzel a tanulsággal szolgál. Az élelmes üzletember temetőt akart létrehozni a Föld körül. Tisztes haszon reményében arra vállalkozott, hogy az elhunytak maradványait rakétával Föld körüli pályára juttatja, s a megfelelően magas pálya évezredekig zavartalan keringést biztosít. A kozmikus térség magáncélú kisajátításának ez a példája csak azért nem valósulhatott meg, mert az engedélyező állam szabályzata előírja, hogy a temetőhöz kikövezett útnak kell vezetnie. Milyen szerencse, hogy a Tejút nincs aszfaltozva!

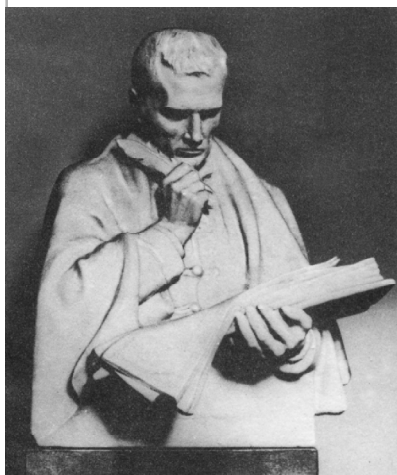
Szabados László cikke nyomán

Kérdések és feladatok

1. Elemezd a szöveg szerkezeti felépítését!
- ▲ 2. Készítsd el a szöveg tételmondatos vázlatát! (Bekezdésenként egy-egy mondatban foglald össze a lényegét!)
3. Készíts a szövegről kivonatos tartalmi ismertetőt!
- ✍ 4. Elemezd a szöveg mondatait szerkezetileg!
5. Állapítsd meg a tagmondatok közötti viszonyt a mellérendelő összetett mondatokban!
6. Írd ki az alárendelő mondatokat! Húzd alá bennük a kötőszókat, és karikázd be az utalószókat! Állapítsd meg az alárendelés fajtáját!
7. Határozd meg a többszörösen összetett mondatok fajtáit!
8. Egy többszörösen összetett mondatnak készítsd el a szerkezeti rajzát!

2. Olvasd el az alábbi szöveget! Határozd meg a közlésfajtáját és a stílusát, majd válaszolj a kérdésekre! Elemezd a szöveg szerkezeti felépítését!

Őshazát keresve: Kőrösi Csoma Sándor

Hunter (hántör), Kőrösi Csoma Sándor (1784–1842) angol életrajz-írója életét és munkásságát három korszakra osztotta. Első harmincöt éve alatt Európában tanult, a következő tizenkét évben szerény zarándokként utazta be Tibetet, míg életének hátralevő tizenegy évét munkái kiadásának szentelte. A nyelvészek angol-tibeti szótárát, mások kitartását, személyes példamutatását tartják jelentősnek.

Tanulmányait a híres nagyenyedi kollégiumban kezdte, mint grafista.

Így hívták azokat a szegény sorból származó tanulókat, akik kétkezi munkájukkal fizettek a tanulás lehetőségéért. Kőrösi 1799-től 1815-ig tanult Nagyenyeden. Leginkább a történelem, a földrajz és a nyelvek vonzották. Görögül, németül, héberül és franciául tanult. Szorgalmaként a második tanévben felmentették a szolgai munka alól. Szállást ingyen kapott, tanítványokat fogadott és szerény ösztöndíjban is részesült. Egyre inkább a magyarság eredete kezdte érdekelni. 1815-ben a kollégium ösztöndíjával eljutott Göttingába. Történeti és nyelvészeti tanulmányokat folytatott, arabul, angolul, perzsául és törökül tanult. 1818-ig arab és görög forrásokban talált utalásokat arra, hogy Ázsiában magyarok vagy leszármazottaik élnek. Ettől kezdve Kőrösi ázsiai útját kezdte el tervezgetni. Szláv nyelveket tanult, mert először Oroszországon keresztül akart Ázsiába menni.

Kétszázegynéhány forinttal a zsebében 1819-ben indult el Ázsia felé. Konstantinápolyban hajóra szállt, majd Rodosz mellett elhajózva Egyiptomba ért. Innen Mezopotámiába ment, s a Tigris folyón tutajjal utazott Bagdadba, s onnan egy karavánnal tovább indult Perzsiába. 1820

októberében érkezett meg Teheránba. A pénze ekkorra már elfogyott, de egy brit szövetségi alkalmazottól kapott élelmet, pénzt és ruhát. Négy hónapi perzsiai tartózkodás után a Bokharán át jutott Kabulba. 1882 júniusában átvergődött a Himalája hatalmas hegyein. A kasmíri határ közelében találkozott egy angol utazóval, akitől kapott egy kezdetleges tibeti szótárt, és tanácsokkal látta el Csomát, hogy tanulmányozza a tibeti nyelvet. Kőrösi Csoma Sándor rövid kasmíri tartózkodás után elindult Tibetbe. 1823 júniusától 1824 októberéig a zanglai buddhista kolostorban tanulmányozta a tibeti nyelvet. Rendkívül hideg telet vésztelt át nagyon mostoha körülmények között. A calcuttai brit főkormányzóság rendkívül értékesnek ítélte meg az addig elkészült 300 oldalnyi munkáját, és havi 50 rúpia támogatást nyújtott további munkájához. Így 1825-től előbb a puhlai kolostorban, 1827 szeptemberétől a kanami kolostorban dolgozott. Három éven át tevékenykedett nagyon keményen reggeltől estig fűtetlen, hideg cellában, igénytelenül táplálkozva. Összegyűjtötte és betűrendbe szedte a tibeti nyelv negyvenezer szavát, tanulmányozta a tibeti klasszikus irodalmat és a tibeti enciklopédiát. 1831-ben érkezett vissza Calcuttába.

Életének utolsó 11 évét hatalmas munkájának feldolgozásával töltötte. 1834-ben jelent meg tibeti szótára és tibeti nyelvtana. Járadékát a helyi főkormányzó megduplázta, és megválasztották az Ázsiai Társaság tiszteletbeli tagjává. Magyarországról is kapott támogatást, s a Magyar Tudós Társaság tagjává választották.

Nem adta fel azonban eredeti célját, a nyelvészeti tanulmányok és az utazás révén a magyarok eredetének kutatását. 1837-től 1842-ig ismét Calcuttában élt, roppant irodalmi és nyelvészeti munkájának feldolgozásával foglalkozott, és készült a tibeti útra. 1842 februárjában búcsúlevelet írt az Ázsiai Társaságnak, minden pénzét és könyvét erre a társaságra hagyta. Úton Darjeeling felé egy éjszakát a Terai-mocsarak között töltött, majd gyalog tette meg a közel 400 kilométeres utat. Márciusban már lázasan érkezett meg a Himalája déli lejtőjén elhelyezkedő városba. Háromhetes betegeskedés után 1842. április 11-én halt meg. Hagyatéka négy jegyzetekkel és könyvekkel teli láda volt, szellemi öröksége azonban a konok kitartás példája.

Hajas Zsuzsa

Kérdések és feladatok

1. Hány évnyi előkészület után jutott el Kőrösi Csoma Sándor Tibetbe?
2. Hány nyelvet tanult meg, miközben készült a nagy utazásra? Melyek voltak ezek a nyelvek?
3. Miért jelentett a tibeti kutatás időszaka aszkétaéletet?
4. Melyek voltak Kőrösi Csoma Sándor legjelentősebb tudományos munkái?
- ▲ 5. Add elő Kőrösi Csoma Sándor viszontagságos életútját
  - a) az utazó nevében, egyes szám első személyben;
  - b) egyes szám harmadik személyben, úgy, ahogyan az angol főkörmányzó láthatta;
  - c) úgy, ahogyan a vele egy fedél alatt élő buddhista szerzetesek láthatták.
- ✎ 6. Szerinted milyen tevékenységhez kell megszállottnak lenni? Fejtsd ki álláspontodat!
7. Elemezd a szöveget szerkezetileg! Állapítsd meg az összetett mondatok fajtáit!

3. Olvasd el figyelmesen a szöveget, állapítsd meg a közlésfajtaját és stílusát!

Edison és a villanykörte

Az emberiség évezredekken keresztül fáklyát, olajmécsest, gyertyát használt világításra. Faluhelyen vastartóba szorított vékony égő fahasábbal világítottak. A gázlámpa már nagyobb terek bevilágítására, utcai közvilágításra is alkalmas volt. William Murdoch (viljem mördok) angol mérnök 1789-es találmánya alapján a londoni Westminster hidat 1813-ban látták el gázlámpákkal. Kiépítéséhez azonban nagyon költséges volt a gázcsőhálózat megépítése, emellett a gáz robbanásveszélyes és mérgező is volt. Ezért más közvilágítási technikai megoldások felé fordult a kutatók, felfedezők figyelme.

Humphry Davy (hamfri dévi) fedezte fel, hogy ha két szénpálcán áramot vezet át, majd a rudakat óvatosan széthúzza, villamos ívfény keletkezik. Az ívfényt később sikeresen alkalmazták reflektorokban, világítótornyokban. Közvilágításra először 1848-ban a párizsi Operában használták. Széleskörű elterjedését viszont akadályozta az ívszenek gyors elégése, s az, hogy nem létezett még tartós áramforrás.

A villanyvilágítás elterjedésének lehetőségére Davy kísérlete hívta fel a figyelmet: áram segítségével platinadrótot izzított, a gyors elégés megakadályozása végett légritka üveghívóban. A platina izzó fémrészecskéi azonban elhomályosították az üvegburát. A megoldást a szénszál izzítása kínálta, mert az olvadáspontja 4000 °C körül van. A szénszál azonban nagyon törékeny volt.

1867-ben, Siemens (sziemensz) tevékenységének eredményeképpen megjelentek az áramfejlesztő gépek.

Az első szénfonalas villanykörte, amely 54 óráig világított, Thomas Edison (tomasz edizon) alkotta meg 1879. október 21-én. Edison nevéhez fűződik a villanykörte foglatának, a kapcsolónak és a konnektor ősének az elkészítése is.

Vajda Pál írása nyomán

Kérdések és feladatok:

1. Miért nem volt alkalmas a gázlámpa általánosan elterjedt közvilágításra?
2. Kinek milyen találmányai kellettek ahhoz, hogy az első izzólámpa elkészíthető legyen?
3. Az alábbi állítások igazak vagy nem?
  - 1813-ban a londoni Westminster hidat ívfénnyel világították meg.
  - Az első villanykörte 1879. október 21-én készült.
  - A villanykörteből kiszivattyúzták a levegőt.
  - Előbb találták fel a tartós áramforrást, mint a villanykörte.
4. Nézz utána a könyvtárban, mitől hosszú életűek a mai villanykörtek!
- ▲ 5. Készítsd el a szöveg részletes vázlatát, és írd le a tartalmát tömören!
- ✍ 6. Elemezd a szöveg mondatait szerkezetileg!
  - Határozd meg a tagmondatok közötti viszonyt a mellérendelő összetett mondatban!
  - Elemezd, és ábrázold az alárendelő összetett mondatokat!
  - Írd ki a többszörösen összetett mondatokat, elemezd és ábrázold a tagmondatok viszonyát!

A mondatfonetikai eszközök

Az írásjelek fontos szerepet játszanak a mondatok helyesírásában. A kiejtésben azonban ezeken kívül fontos szerepet játszanak a következő mondatfonetikai eszközök: **a szórend, a hangsúly, a hanglejtés és a beszédsszünet**. Mindezek hozzájárulnak a helyes és szép beszéd kialakításához.

A szórend

A mondatrészek egymásutánját szórendnek nevezzük. A szórend aszerint változik, hogy melyik mondatrészt akarjuk kiemelni.

A magyar mondatokban általában nem szigorúan kötött a szavak sorrendje, a szórend. Egy mondat szórendje a szöveggörnyezetűtől, a stílus, a hangsúly és a hanglejtés követelményeitől függ. A szavak sorrendje felcserélhető, de minden változatban más-más jelentésárnyalatot kap a mondat.

- Például:
1. **Elmegyek** az előadást megnézni.
  2. **Elmegyek** megnézni az előadást.
  3. **Az előadást** elmegyek megnézni.
  4. Megnézni **az előadást** megyek.

A mondatokban ugyanazok a szavak töltik be az egyes mondatrészek (állítmány, alany, helyhatározó) szerepét, a mondatrészek sorrendje azonban más.

Jegyezd meg!

A szórend főbb szabályai a következők:

- Ha a kiemelt mondatrész állítmány, akkor ez kerül a mondat élére.
- Ha más mondatrészt akarunk kiemelni, ezt az állítmány elé tesszük, de nem feltétlenül a mondat elejére.

Előfordul azonban, hogy egyik mondatrészt sem kívánjuk kiemelni. Az ilyen nyomatéktalan az állítmány rendszerint középen helyezkedik el, s az előtte álló mondatrész nem kap erősebb hangsúlyt.

Például: *Sötét arcredői **elsimulnak** szépen.* (Arany János)

Vannak azonban további **szórendi kötöttségek**, szabályszerűségek:

- A magyar nyelvben a minőség- és mennyiségjelző mindig a **jelzett szó előtt** áll: *piros* rózsza.
Ha megfordítjuk a szavak sorrendjét, akkor a piros szó állítmány lesz: a rózsza *piros*.
- Az -e kérdőszó mindig az **állítmányhoz kapcsolódik**, illetve annak igei részéhez.
Például: *Elolvastad-e* az általam ajánlott könyvet?
- A megengedő mondatokban az *is* kötőszó az **állítmány mögé** kerül.
Például: Nem bánom én, ha *megharagszik is*.

1. Írd le a szöveget! Figyeld meg a mondatok szórendjét, és jelöld az állítmány és a jelző helyét!

Az országokat és tartományokat rendszerint arról a népről nevezik el, amelyik lakja. Gyakran a nép kapja a terület nevét, ahol megtelepedett. Különösen a népvándorlás viharai után fordult elő, hogy a vándorló törzsek elvándoroltak más tájakra, de a nyomukba jövő népek elődjük területéről kapták a nevüket.

Kálmán Béla: A nevek világa

2. Alakítsd át a szöveget, felbontva több önálló, rövidebb mondatra!

A mentőszolgálat feladatkörébe tartozik az életmentéssel és a betegszállítással kapcsolatos összes tennivalóknak az ország egész területére való ellátásán kívül a társadalom tagjainak kiképzése elsősegélynyújtásra.

A hangsúly

Bizonyos erő minden hang képzéséhez szükséges. Amikor hangsúlyról beszélünk, bizonyos szótagokra eső hangerőtöbbletre gondolunk.

A beszédben egy-egy szótagnak a többihez képest nagyobb hangerővel történő kiejtését hangsúlynak nevezzük.

Megkülönböztetünk: **szó-, szakasz- és mondathangsúlyt**.

1. A magyar nyelv sajátossága, hogy a hangsúly a szó *első szótagára* esik. A többi szótag viszont hangsúlytalan. Nyelvünkben bármely szó lehet hangsúlyos és hangsúlytalan. Ez a beszélő szándékától függ, attól. Hogy mit akar kiemelni, hangsúlyozni. Például: *iskola, oda-vissza, boldog-boldogtalan*.

Jegyezd meg!

- Általában **hangsúlyosak**: a kérdő névmások (ki ez?), a határozószók (holnap megyek), tagadó- és tiltószók (ne tedd!), az indulatszók (hej, de szép!).
- **Hangsúlytalanok**: a névelők (a, az, egy), a névutók (az asztalok mellett), a legtöbb kötőszó, a személynevek előtt álló címek rangok (ifjabb Kiss János).

2. Beszédünkben nem minden szót hangsúlyozunk. Mondatainkat a hangsúlyozás kisebb egységekre, szakaszokra bontja. Ezt a hangsúlyt **szakaszhangsúlynak** nevezzük. Egy-egy ilyen szakasz hangsúlyos szótaggal kezdődik, és a következő hangsúlyos szótagig tart: *Az iskolába megyek, % felelni fogok*.
3. Amikor a mondat valamelyik tagja erősebb nyomatékot kap, akkor **mondathangsúlyról** beszélünk.

Például: Ez volt a legjobb megoldás, ezért%ezt fogadták el.

Egy mondatnak lehet több hangsúlyos része is. A leghangsúlyosabb mondatrész általában a mondat állítmánya elé kerül.

3. A névelő sohasem hangsúlyos. Különböztessétek meg helyes hangsúlyozással az egy névelőt az egy számnévtől!

1. Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.
2. Egy dologból kettőt ne tégy!
3. Bolond, aki eladja a csordát egy tehénért.
4. Egy bolond százat csinál.
5. Nem egy nap épült fel Eger vára.

▲ **4.** Másoljátok le az alábbi szöveget, és bontsátok szakaszokra. Húzzátok alá a mondathangsúlyt!

Egy éjszakán nagy fekete viharfelhő kerekedett a hegyekben. Villámok hasogatták az eget, zuhogott a záporoső. A lezúduló víz mindent magával sodort, gyökerestől tépte ki a fákat, mély árkokat vájt, köveket görgetett. A keskeny hegyi út fölé meredő fehér gránitsziklából levált egy jókora darab, s lezuhant a mélybe.

5. Írjátok le az alábbi szöveget! Bontsátok szakaszokra, majd keressétek meg és húzzátok alá a mondathangsúlyt, valamint a szakaszhangsúlyt!

Századokon át csakis úgy készülhetett el könyv, ha azt kézzel írták az elejétől a végéig. Ha több írnok munkálkodott is ugyanannak a könyvnek az elkészítésén, akkor is csak nagyon kevés könyv születhetett így.

Gyorsabb és olcsóbb módszerre volt szükség, hogy kielégítsék a könyvek iránt mutatkozó keresletet. A Távol-Keleten már több ezer évvel ezelőtt feltalálták a nyomtatást. A kínaiak úgy nyomtattak tekercseket, hogy írásjeleikkel egész oldalakat metszettek fába.

Európában a 15. század óta nyomtatnak könyveket. Az európai kultúra nagy előrelépése az volt, hogy a nyomtatáshoz mozgatható betűket készítettek, így újra s újra fel lehetett használni őket. Az

1450-es években Johannes Gutenberg a mai Németországban állította elő az első nyomtatott könyvdalt mozgatható betűkkel. Gutenberg sikerének híre gyorsan terjedt a század végére már a legtöbb országban működtek nyomdák.

 6. Szerkeszd át a mondatok szórendjét, és írd le a szöveget! Figyeld meg és jelöld a hangsúlyos szavakat!

A szürke gém a legnagyobb és az egyik legszebb európai gémfaj. Akár kilencven centiméteres nagyságúra is megnő. Megjelenése elegáns, mozgása kecses. A madár külleme is elárulja, hogy vizes élőhelyekhez szokott. Óvatosan lépked megnyúlt lábaival. Hosszú, tör alakú csőre elől nem nagyon menekülhetnek el a kisebb testű gerincesek. Kékes-szürke tollruhája beleolvad környezetébe. A tollazat színét csak fejének és nyakának fehérsége élénkíti. Órákon át képes mozdulatlanul álldogálni és lesre várni a sekély vízben. Gallyakból vagy nádból készült fészken költi ki fiókáit. Recsegő hangja már messziről jelzi, hogy gémtelephez közeledünk. A szürke gém Európában, Ázsiában, sőt Afrikában is fészkel. Magyarország egész területén védett madárnak számít.

A hanglejtés

A mondatok kiejtésekor hangunk magassága változik. A hangmagasságnak ezt a változását hanglejtésnek nevezzük.

Alkati adottságainktól is függ, hogy milyen magas vagy mély hangokat tudunk képezni. A **hangterjedelem** az általunk használt hangmagasságokat öleli fel, a legalsótól a legfelsőig. A **hangfekvés** aszerint változik, hogy mélyebben vagy magasabban beszélünk-e.

A hanglejtés a beszéd dallama. Kialakításában az eddig tárgyalt sajátosságok (hangterjedelem, hangfekvés, magassági különbségek) is részt vesznek.

A hanglejtés összefügg a hangsúlyozással is: minden hangsúly új hanglejtési egységhez tartozik.

Nézzünk néhány példát:

1. *Megnézzük a mérkőzést.* (**ereszkedő hanglejtés**)

2. *Megnézzük a mérkőzést?* (**emelkedő-eső hanglejtés**)

3. *Megnézzük-e a mérkőzést?* (**ereszkedő hanglejtés**)

Az 1. mondat kijelentő, a másik kettő eldöntendő kérdő mondat.

Ejtsük ki mindhárom mondatot! Megfigyelhetjük, hogy az 1. mondatot magasabb fekvéssel kezdjük, s lejjebb *ereszkedik* a hangfekvés szintje. Hasonlóképpen ejtjük a 3. mondatot is. A 2. mondatot másképpen mondjuk ki: középfekvésű hangon kezdjük, azután felemeljük a hangunkat, s a végén *hirtelen leeresztjük*.

Jegyezd meg!

- A mondatok hanglejtése rendszerint *ereszkedő*.
- A kijelentő, felszólító, felkiáltó, óhajtó és kérdőszót (-e) vagy kérdő névmást tartalmazó mondatok hanglejtése, dallamformája: *ereszkedő*.
- Azoknak az eldöntendő kérdő mondatoknak, amelyekben nincs -e kérdőszó, *emelkedő-eső* hanglejtésük van. Az ilyen mondatokat tehát a kiejtésben csupán a hanglejtés különbözteti meg a kijelentő mondattól.

7. Jelöld a hanglejtést a következő mondatokban! Alkoss további mondatokat és rajzold fel a hanglejtésüket!

Tegnap színházban voltunk.
Tegnap voltatok színházban?
Voltatok-e tegnap színházban?

8. Írd le a mondatokat! Törekedj a megfelelő hangsúlyozásra és hanglejtésre! Az ennek megfelelő jeleket tüntesd fel!

Kimegyek, sétálok egyet. – Nem tudok itt ülni!
Megint esik az eső. – Bezzeg hétfőn, milyen szép volt az idő!
Már egy hónapja nem voltam koncerten. – De jó volna, ha tudnék énekelni!
Sokat kell még nekem edzenem. – Én már hulla fáradt vagyok a második félidőben!

▲ 9. Az alábbi mondatokban jelöld a hangsúlyos szavakat és a mondatok hanglejtését!

1. Rabok legyünk vagy szabadok? (*Petőfi Sándor*)
2. Isten, áldd meg a magyart,
Jókedvvel, bőséggel... (*Kölcsey Ferenc*)
3. Hova legyek lelkem haragjától? (*Petőfi Sándor*)
4. S átveszi egy tücsök csendes birodalmát. (*Arany János*)

 10. Az alábbiakban Petőfi Sándor *A puszta, télen* című verséről olvashatunk. Írjátok le a szöveget, majd a mondatok fölé rajzoljátok fel azok hanglejtését!

Petőfi szemében a pusztát mindenütt emberek vagy embernek látott természeti erők népesítik be: az őszt, a rövidlátó napot, a szeleket, végül az országát vesztett, királyi napot is emberi vonásokkal ruházza fel. Tájleíró versében nem képeket ír le, hanem képeket alkot. Lelkivilágát erős fényként világítja meg ezeknek a hasonlatoknak a közös tartalma.

A kóborló tekintet mintha csupa összetartozó jelenséget figyelne meg – nem véletlen az, hogy a költő milyen képeket vesz észre, mit válogat ki a világ számtalan látható-hallható jelensége közül. Önmagunkon is megfigyelhetjük, hogy mást veszünk észre környezetünkben, ha örülünk, és mást, ha szomorkodunk. *A puszta, télen* hangulata az elmúlást, a búcsúzást idézi.

A szünet

A beszédszünet egyik szerepe a szakaszok elkülönítése. A szakaszokat sok más eszközzel is el tudjuk választani egymástól, például magassági váltással, tempóval. A beszédszünetnek van egy nagyon kézzelfogható oka is: *a belégzés a beszéd rövid megszakításával jár.*

A szünet jelölése (a rövidebbtől a hosszabb felé haladva) a következő:

- – rövid hosszúságú szünet
- | – közepes hosszúságú szünet
- || – **hosszú szünet**
- ⌒ – a szünet nélküli ejtést átkötőívvel jelöljük

Nézzünk egy példát.

11. Olvassátok el a következő szöveget Bárczi Géza *A nyelvi eszmény* című írásából!

Mindenkiben, aki szívén viseli anyanyelve sorsát, kell élnie többé-kevésbé tudatosan egy nyelvi eszménynek. Sokszor kérdezik – szakmai oldalról is –, mi is voltaképpen ez a nyelvi eszmény. Vajon nem csak szépen hangzó szó, de ködös fogalom, melyen használói sem igen tudják, mit értsenek. Pedig a nyelvi eszmény egyáltalában nem valami ködös, rendkívüli tudományos kiötöltség. Mindenki, aki megállapítja például Móra Ferencről, hogy nyelve szép, ízesen magyaros, vagy kipécéz a mindennapi használatban egy-egy nyelvi fonákságot, ezzel

máris elárulta, hogy él benne, ha esetleg homályosan is, egy nyelvi eszmény, amelyhez hasonlítja azokat a nyelvi jelenségeket, amelyekről ítéletet mond.

Mindég kezdjük a mondatok értelmezésével! Figyeljük meg, hová esik a mondathangsúlyt és a szünetjel!

1. Mindenkiben, aki szívén viseli anyanyelve sorsát, kell | élnie | többé-kevésbé tudatosan | egy nyelvi eszménynek. |

2. Sokszor kérdezik | – szakmai oldalról is –, mi is voltaképpen ez a nyelvi eszmény. |

3. Vajon nem csak szépen hangzó szó, de ködös fogalom, | melyen | használói sem igen tudják, mit értsenek. ||

4. Pedig a nyelvi eszmény egyáltalában nem valami ködös, | rendkívüli tudományos kiötöltség. ||

5. Mindenki, | aki megállapítja például Móra Ferencről, hogy nyelve szép, | ízesen magyaros, | vagy kipécéz a mindennapi használatban egy-egy nyelvi fonáságot, || ezzel máris elárulta, hogy él benne, | ha esetleg homályosan is, | egy nyelvi eszmény, | amelyhez hasonlítja azokat a nyelvi jelenségeket, amelyekről ítéletet mond.

12. Értelmezd a mondatokat! Írd le úgy, hogy a tartalomnak megfelelő hangsúlyozást és szünetjeleket alkalmazz!

Jól felderítheted a környéket, ha vonattal végigutazod, mert olyan helyeket is észrevehetsz, amelyek az országútról nem láthatók, és amelyeket a térképek többsége egyáltalán nem jelez. A táborhely kiválasztásához válassz vízszintes terepet, de sose lejtő alján, mert az eső elönt mindent! Ha lejtős terepen versz sátrat, könnyen megeshet, hogy a sátoron kívül ébredsz. Soha ne táborozz kiszáradt vízmosásban, mert hirtelen áradáskor a lezúduló vízzel sátrad is elsodródhat.

▲ 13. Írd át a füzetbe a szöveget! Tüntesd fel a megfelelő szövegkottázási jeleket!

„Szavak nélkül is megértik egymást” – mondják sok jó barátból, régi ismerősről. A tekintet, a mozdulat, egy szemvillanás elég, hogy a társ tudja, mit akar mondani a másik, vagy mit kell tennie neki. A kapcsolattartásnak vannak ilyen szavakkal ki nem fejezett eszközei is. Naponta használjuk ezeket minden különösebb erőlködés, gondolkodás nélkül.

A szavak nélküli üzenetek formái, szokásai évezredek alatt formálódtak ki az emberek között, eltérések lehetnek a földrészek, de még egyes országok, népek között is.

14. Írd le a gyakorlatot! Értelmezd a mondatokat, és a megfelelő szövegkottázási jelekkel lásd el!

Az emberi elme nagyszerű alkotásai között aligha van még egy, amely alapvető fontosságában vetélkedhetné a nyelvvel. A nyelv gondolataink, érzelmeink kicserélésének ez a mindennapi használatú eszköze, mindennemű emberi fejlődésnek egyik legfőbb tényezője, sőt feltétele. Neki köszönhető legnagyobbbrészt, hogy az egymást felváltó nemzedékek tapasztalatai halmozódhatnak, az utódokra átszállhatnak: hogy a természet közömbös vagy éppen ellenséges erői ellen való harcot nem kell minden egyes generációnak előlről kezdeni, sőt minden egyes embernek elszigetelten megvívnia.

15. Értelmezd a mondatokat! Írd le úgy, hogy a tartalomnak megfelelő hangsúlyozást és szünetjeleket alkalmazd!

Az erdészsegéd már arra gondolt, hogy Csete Jancsi talán észrevett valamit, és hazavitte puskáját, vagy máshova rejtette el, amikor – nem is nagyon messze, a fenyves valamelyik tisztásán – akkorát dörrent egy puska, hogy szinte megreszkettek a csillagok. Utána mintha valami kiáltás hallatszott volna, de ez nem volt bizonyos, mert reszkető, mély lett a csend.

Fekete István: Csete Jancsi

A magyar nyelv eredete és rokonsága

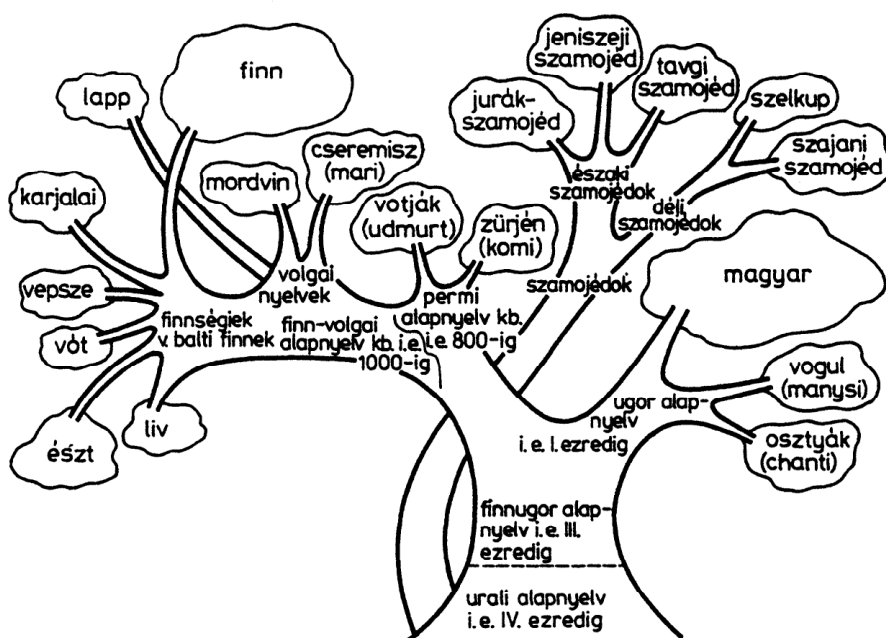
A magyar nyelv az uráli nyelvcsalád finnugor ágához tartozik.

A finnugorság őshazája a Volga-könyök és az Urál-hegység vidékén terült el. Az itt élő nép a népvándorlás során, kb i.e. 2000 körül két ágra szakadt: az **ugor** és a **finn-permi** ágra.

Az ugor ághoz tartozik a **magyar**, **vogul** (manysi) és **osztják** (chanti) nyelv.

A finn-permi ághoz soroljuk a **finn**, az **észt**, **mordvin**, **zürjén** (komi), **votják** (udmurt), **cseremis** (mari), **karjalai** és a **lapp** nyelvet.

A finnugor népek családfája (Magyar Értelmező Kéziszótár)

Időrendi áttekintés:

I. A nyelvrokonainkkal való együttélés időszaka, az un. **előmagyar kor**

1. Az uráli egység korszaka (kb. Kr. e. 4000-ig)
2. A finnugor egység korszaka (kb. Kr. e. 2000-ig)
3. Az ugor egység korszaka (kb. Kr. e. 1000-500-ig)

II. A magyar nyelv külön életének időszaka

1. Nyelveléktelen (**ősmagyar**) kor

a) Az Ural vidéki őshaza korszaka (Kr. e. 500-tól az **V. századig**)

b) A vándorlás korszaka (az V. századtól a honfoglalásig)

2. Nyelvelékes kor

a) **Ómagyar kor** (a honfoglalástól 1526-ig)

b) **Középmagyar kor** (1526–1772-ig)

c) **Újmagyar kor** (1772-től)

A **nyelvrokonságot** nem a szavak hasonló hangzása, hanem a **szavak, szóelemek** (ragok, képzők) egyes hangjainak szabályos megfelelése dönti el. Ugyanis azonos helyzetben levő hangok (pl. szó elején, szó közben) egy-egy nyelvben azonos módon viselkednek: egyformán megváltoznak vagy egyformán megmaradnak.

A magyar szókezdő f-nek a többi **finnugor nyelvben** legtöbbször a p-hang a megfelelője:

magyar	osztjak	vogul	mordvin	finn	lapp
fön	pon	pun	pona	puno	potne
Fa		pa		puu	

Fontos bizonyítékai a nyelvrokonságnak az alaktani elemek is: az **egyszerű ragok, egyszerű képzők**. Így finnugor eredetre mutatnak **határozóragjaink** közül:

- n (házon, fűvön, nyáron)
- t, -tt (itt, Pécssett, Kolozsvárt)
- l (hátul, alól, jól)

Finnugor alapokra utalnak a magyar nyelvben a következő **tol-dalékok**:

- az **igei személyragok**: -unk, ünk; -nak, -nek (olvasunk, néznek)
- **többesjel**: -k (házak);
- a **középfok jele**: -bb (nagyobb), -b (különb)
- a **birtokos személyjelek**: -m, -d, -a, -e (házam, házad, háza)

mordvin	magyar
kudo-m	haz-a-m
kudom-	haz-unk
mo-k	

A finnugor nyelvek – így a magyar is – alapvetően **ragasztó nyelvek**, tehát ez is bizonyítja a nyelvrokonságot.

Feladatok

1. Az örökölt szókészlethez tartoznak az uráli, a finnugor és az ugor korból származó elemek. Csoportosítsátok, milyen fogalomkörbe tartoznak ezek a szavak!

eszik, lát, mond, él, hal, megy, néz, sír;
ajak, áll, fog, homlok, könyök, váll, száj, szem;
apa, anya, fiú, leány, meny, vő, férj, ős, rokon;
csillag, éj, fény, hold, villám, nyár, ősz;
ág, fa, fűrt, gyökér, kéreg, fenyő, fűz, hárs;
eger, nyúl, sün, hal, kígyó, daru, fecske, fogoly, hangya, méh.

2. Olvasd el figyelmesen, hogyan írja le Illyés Gyula 1934-es moszkvai találkozását egy finnugor rokonnépnek, a mordvinoknak a képviselőivel!

A társalgás eddig oroszul folyt, melyet ők sem beszélnek a legkitűnőbbben.

– Vér – mondom magyarul -, ismeritek ezt a szót? Vér.

– Vér!

Egymásra tekintenek, arcuk földerül. Az asztal túlsó oldaláról valaki felkel, hogy jobban lásson.

– Víz – hogy mondjátok ti azt, hogy víz?

– Ved! – felelik egyszerre hárman is.

– Vid! – teszi hozzá még egy fekete arcú, akit első látásra egyik iskolatársamnak néztem.

– Vid, ved, egyre megy, nálunk a ved is megvan a vedel szóban. Mi arra is vigyáztunk.

Már mindnyájan mosolyognak. Rámutatok a szememre.

– Selmj! – kiáltják kórusban. Egy tíz-tizenkét éves kislány az egészből nem ért semmit, előbb csodálkozva mered rám, majd elneveti magát, és mordvinul kezd kiabálni felém.

- Ház? – kérdezem. – Házam?
- Chádom!
- Kicsit pöszék lettetek. Vaj ?
- Vaj!
- Az ég? A menny?
- Menyil!
- Kéz?
- Kéd!

Erre kezet rázunk.

Mitől lettünk egyszerre mindnyájan olyan jókedvűek? Az arcok kipirulnak, mindenki szeme ragyog. A rend felbomlik, felkelünk az asztaltól, és nevetve egymást tapogatjuk. Játsszunk az emlékekkel, előkeressük és büszkélkedve megcsillogtatjuk, ami a régi közös kincsből megmaradt.

- Hal?
- Kai!
- Nyíl?
- Njél!
- Mid van, amivel írsz, tollad?
- Tolgam!
- És nekik?
- Tolgamuk!
- Te elég sovány vagy, mi?
- Soványé, soványé!
- És lapos?
- Laps!

Szavak repkedtek a levegőben, bukdácsolva és csiripolva keresik egymást, mint a szerelmes madarak. Egyiket én repítem fel, a másikat ők. Több mint ezerévi távolságból kiabálunk egymásnak, s próbálunk valamit jókedvünkből átadni.

(Illyés Gyula: *Rokonoknál*)

Kérdések

1. Mely szavak segítségével kelti fel a költő beszédpartnerei érdeklődését?
2. Mi lehet az oka, hogy a nyelvi nehézség ellenére is baráti közelségbe kerülnek egymással a költő és a mordvin nép fiai, lányai?

A nyelvtörténet forrásai

A nyelvemlékek

Őseink a vándorlások idejéből török eredetű rovásírást hoztak magukkal. A rovásírásban alkalmazott jelek egy-egy hangot vagy szótagot jelöltek. Eredetileg fába vagy puhább anyagba rótták, vésték, később rajzolták, illetve festették őket. A rovásírás meglétéről és fennmaradásáról szól történetírónk, *Thuróczy János* az 1488 előtt összeállított Magyar Krónikájában:

„A mi időnkben is a nemzet egy része, mely az ország erdélyi határain lakik, bizonyos jegyeket ró fára, s az efféle írásmóddal betűk gyanánt él.”

A rovásírás a székelyek között a XVI. századig használatban volt. A mai magyar ábécé betűinek megfelelő rovásjelek az alábbiak:

44	A Á	0	F	Z	G	O	Ó Ó	X X	TY
X	B	Λ	G	Λ	L	ı	Ö Ö	W	UÚ
↑	C	≡	GY	0	LY	ı	P	X	Ü Ü
ıı	CS	≡	H	ıı	M	ıı	R	ıı	V
ı	D	ı	I Í	ııı	MB	ı	S	ıı	Z
ııı	E É	ı	J	ı	N	ı	SZ	Y	ZS
—	É	0	K	D	NY	V	T		

Ez az írásmód azonban hosszabb szövegek írására nem volt alkalmas. Az egységes magyar nyelvű latin betűs írás lassan alakult ki, a nyugati nyelvekkel és kultúrákkal való érintkezés idejétől, az államalapítástól, a kereszténység felvételétől számítható.

A X. század előtti ősmagyar kor írásbeli emlékek hiányában **nyelvemléktelen**. A X. század utáni ómagyar kor, majd az ezt követő közép-

magyar és az újmagyar kor **nyelv-emlékes** szakasz nyelvünk történetében.

A kialakult keresztény egyház nyelve a latin volt, tehát a latin betűs írást használták. A latin szövegekbe magyar szavak, kifejezések, mondatrészletek kerültek, majd rövidebb-hosszabb szövegrészletek is. Így a következő **nyelvemléktípusok** születtek:

a) Szórványemlékek – idegen nyelvű szövegbe foglalt magyar szavak, rendszerint tulajdonnevek (személynevek, földrajzi nevek). Legismertebb az 1055-ben latin nyelven írt *Tihanyi alapítólevél*, amelynek magyar nyelvű mondatrészlete: *feheruuaru rea meneh hodu utu rea*. Ez az első magyar nyelven írt mondat(részlet).

b) Kézírt szövegemlékek – a XV. század közepéig csak latin nyelvű *kódexeink* vannak (kézzel írt többnyire vallásos tárgyú könyvek), ezekben öt kisebb terjedelmű magyar szövegünk található.

Első **összefüggő magyar szövegemlék** a *Halotti beszéd és könyörgés*, amely az 1192–1195 közötti időből maradt fent a Pray-kódexben (a nevét Pray György történetíróról kapta, aki 1770-ben ismertette ezt a nyelvemléket). A *Halotti beszéd* (szó szerinti fordítás a latin címből: *Beszéd a sír fölött*) 32 sorból álló papi búcsúztató és ima. E nyelvemlék valójában szabad fordítása a kódexben a magyar szöveget követő latin sírbeszédnek.

A második összefüggő szövegemlékünk az *Ómagyar Mária-siralom*, amely egy latin nyelvű himnusz művészi fordítása. A vers 1300 körül Észak-Itáliában született; a *Sermones* nevű kódexben fedezték fel 1922-ben Belgiumban, a leuveni egyetem könyvtárában. 1982 óta az Országos Széchényi Könyvtárban őrzik, mert a magyar nép tulajdonába került. A 37 soros magyar vers 132 szót tartalmaz.

Az első eredeti magyar nyelvű kódexek elvesztek, csak másolataik maradtak meg. A legrégebb a *Jókai-kódex* (az eredeti 1372–1400 között íródhatott, a másolat 1448-ban készült). Ez a kódex Assisi Szent Ferenc életéről szól.

A Csodaszarvas mondájának
kódexlapja a Képes Krónikából

c) **Szó- és kifejezőkészség**et rögzítő nyelvelmékek, a latin szövegekbe a sorok közé vagy a lap szélére írt magyar nyelvű magyarázatok. A szójegyzékek valójában a szótárak ősei, fogalomkörök szerint csoportosított latin szavak magyar fordításai. Legrégibb a *Königsbergi szójegyzék* a XIV. század közepéről, amely körülbelül 100 magyar szót tartalmaz.

d) Az első magyar nyelvű **nyomtatott szövegemlék** Sylvester János nyelvkönyve, amely 1527-ben jelent meg Krakkóban. 1539-ben Sárovaron pedig kinyomtatták a szerző latin–magyar nyelvtanát. Károlyi Gáspár bibliafordítása, az un. *Vizsolyi Biblia* 1590-ben jelent meg nyomtatásban.

Mai magyar nyelvünk több évezredes fejlődés eredménye. Régi idők magyar nyelvű mondatait olvasva azonnal szembeötlő, hogy nyelvünk jelentős mértékben megváltozott az elmúlt évezredben. Változott az írásmód, a hangok jelölése és a betűk formája is.

Minél távolabb kerülünk korunktól, minél régebbi a vizsgált szöveg, annál nagyobb eltéréseket látunk a mai nyelvállapothoz képest, egyre több gondot okoz a szöveg el- és felolvasása, megértése.

A régi szövegek – hogy a mai olvasó számára is könnyen érthetőek legyenek – általában átírásban jelennek meg. A nyelvmlékek betűinek átírását, illetve olvasatát csak a szakkönyvek közlik.

Nézzünk néhány példát!

Latiatuc feleym zumtuchel mic vogmuc.

(Részlet a Halotti beszéd betűinek átírásából)

Latjatuk feleim szumtukhel, mik vogymuk.

(Ugyanaz a részlet Benkő Loránd olvasata szerint)

Ldtjátok, feleim, szemetekkel, mik vagyunk.

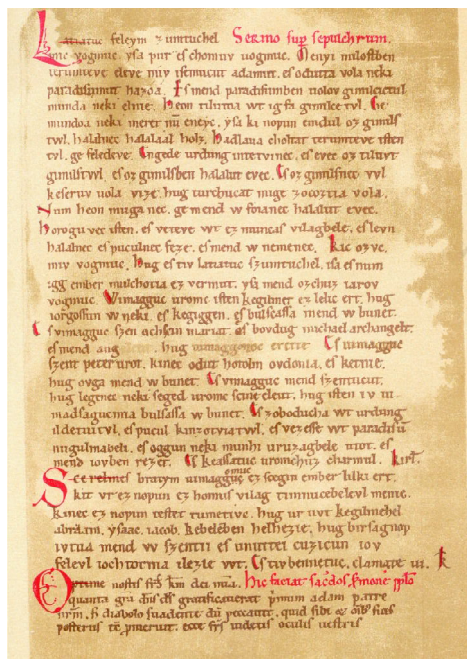
(Benkő Loránd értelmezésében)

Az alábbi szöveg a Halotti Beszéd egy részlete átírásban és Benkő Loránd olvasata a feltételezett kiejtés szerint. Hasonlítsátok össze az írott és az ejtett változatot, majd vessétek össze a szavak mai alakjával, és írjátok le!

Látjátuk feleim szümtükkel, mik vogymuk: isa, pur és homou vagy-muk. Mennyi milosztben teremtvé eleve miü isemüküt, Ádámot, es odutta volá neki paradicsumut hazoá. Es mend, paradicsumben volou gyimilcsiktül munda neki élnie. Heon tilutoá üt így fá gyimilcsétül. GYe mundoá neki, méret nüm eneik: isa, ki nopun emdül oz gyimilcstül, halálnek haláláal holsz”. Hadlavá holtát teremtvé istentül, de feledév. Engedé ürdüng intetüinek, es evék oz tilvott gyimilcstül, es ozon gyimilcsben halálut evék. Es oz gyimilcsnek ul keseröü volá vize, hogy turkukat mige szokosztja volá. Nüm heon mugának, gye mend ü főjánék halálut evék.

Látjátok feleim szemetekkel, mik vagyunk: bizony por és hamu vagyunk. Mennyi malasztban teremtevé eleve mi ösünket, Ádámot, és adta vala neki paradicsomot házzá. És mind, paradicsomban való gyümölcsöktől monda neki élnie. Csupán tiltá őt egy fa gyümölcsétől. De mondá néki, mért ne ennék: “Bizony, ki napon eszel azon gyümölcsből, halálnek halálával halsz”. Hallá holtát teremtvé istentől, de feledé.

Engede ördög intetének, és evék azon tiltott gyümölcsből, és azon gyümölcsben halált evék. És azon gyümölcsnek oly keserű vala vize, hogy torkukat megszakasztja vala. Nem csupán magának, de mind ő fájának halált evék.

Halotti beszéd

A nyelvtani rendszer változásai

A nyelv életét jellemzi:

- az időbeli fokozatos változás, fejlődés,
- egy adott időszakban azonban a viszonylagos állandóság, az egység.

A magyar nyelv élete – mint minden elő nyelv – szakadatlan változások láncolata. Nyelvünk mai arculatát, ma használt, ma beszélt formáját

- **belső fejlődési tendenciák** és
- különböző **külső hatások** (török, szláv, latin, német, olasz, francia stb.) együttesen eredményezték.

A nyelv változásai legnyilvánvalóbban és a legnagyobb mértékben a *szókészlet változásaiban* mutatkoznak meg. Szavak szorulnak ki a használatból, de a kihalt szavakat újonnan keletkezők szái, sőt ezrei pótolják. Ennek elsődleges oka: a társadalmi, a gazdasági, a politikai viszonyok változása.

Eredeti szóállományunkat az ősi finnugor és ugor kori szavaink alkotják, számuk nem éri el az ezret. A magyar nyelv külön életében szókészletünk óriási mértékben gyarapodott, egyrészt *belső szóalkotással*, vagyis a nyelv meglévő elemeiből képzéssel és összetétellel. Ugyanakkor a magyarság különböző népekkel érintkezett az őshazától az új hazában való letelepedésig, s az új ismeretekkel együtt sok szót vett át tőlük.

Például:

- **bolgár-török eredetűek** az állattenyésztés, földművelés köréből:
borjú, kos, ürü, árpa, búza, őröl, szüret, szőlő, bor;
- **latin eredetűek** az egyházi fogalomkörből, az iskolai életből:
angyal, kápolna, orgona, professzor, tábla, vakáció, tinta, ceruza;
- **szláv eredetűek** a honfoglalás és az államalapítás köréből:
parlag, konyha, király, ispán, megye, udvar, pénz;
- **német eredetűek** a középkori városiasodás, a kézműipar fogalomköréből:
polgár, céh, kalmár, csaplár, garas, zsákmány, páncél, kastély;
- **olasz eredetűek** a XII–XV. századból a lovagi élet, a kereskedelem, a művelődés köréből:
lándzsa, pálca, gálya, gondola, opera, freskó, szőlő.

A fenti szavakról csak a nyelvtörténeti ismeretek alapján tudjuk, hogy nem magyar eredetűek, hiszen úgy viselkednek, mint a magyar eredetű szavaink. Ezeket a szavakat *jövevényszavaknak* nevezzük. Hangzásuk idomult a magyar nyelv hangjaihoz.

Például a magyar nyelv a *mássalhangzó-torlódást* nem kedveli, feloldja:

szláv: *brat* → *barát*, *kral* → *keral* (király);

latin: *planta* → *palánta*

Képezzük, sőt tovább képezzük a jövevényszavakat, így *szócsaládot* alkotnak. Lehetnek szóösszetételek elő- vagy utótagjai is:

szüret -e -l -és; zsákmány-o

-l -ás; kalmár-kodik, kalmár

-ság, kalmár-lelkű.

Az *idegen szavak* egy része hangzásában, helyesírásában egyaránt megőrzi az ide-gen jellegét. Legtöbbször azt is meg tudjuk állapítani, hogy melyik nyelvből történt az átvétel (*disc-jockey, grapefruit, manager* – angol nyelv). Az **idegen szavak** között sok a tudományos szakszó. Használatuk akkor indokolt, ha nincs helyettük megfelelő magyar szavunk, vagy ha a magyar szó nem fejezi ki pontosan az idegen szó jelentését. A jövevényszó és az idegen szó között sok esetben nem érzünk éles határt. Napjainkban is tapasztalhatjuk az idegen szavak jövevényszóvá válását:

- képzőket vesznek fel: *digitális* – *digitalizál*;
- hangzóik illeszkednek a magyar hangrendszerhez, helyesírásuk alkalmazkodik a magyar helyesíráshoz: *computer* – *komputer, komputeres*.

A XX. században a tudomány, a technika fejlődésével különösen érezhető a nyelvünkbe rohamosan beáramló idegen szavak tömege. Ez hasznos, mert új színt, ízt hoz nyelvünkbe, árnyaltabbá teszi. De káros is lehet, ha értékes, szép magyar szavakat szorít ki a helyükről.

Feladatok

1. Csoportosítsd a szavakat a megfelelő helyre!

- a) Alapnyelvi szavak
- b) Jövevényszavak

szem, király, robot, szőlő, fül, szolga, angyal, iskola, polgár, radar, geometria, ház, bor, meny, kéz

2. Írj tíz olyan szót, amely a 20. században keletkezett! Nevezd meg a fogalomkört, amelyből válogattál!

Például: *video* – képmagnó; híradástechnika

▲ 3. Olvasd el a szöveget! Készíts vázlatot, s ennek alapján foglald össze a magyar nyelv fejlődését az elmúlt századok során!

Felhők

Bár nem beszélünk manapság az Árpádok nyelvén, de megértenénk, megéreznénk egymást, ha egy lovas vitéz életre ébredne a nyírségi homokbuckák alatt régi sírjában. Tudnánk felelni Mátyás királynak, ha halottaiból felébredve az utat tudakolná Buda felé. A Rákóczi korabeli kurucokkal elmulatozhatnánk, ha egy hegyaljai pincében kilépnének a falból.

Kis forrásból eredő folyó a nyelvünk, táltosok és hittérítők, a Don mellől jött harcos keleti fejedelmek és furulyázó pásztornépek szavaiból keletkezett. Szerelmes költők és névtelen történetírók tollán és lantján átjöttek az új magyar szavak, mint korai ősszel elszállnak a virágok pelyhei a hegytetőkről, elgurul az őserdei makk, útra kél a pókháló. Az első költők leszedegették a süvegjük mellől a pókhálót, és szép magyar szavakat szőttek a puszták felett lebegő virágpelyhekből. A névtelen jegyzők a tölgyfák lehullott gyümölcsét szedegették össze.

Fegyverkovácsok munkája közben, harci ménnek legeltetése alatt, a holdfénynél éneklő pogány asszonyok dalolásából született a magyar nyelv. A csodaszarvas rázta le agancsával az erdő ékszereit, a piros bogyókat, hogy szép magyar szavak legyenek belőlük. A Tiszán, sötét éjjelen, egy andalgó halászlegény meglepett szívéből pattant fel egy új szerelmes szó, mint a hóvirág. És az Árpád-királyok sírboltjaira új magyar szavakat véstek. Az igricek nyelve sok viszontagságon ment keresztül, amíg mai ékességeihez jutott.

A magyar nyelv a Tiszához hasonló kanyarulatokkal vándorolt útján. Növekedett, szélesedett, gyarapodott. Kis mécsék égtek, amelyek világánál költők hajoltak a pergamen felé, és ötvösök módjára csiszolták a nyelv ékköveit. Tudósok, írók támadtak, és a kolostor nyárfasorában hátrafont kézzel sétálgató tudós szerzetes már nem gondolkozik Tacitus nyelvén...

Még egyet, még kettőt kellett csak aludni, hogy egy szalontai parasztfiú megtanulja a betűvetést. És a Kunságban egy éjszaka üstökös álljon meg a mészárosék háza felett, midőn Petrovicsné, született Hruz Mária vajúdott a szalmafedél alatt...

Nem kell bántani drága, árva gyermekből királyfivá növekedett magyar nyelvünket. Őt má senki se veheti el tőlünk. Amint a múltunk, a legsajátosabb nemzeti múltunk is a miénk marad, bármi történjék.

Magyarország, 1915. okt. 3.

A magyar irodalmi és köznyelv kialakulása

A nyelvújítók harca és öröksége

A 16. század közepéig a *latin* volt a művelt beszéd nyelve. Mátyás király korának költői és tudósai is latin nyelvű munkáikkal szereztek Európában hírnevet a reneszánsz kultúra magyarországi központjának.

A magyar irodalmi nyelv egyházi szövegek fordításaiban szólal meg először. A 16. századtól kezdve a magyar nyelven írt verses krónikákat (históriás énekeket) és verses elbeszéléseket (széphistóriákat) Balassi Bálint gazdag költészete követi.

A török elleni harcok, háborúk a következő századokban megállították a magyar nyelven megszólaló irodalom további fejlődését. Zrínyi Miklós 1646-ban a *Szigeti veszedelem* előszavában beszámol arról, hogy neki is a „poézis”-re csak a török elleni harcok csendesebb téli hónapjaiban jutott ideje.

A következő évszázadokban már nemcsak a latin, hanem a hivatalos nyelvvé tett *német* is akadályozza a magyar fejlődését. Pedig a felvilágosodás korában a fejlődő tudományok talaján bővebben teremnek új fogalmak, de még hiányoznak az új magyar szavak.

A szabadon fejlődő nyelv maga teremti meg az *új fogalmakat kifejező szavakat*. A magyar nyelvet a 19. század elejének reformtörekvései szabadították fel a latin és német nyelv uralma alól, a tudósok és írók újították meg. **A nyelvújítók** mozgalmának központja egy

Sátoraljaújhely melletti Széphalom volt. Itt lakott *Kazinczy Ferenc*, az irodalmi élet vezére. Innen indult ki és ide futott össze minden törekvés, kezdeményezés, amely a nyelv megújításán, szókincsének gazdagodásán munkálkodott.

Mozgalomként indult a nyelvújítás, de a nyelvújítóknak akadtak a régít, a megszokottat védő ellenfelek. Kazinczynak és munkatársainak gúnyos és dühös támadásokkal szemben kellett megvédeniük azt a sok száz szót, amely nem természetes fejlődéssel nőtt ki a magyar nyelv talajából, hanem a nyelvújítók munkásságával jött létre.

Feladatok

1. Olvasd el a szöveget! A dőlt betűvel írt szavaknak szótár segítségével keresd meg a magyar megfelelőjét, majd azok felhasználásával írd le az utolsó bekezdést!

Az idegen szavak használata

Nyelvünk, amely a 19. század elejéig a latin gyámsága alá szorult, ha igényesebb tartalmakat akart kifejezni, gyakran csak latin, francia és német szavak sokaságára támaszkodva tehette. Ezért volt múlhatatlan szükség a magyar nyelvújításra, amely nyelvünk ősserejéből merítve anyanyelvi szavakat alkotott az idegenek többsége helyébe.

Kazinczynak, Szemerének s Bugátnak korszakos jelentőségű munkálkodása még a következő évszázadokban is hatott; az 1930-40-es évekre esett például a sportnyelv sikeres megmagyarosítása.

Túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy ma már nyelvünk minden rétegében és minden szintjén lehetőség van rá, hogy lényegében színmagyar szókinccsel maradéktalanul kifejezzük mondanivalónkat.

Mégis azt kell látnunk, hogy nem mindenki él ezzel a nagy lehetőséggel. Nemcsak szakmai szövegek tobzódnak olykor az idegen műszavakban, hanem újabban a sajtónyelv is. A sajtó nem küzd a vészesen beözönlő, főleg angol szavak ellen. Manapság az újdondász, aki ad magára, nem ismer földművest, csak *agráriumot*, egyetem helyett *universitásról* ír, a *teátrumok* élére *direktorokat* nevez ki, a muzsikások *instrumentumairól* és az *orkesztra dirigenséről* beszél, szívéen fekszik a *literatúra* és a *poézis*, elmereng a *piktúra* és a *fotográfia* helyzetéről, és ha e sok fennkölségtől megfájdul a feje, az *apotékába* megy és bevesz egy *medicinát*.

Tótfalusi István: Idegen szavak magyarul

▲ 2. Az alábbi idegen szavakat írd le! Szótár segítségével keresd meg ezek magyar megfelelőjét! Egy szónak több meghatározása is lehet.

Aktív, biográfia, civilizált, delegáció, esztétika, família, fantázia, gasztronómia, humánus, intenzív, kommunikáció, metró, univerzum, vízum.

Például: *aktív – tevékeny, hatékony*

✂ 3. A felsorolt idegen eredetű szavaknak találd meg és írd le a magyar megfelelőjét! Segítségül használhatod a Magyar Értelmező Kéziszótárt vagy az Idegen Szavak Szótárát. Hat szóval ezek közül alkoss mondatot!

Akcentus, aula, ceremónia, dekoratőr, diploma, evolúció, generáció, higiénikus, kompozíció, memória, mottó, notesz, publikus, reakció, rituálé, speciális, szelekció, teória, teszt, tradíció.

Például: *akcentus – kiejtés, idegen beszédmod, hanghordozás, hangsúly*

4. Gyűjtsetek tíz tájszót saját nyelvjárásotokból, s írájtok mellé a köznyelvi megfelelőjét!

Például: *krumpli – burgonya*

Összefoglaló ismétlés

1. Olvasd el a szöveget! Határozd meg közlésfajtáját és stílusát!

Ahogy szemmel tartotta a zsinórját, éppen ebben a pillanatban vette észre, hogy az egyiknek erősen elmerül a zöld fadarabja.

– Úgy van – mondta. –Úgy van. – S azzal bevonta az evezőit, csöndesen, hogy ne koppanjank oda a csónakhoz. A zsinór után nyúlt, és óvatosan megfogta jobb kezének hüvelyk- és mutatóujjával. Nem érezte, hogy megfeszült volna, vagy hogy súly húzná lefelé. Gyöngéden tartotta a zsinórt. Újra megrándult. Ezúttal tétován, próbálkozva, nem erős, súlyos mozdulattal, s Santiago pontosan tudta, hogy mi történik. Százölnyi mélyen lent a tengerben egy marlin eszegette a horog hegyéről és kampójáról a szardíniákat, ahol a kézzelkovácsolt vashorog kiállt a kis tonhal fejéből.

Az öreg halász finoman, puhán fogta a zsinórt, s a bal kezével óvatosan leoldotta a fadarabról. Most már utánaeresztheti az ujjai közt, úgy, hogy a hal ne érezzen semi fezsítést, szorítást.

Ernest Hemingway: Az öreg halász és a tenger

- Milyen tartalmi viszony van a mellérendelő összetett mondatok tagmondatai között?
- Keresd meg a szövegben található kötőszókat! Melyek kötnek össze közülük tagmondatokat, és milyen tartalmi viszony van közöttük.
- Írd ki az alárendelő összetett mondatokat, és határozd meg az alárendelés fajtáját!

4. Olvasd el Lengyel József: *Szembesítés* c. művéből a következő levélrészletet!

„A 97 (kilencvenhét) büntetését letöltött, represszált személy ügyében hozzánk intézett átiratukra válaszolva közöljük, hogy kiutazásuk ügyében az eljárást folyamatba helyeztük. Mivel azonban a szükséges anyagot még nem sikerült összegyűjteni, és noha elvileg nincs ellenvetésünk, ez bizonyos mértékig késlelteti az intézkedést. Ennek szíves figyelembevételét kérve... „

- A hivatalos szöveg mely jellegzetességeit fedezted fel az idézetben? Sorold fel!
- Írd ki belőle a terpeszke dő kifejezéseket!

20. Olvasd el kifejezően az alábbi szöveget! Határozd meg közlésfajtáját és stílusát!

Az idő és az ősrobbanás

A tudósok többségének véleménye szerint világegyetemünket mintegy 15 milliárd évvel ezelőtt egy hatalmas robbanás, az ősrobbanás hozta létre. Egy hihetetlenül forró és sűrű gömb kezdett kiterjedni szinte a semmiből. Ahogy egyre jobban kitágult, anyaga és energiája csillagokat és csillagrendszereket alkotott.

A világegyetem napjainkban is tágul. A következő 10 milliárd évben valószínűleg tovább folytatja a tágulást – de lehet, hogy az idők végeztéig tágulni fog. A táguló világegyetem is meghatározza az idő irányát. Ez a kozmológiai időirány, melynek menete megegyezik a termodinamikai időiránnyal.

Az általunk ismert idő kezdete az ősrobbanás volt. Nincs értelme megkérdezni, mi volt az ősrobbanás előtt, mivel ezen a ponton minden tudományos törekvésünk érvényét veszti. Nem tudjuk, és soha nem is tudhatjuk meg, létezett-e idő az ősrobbanás előtt. Sok tudós úgy gondolja, hogy az időnek nem is kell, hogy kezdete legyen. Kifejlesztettek egy olyan matematikai modellt, melyben az idő egy gömb felszínéhez hasonlóan viselkedik, akárcsak a Föld felszíne. Utazásodat elkezdheted a gömb bármelyik pontján – mondjuk az Északi-sarkon –, ám magának a felszínnek nincs se kezdete, se vége.

Charles Taylor – Stephen Pople: A tudás birodalma

- A tudományos stílus mely jellemzőit ismered fel a szövegben?
- Keresd meg a bekezdések tételmondatait!
- Keresd meg a szöveg bevezetését, tárgyalását és befejezését!
- Írd ki az ismeretlen szavakat, és keresd meg a jelentésüket az Idegen szavak szótárában!
- Elemezd a mondatok szerkezetét! Írd ki a többszörösen összetett mondatokat! Elemezd és ábrázold a tagmondatok viszonyát!

40. Elemezd a szöveg mondatait szerkezetileg! Készítsd el az összetett mondatok ábráit!

Vecsernye után szigorú arccal vetkezett a pap. Utána mozdulatlanul megállt, s nézése a hideg falakról visszaözlött, s fejét erőszakosan beragyogta. Így még élesebben látszott, hogy: szikár székely ez a pap, kinek a párjai lovon hervadtak el a középkori csatákban!

Templomból kimenet tisztelgő népén nem vigyázkodott, s ezért hívei elszomorodtak:

– Szép szokását megvonta tőlünk.

Künn megszegte a nyakát, s a megyebírónak néhány szót kurtán odamondott:

– Máthé Izsákot kerítse meg, s küldje bé.

Tamási Áron: Lélekindulás

40. Keresd ki az ismert szóképeket a következő versidézetekből! Elemezd az utolsó idézet többszörösen összetett mondatát!

Élénk mint a nyári szöcske,
vidám mint a bokor tücske,
haja olyan fényes-szöszke
a lég fénylik körülötte.

Weöres Sándor: Grófkisasszony

Csak bot és vászon,
de nem bot és vászon,
hanem zászló...

Kosztolányi Dezső: A zászló

Alszik a szív és alszik a szívben az aggodalom,
Alszik a pókháló közelében a légy a falon;

Radnóti Miklós: Éjszaka

Aranylanak a halvány ablakok...
Küzd a sugár a hamvazó sötéttel,
fönn a tetőn sok vén kémény pöffkel,
a hósík messze selymesen ragyog.

Kosztolányi Dezső: Téli alkony

Tartalom

Bevezetés	3
Gazdag-e a magyar nyelv?	4
Nyelv, szöveg, kommunikáció	7
A szöveg szerkezetéről tanultak ismétlése	7
Szövegértés — szövegalkotás	12
A szövegtípusokról tanultak összefoglalása	16
Az elbeszélő szöveg	16
A leíró szöveg	20
Az érvelő szöveg	26
Vita jellegű párbeszéd szerkesztése	29
Szövegértés — szövegalkotás	32
A stílusokról tanultak összefoglalása	40
A társalgási stílus	40
A szépirodalmi stílus	43
A publicisztikai stílus	46
A tudományos stílus	53
A tézis	57
A jegyzetelés	60
A referátum (kiselőadás)	63
A hivatalos stílus szabályai és sajátosságai	67
A kérvény	68
Az önéletrajz	70
Szövegértés — szövegalkotás	76
Ismétlés	84
Az összetett mondat	91
Az összetett mondatok osztályozása	94
A kötőszó az összetett mondatokban	98
A mellérendelő összetett mondat	101
Mellérendelő összetett mondat fajtái	103
A kapcsolatos mondat	105

Az ellentétes mondat	108
A választó mondat	112
A következtető utótagú mondat	114
A magyarázó utótagú mondat	116
A tagmondatok közötti írásjelek	118
Az esszé	127
Szövegértés – szövegalkotás	131
Az alárendelő összetett mondat	138
Az alanyi mellékmondat	142
Az állítmányi mellékmondat	144
A tárgyi mellékmondat	147
A határozói mellékmondat	150
A helyhatározói mellékmondat	152
Az időhatározói mellékmondat	154
A számhatározói mellékmondat	157
A módhatározói mellékmondat	158
A fok és mértékhatórozói mellékmondat	160
Az eszköthatározói mellékmondat	162
Az okhatározói mellékmondat	163
A célhatározói mellékmondat	165
Az állapotthatározói mellékmondat	167
A társhatórozói mellékmondat	169
Az eredethatórozói mellékmondat	172
Az eredményhatározói mellékmondat	173
A részeshatórozói mellékmondat	174
Az állandóhatározói mellékmondat	175
A hasonlító határozói mellékmondat	177
A jelzői mellékmondat	181
A minőségjelzői mellékmondat	181
A mennyiségjelzői mellékmondat	183
A birtokosjelzői mellékmondat	185
Az értelmező jelzői mellékmondat	186
Sajátos jelentéstartalmú mellékmondatok	189
Az alárendelt mondatok alapszerkezete	192
Az alárendelő összetett mondatok írásjelei	194
Az idézés	198

A többszörösen összetett mondat	201
A körmondat	206
A többszörösen összetett mondatok írásjelei	209
Szövegértés — szövegalkotás	210
A mondatfonetikai eszközök	217
A szórend	217
A hangsúly	219
A hanglejtés	221
A szünet	224
A magyar nyelv eredete és rokonsága	227
Nyelvemlékeink	231
A magyar irodalmi és köznyelv kialakulása	239
A nyelvújítók harca és öröksége	239
Összefoglaló ismétlés	242

Навчальне видання

ЛОТОР-ПЕРДУК Олена Карлівна
БРАУН Єва Ласлівна

УГОРСЬКА МОВА

**Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів із
навчанням угорською мовою**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Угорською мовою

Зав. редакцією А. А. Варга

Редактор Я. Б. Пердук

Коректор І. О. Петро

Формат 60х90/16. Папір офс. Гарнітура Таймс. Друк офс.
Умовн. Друк., арк. 15,5. Обл.-вид. арк. 15,5. Вид. № 6. Зам. №

Державне підприємство “Всеукраїнське спеціалізоване
видавництво “Світ”

79008 м. Львів, вул. Галицька, 21

Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 2980 від 19.09.2007

www.dsv-svit.lviv.ua

e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Друк ВАТ “Патент”

88006 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 101

e-mail: patent@ukrtel.net